O‘zbekiston adabiyoti va san’ati

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

Haftalik gazeta • 1956-yil 4-yanvardan chiqa boshlagan • 2003-yil, 12-dekabr • № 50 (3726)

Иккинчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг ўн учинчи сессияси тўғрисида

АХБОРОТ

11 декабр куни Тошкентда иккинчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг ўн учинчи сессияси ўз ишини бошлади.

Парламент сессиясида Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримов иштирок этмоқда.

Мажлислар залида Вазирлар Маҳкамаси аъзолари, марказий ташкилотлар раҳбарлари, чет давлатлар элчилари, дипломатик корпус, мамлакатимиз ва хориж оммавий ахборот воситалари вакиллари ҳозир бўлган.

Сессияни Олий Мажлис Раиси Э.Халилов бошқармоқда.

Олий Мажлис сессиянинг ишчи органи — Котибиятни ташкил этди, кун тартибини тасдиқлади.

Сўз Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримовга берилди.

— Мен бугун Олий Мажлисимиз сессияси кун тартибига киритилган муҳим бир масала, яъни ҳукуматимизнинг бошқарувида ўзгариш қилиш масаласи бўйича ўз фикрларимни билдириб, сиз, халқ ноиблари билан маслаҳатлашиб олмоқчиман. Ҳаммангиз яхши тушунасиз, яхши англайсиз, азиз дўстлар, биз қандай шиддатли, тез ўзгариб бораётган даврда яшамоқдамиз, деди Президентимиз.

Ҳаётнинг ўзи олдимизга қўяётган қандай ўта мураккаб ва оғир муаммоларни ечишга тўғри келаяпти. Айни вақтда ана шу муаммоларнинг олдини олиш ва бартараф қилиш, эл-юртимизнинг эртанги кунини, фаровон ҳаётини таъминлаш вазифалари барчамиздан қандай ҳушёр ва сергак бўлишимизни, масъулиятимиз ва жавобгарлигимизни оширишни талаб қилади.

Бугун ким қаерда, қайси лавозимда ишламасин — қуйи, ўрта ва юқори — барча бўғинларда раҳбарлик лавозимида ўтирган шахслар ҳозирги замон олдимизга қўяётган бундай юксак талабларни ўз мисолида сезаяпти, кўраяпти.

Мамлакатимизда бугун барпо этилган, юқоридан пастгача бўлган ижро тизимини ягона ва яхлит бир система, деб қабул қилсак, бу тизимнинг энг юқори бошқарув поғонаси бўлмиш Ўзбекистон ҳукумати, унинг раҳбари ва аъзолари зиммасига қандай юксак масъулият юкланаётганини англаш қийин эмас.

Ҳеч шубҳасиз, эл-юртимиз, Ўзбекистонимиз кейинги йилларда нимаики натижа ва ютуқларга эришган бўлса, буларнинг барчасида ҳукуматимизнинг муносиб ҳиссаси бор, десам, ўйлайманки, сизлар ҳам бу фикрга қўшиласиз. Лекин, шу билан бирга, биз фақат қўлга киритган ютуқлар билан чегараланмасдан, ўз фаолиятимизга, қўйган қадамларимиз ва эришган марраларимизга танқидий баҳо беришимиз керак. Ва йўл қўйилган камчилик ва нуқсонларда, ҳаётимизда мавжуд бўлган етишмовчиликларда ҳар қайсимиз ўз масъулиятимизни холисона кўришимиз ва англашимиз зарур, деди Юртбошимиз.

Ана шундай ҳали-бери ечилмаган масалалар ҳақида сўз юритар эканмиз, мени шахсан, биринчи навбатда, қишлоқ хўжалиги соҳаси, умуман, қишлоқ ҳаётида бундай муаммоларнинг кўплиги қийнайди. Албатта, бунинг негизида объектив сабаблар бор ва очиғини айтишимиз керак, уларнинг барчасини ечиш учун ҳозирча бизнинг имконият ва салоҳиятимиз етишмай турибди.

Лекин, бир нарсани тан олиш керак: қишлоқ хўжалиги самарадорлигини ошириш, соҳа инфратузилмасини ривожлантириш, бу ерда яшайдиган, аҳолимизнинг камида 60 фоизини ташкил этадиган одамларнинг муаммоларини, қийинчилик ва етишмовчиликларини ҳал қилиш, қишлоқда ҳаёт даражаси ва маданиятни юксалтириш учун ҳали жуда кўп иш қилишимиз керак.

Такрор-такрор айтишга тўғри келади: биз оғир табиий шароитда, иқлим кескин ўзгариб, сув ресурслари танқис бўлиб, ер унумдорлиги пасайиб бораётган бир вазиятда жуда катта машаққатли меҳнат эвазига ҳосил олишга эришмоқдамиз, деб таъкидлади Президентимиз.

Табиийки, биз кўпдан буён қишлоқ хўжалиги соҳасини ривожлантириш, унинг долзарб муаммоларини ечиш тўғрисида бош қотирамиз. Агар ўз вақтида шу масалаларни, яъни бозор иқтисодиёти талаб этаётган янгича мулкий муносабатлар, аввало, ерга эгалик ҳиссиётини шакллантириш, ер унумдорлигини ошириш, қишлоқ хўжалигини замонавий техника билан таъминлаш, фермер ва деҳқон хўжаликларига кенг йўл очиб бериш, уларни қўллаб-қувватлаш, умуман қишлоқ хўжалиги тизимини бугунги кун даражасига кўтариш чорасини кўрмас эканмиз, эртага бундан ҳам кўпроқ муаммоларга дучор бўламиз.

Биз раҳбар бўлиб, бу муаммоларнинг кўлами кенгайиб бораётганини пайқамасак, уларга тик қараш ўрнига ўзимизни улардан олиб қочиш кайфиятига берилиб кетсак, бу пировард натижада яхши оқибатга олиб келмайди.

Бу борада охирги вақтда биз қишлоқ хўжалиги билан боғлиқ муаммоларни ечиш масаласига жуда кўп эътибор бераётганимиз ва шу бўйича муҳим фармон ва қарорларни қабул қилганимиз сизларга яхши маълум.

Бугун мен шу муаммолар қаторида фақатгина бир масалага урғу бермоқчиман, деди давлатимиз раҳбари. Яъни, қишлоқ хўжалиги соҳасини бошқариш масаласига эътиборингизни қаратмоқчиман.

Шу соҳани бошқарадиган одамларга юксак масъулият билан бирга етарли ваколат ҳам бермасак, ўз-ўзидан аёнки, вазиятни сезиларли даражада ўзгартиришга эриша олмаймиз.

Қишлоқ хўжалигини бошқариш, қишлоқ муаммоларини ечиш вазифалари ва масъулияти бугунги кунда кўпроқ жойлардаги вилоят ва туман ҳокимларининг зиммасига тушмоқда. Бу ерда нафақат деҳқончилик маданиятини ошириш, агротехникани юксалтириш, янги-янги технологияларни жорий қилиш масалалари, шу билан бирга, қишлоқда яшайдиган одамларнинг оғирини енгил қилиш, содда қилиб айтганда, қишлоқ аҳолисининг ташвишларини яқиндан билиб, улар билан ҳамдард бўлиб яшаш ана шу вилоят ва туман ҳокимлари, ширкат раҳбарлари зиммасида эканини биз яхши биламиз.

Бу ҳақиқат, лекин шу билан бирга, яна бир ҳақиқат борки, уни ҳам тан олиш керак. Яъни, жойлардан Марказга қўйилаётган талабларнинг вазирликлар, ҳукумат идоралари ва керак бўлса, ҳукуматнинг ўзида ҳал қилиниши жуда кўп ҳолларда қийин кечади ва пайсалга солинади. Лўнда қилиб айтганда, бу масалаларни ечишда Марказда, ҳукуматимизда зарур даражада масъулият етишмайди.

Очиқ эътироф этишимиз лозим — жойлардаги аҳволдан, қишлоқ одамларининг кундалик эҳтиёжларидан хабардор бўлиш, улар қўядиган масалаларни ечиш бизда қандайдир мавсумий бир одатга айланиб қолган, десам, айни ҳақиқат бўлади. Яъни, биз қишлоқ ҳаётини асосан кўкламги экиш даврида ва ҳосилни йиғиб олиш пайтида кўпроқ Марказдан туриб кузатамиз ва назорат қиламиз.

Шуни ҳеч қачон унутмаслигимиз зарурки, қишлоқ хўжалиги билан ҳар куни шуғулланиш керак. Қишлоқ ҳаётида учрайдиган катта ёки кичик масала бўладими, даромад ёки буромад бўладими, уларнинг ичига кириб бориш даркор. Ва бу иш мавсумий тадбирларни эмас, кескин ва қатъий чоралар кўришни талаб қилади, деди мамлакатимиз раҳбари.

Биз яна бир ҳақиқатни ҳеч қачон унутмаслигимиз керак: қишлоқ хўжалигининг унумдорлиги, унинг самараси, оладиган даромад ва фойдаси нафақат қишлоқда меҳнат қилаётган одамларни таъминлайди, балки, барчамиз яхши тушунамиз, бу соҳанинг таъсири бутун иқтисодиётимизда сезилади ва, керак бўлса, шу соҳага алоқадор бўлган барча-барча тармоқларни иш билан таъминлайди. Бу эса охир-оқибатда бутун иқтисодиётимизнинг ўсиш суръатларини белгилайди.

Ҳаммамизга яхши маълумки, биз кейинги йилларда ҳукуматимизда қишлоқ хўжалиги соҳасини бошқарадиган Бош вазир ўринбосари лавозимида кўп-кўп одамларни синадик, шу вазифага кўпгина раҳбарлар келиб кетди. Лекин вазият эскича қолмоқда.

Бугун Бош вазир лавозимида ишлаб келаётган Ўткир Тўхтамуродович Султонов бу борада қўлидан келганича ҳаракат қилаётганини ҳам айтишимиз лозим. Бу инсон ўзига юклатилган вазифага нисбатан масъулияти, меҳнатсеварлиги, бошқарувчилик малакаси, одамларга, ён-атрофдагиларга муносабати билан ҳар қандай ҳурматга сазовор.

Лекин, шуни ҳам тан олишимиз керакки, бу раҳбаримизнинг асосан индустрия-саноат соҳасини, авваламбор, юртимизда жойлашган катта-катта корхоналарнинг ишини ташкил қилишда кўпроқ тажрибаси бор. Қишлоқ хўжалиги соҳаси, қишлоқ муаммолари, уларни ўз вақтида узоқни кўзлаб ҳал қилиш масалалари эътибордан четда қолмоқда, десак, бу ҳам ҳақиқат.

Биз юқорида зикр этилган муаммоларни атрофлича кўриб чиқиб, бамаслаҳат бир хулосага келдик: Султоновни Бош вазир муовини лавозимига, яъни бугунги ҳукуматимиздаги иш тақсимоти бўйича машинасозлик, металлургия, химия, энергетика, нефт ва газ, геология ва шу каби тармоқларни бошқарадиган раҳбарлик вазифасига ўтказишга келишиб олдик.

Бош вазир лавозимига эса кўп ўйлаб, мавжуд вазиятни инобатга олган ҳолда, аввало, ҳудудларимиздаги шароитни яхши биладиган, шу жойларда ишлаётган одамларнинг дарду ташвишлари, орзу-интилишларидан хабардор бўлган, буларнинг барчасини ўз тажрибаси, ўз ҳаётидан ўтказган одамни тайинлаш маъқул, деган хулосага келдик.

Куни кеча Олий Мажлис Кенгаши ва шу масалага алоқадор бўлган тегишли вазирлик ва идоралар раҳбарлари билан маслаҳатлашиб, Ўзбекистон Республикаси Бош вазири лавозимига Самарқанд вилоятининг ҳокими вазифасида ишлаб келаётган Шавкат Миромонович Мирзиёев номзодини таклиф этишга қарор қилдик, деди Президентимиз.

Бу борада яна бир муҳим масалага эътиборингизни қаратмоқчиман.

Маълумки, янги таҳрирдаги Конституциямизнинг 93 ва 98-моддаларига биноан 2004 йилнинг декабрида Олий Мажлисимизга бўлиб ўтадиган янги сайловлардан кейин ҳозирги вақтда Президент раҳбарлик қилаётган Вазирлар Маҳкамасини бошқариш вазифаси Бош вазир зиммасига юкланади.

Бундай ўзгаришлар жараёни ўз навбатида ҳукумат аъзоларига ҳам ўта мураккаб ва масъулиятли вазифаларни юклайди. Шу боис ҳукумат бу вазифаларни самарали адо этиш учун ҳозирлик кўриши ва ўз масъулияти, ўз жавобгарлигини оширишга тайёр бўлиб туриши даркор.

Энг муҳими, аввало, иш услубларини ўзгартириш ва замон талабларига мослаштириш, демократик андозаларга риоя қилиш, тез ўзгариб бораётган ҳаёт суръатларига муносиб бўлиш, бир сўз билан айтганда, эл-юртимиз ишончини қозониш учун ҳукуматимиз бор куч ва тажрибасини, бутун борлиғини сафарбар қилиши керак.

Бугун сессиямиз кун тартибига қўйилган мана шу масала бўйича, яъни ҳукуматимизнинг Бош вазирини тайинлаш тўғрисидаги Президент Фармонини қўллаб-қувватлайсиз, деб ишонч билдиришга рухсат бергайсиз, деди давлатимиз раҳбари сўзининг охирида.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримовнинг таклифини Ўзбекистон ёзувчилар уюшмаси раиси А.Орипов, Олий Мажлиснинг Халқаро ишлар ва парламентлараро алоқалар қўмитаси раиси Э.Воҳидов, Самарқанд давлат университети ректори Р.Холмуродов, Бухоро вилояти ҳокими С.Ҳусенов, Ургут тумани ҳокими Х.Нуруллаев, "Пахтабанк" акционерлик тижорат банки бошқаруви раиси Қ.Тошматов, Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси президенти Б.Йўлдошев ўз чиқишларида қўллаб-қувватлади.

Олий Мажлис Ўзбекистон Республикаси Президентининг Ш.Мирзиёевни Ўзбекистон Республикаси Бош вазири этиб тайинлаш тўғрисидаги ҳамда Ў.Султоновни Бош вазир ўринбосари этиб тайинлаш тўғрисидаги фармонларини тасдиқлади.

Ўзбекистон Республикасининг 2004 йилги Давлат бюджети лойиҳаси тўғрисида молия вазири М.Нурмуродов маъруза қилди. Бу масала юзасидан Олий Мажлиснинг Бюджет, банк ва молия масалалари қўмитаси раисининг ўринбосари Р.Каримов қўшимча маъруза қилди.

Мамлакатимизнинг келгуси йил учун асосий молиявий ҳужжати муҳокамасида Амударё тумани ҳокими Р.Йўлдошев, парламентнинг Иқтисодиётни ислоҳ қилиш ва тадбиркорлик масалалари қўмитаси раисининг ўринбосари К.Йўлдошев, Қўрғонтепа тумани ҳокими М.Қосимов, Муҳиддин Қориёқубов номидаги академик ва халқ бадиий жамоалари дирекцияси директори Ў.Саиджонов, Наманган вилоятидаги "Осиё" агрофирмаси бош директори Н.Қурбонбоев иштирок этди.

Депутатлар Ўзбекистон Республикасининг 2004 йилги Давлат бюджетини маъқуллади ва тегишли қарор қабул қилди.

"Муҳофаза чоралари, антидемпинг ва компенсация божлари тўғрисида"ги қонун лойиҳасини Олий Мажлиснинг Иқтисодиётни ислоҳ қилиш ва тадбиркорлик масалалари қўмитаси раиси М.Умаралиев депутатлар эътиборига ҳавола этди.

Қонун лойиҳаси муҳокамасида "Ўзбекинвест" миллий компанияси Фарғона вилояти бўлими директори А.Мўминов, "Андижондонмаҳсулот" акционерлик бирлашмаси раиси Б.Жалолов, Навоий тумани ҳокими Э.Бердиев, Урганч қурилиш касб-ҳунар коллежи директори И.Бойжонов, "Ўзмахсуссувдренаж" уюшмаси бошқаруви кенгаши раиси Б.Мамадалиев қатнашди.

Парламент "Муҳофаза чоралари, антидемпинг ва компенсация божлари тўғрисида"ги қонунни маъқуллади ва уни амалга киритиш тўғрисида қарор қабул қилди.

Сессияда Олий Мажлиснинг Бюджет, банк ва молия масалалари қўмитаси раиси ўринбосари Р.Каримов "Валютани тартибга солиш тўғрисида"ги қонуннинг янги таҳрирдаги лойиҳасини депутатлар эътиборига тақдим этди. Мазкур ҳужжат муҳокамасида Хива тумани ҳокими М.Мадаминов, Тошкент шаҳридаги "Фармед" хусусий фирмаси бош директори Д.Тошмуҳамедова, Сариосиё тумани ҳокими П.Мадиев, Хатирчи туманидаги Акмал Икромов номли ширкат хўжалиги бошқаруви раиси Э.Қаҳҳоров иштирок этди.

Депутатлар янги таҳрирдаги "Валютани тартибга солиш тўғрисида"ги қонунни ва уни амалга киритиш тўғрисида қарор қабул қилди.

Парламент сессияси биринчи кунининг кечки мажлиси Олий Мажлиснинг Иқтисодиётни ислоҳ қилиш ва тадбиркорлик масалалари қўмитаси раиси М.Умаралиевнинг "Хусусий корхона тўғрисида"ги қонун лойиҳасига оид маърузаси билан бошланди. Ушбу ҳужжат муҳокамасида "Бухоротурист" акционерлик жамияти раиси М.Зокиров, "Фарғонанефттехкимёмонтаж" масъулияти чекланган жамият бошқаруви раиси Р.Жалилов, Андижон шаҳри ҳокими А.Собиров иштирок этди. Парламент "Хусусий корхона тўғрисида"ги қонунни ва уни амалга киритиш тўғрисида қарор қабул қилди.

"Ахборотлаштириш тўғрисида"ги қонун лойиҳасини депутатлар эътиборига Олий Мажлиснинг Саноат, қурилиш, транспорт ва алоқа масалалари қўмитаси раиси И.Кочмарик тақдим этди. Тошкент давлат аграр университетининг "Ахборот технологиялари" кафедраси мудири А.Абдураҳимов, "Фарғонаазот" ишлаб чиқариш бирлашмаси бош директори А.Абдуллаев, Поп тумани ҳокими Р.Исматуллаев, Термиз шаҳридаги 2-ўрта мактаб директори Р.Каттаева чиқишларидан сўнг депутатлар "Ахборотлаштириш тўғрисида"ги қонунни ва уни амалга киритиш тўғрисида қарор қабул қилди.

Сессияда Олий Мажлиснинг Саноат, қурилиш, транспорт ва алоқа қўмитаси раиси ўринбосари С.Солиев "Электрон рақамли имзо тўғрисида"ги қонун лойиҳасини депутатлар эътиборига ҳавола этди. Мазкур ҳужжат муҳокамасида Бухоро шаҳри ҳокими К.Камолов, "Ўзқишлоқмаш-холдинг" компанияси бошқаруви раиси Р.Матчонов, Шаҳрихон туманидаги Т. Саримсоқов номли ширкат хўжалиги раиси У.Бозорбоев, Республика "Маънавият ва маърифат" марказининг Хоразм вилоят уюшмаси раҳбари Г. Ибодуллаева, "Новатор" ишлаб чиқариш бирлашмаси директорлар кенгаши раиси А.Матвеев иштирок этди. Депутатлар ушбу қонунни ва уни амалга киритиш тўғрисида қарор қабул қилди.

Иккинчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг ўн учинчи сессияси бугун ўз ишини давом эттиради.

ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИДА

СПОРТ ЮЛДУЗЛАРИ БИЛАН УЧРАШУВ

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасида жаҳон миқёсида юксак натижаларга эришган мамлакатимиз спорт юлдузлари билан учрашув бўлди. Тадбирда бокс, шахмат, бадиий гимнастика, каратэ бўйича довруғ таратган спорт усталари иштирок этишди.

Ёзувчилар уюшмаси раиси, Ўзбекистон Қаҳрамони Абдулла Орипов учрашувни очар экан, миллий спортимиз довруғини оламга ёяётган полвонларимиз, чемпионларимиз адабиётимизнинг ҳам чинакам қаҳрамонлари бўлишлари керак, — деди. Бундай асарлар ҳамиша севиб ўқилади. Ёшларнинг миллий ғурур ва ифтихорини кучайтиради.

Давлат жисмоний тарбия ва спорт қўмитаси раиси Комил Юсупов, Каратэ федерацияси президенти Нурхон Нафасов, машҳур боксчи Руфат Рисқиев, адиба Фотима Шарипова, "Ёшлик" журнали бош муҳаррири Собир Ўнар адиблар ва спортчилар ўртасидаги ҳамкорлик ришталарини янада мустаҳкамлаш борасида сўзладилар. Шоир Сирожиддин Саййид спортчиларга бағишланган шеърини ўқиб берди.

Қизғин руҳда ўтган мулоқотда жисмоний тарбия ва спорт соҳаларида қалам тебратадиган ижодкорларни рағбатлантириш мақсадида турли танловлар эълон қилиш, шунингдек, ёзувчилар ва миллий спортимиз намояндалари ижодий ҳамкорлигини кучайтириш юзасидан ҳам тадбирлар белгиланди.

ДИҚҚАТ, ТАНЛОВ!

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ҳамда Давлат жисмоний тарбия ва спорт қўмитаси спорт мавзуида ёзилган энг яхши бадиий (шеърий ва насрий) асарлар учун танлов эълон қилади.

Танлов ғолиблари қуйидаги мукофотлар билан тақдирланадилар:

1 та биринчи ўрин — 300 минг сўм;

2 та иккинчи ўрин — 200 минг сўмдан;

3 та учинчи ўрин — 100 минг сўмдан.

Танловга тақдим этиладиган асарлар алоҳида китоб ҳолида ёхуд даврий матбуотда чоп этилган бўлиши керак. Спорт мавзуидаги шеърий (туркум, достон) ва насрий (роман, қисса, ҳикоя) асарлар 2004 йилнинг 1 июлига қадар Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасига (Ж.Неру кўчаси, 1-уй) икки нусхада топширилади.

Танлов ғолибларига мукофотлар 2004 йил Мустақиллик байрами арафасида Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ҳамда Ўзбекистон Давлат жисмоний тарбия ва спорт қўмитаси фаолларининг умумий йиғилишида топширилади.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси, Ўзбекистон Давлат жисмоний тарбия ва спорт қўмитаси.

ҲУРМАТЛИ МУШТАРИЙЛАР!

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати»га 2004 йил учун обуна давом этмоқда.

Обуначилар учун нашр кўрсаткичи — 222.

Обунани мамлакатимизнинг барча шаҳар, туман ва қишлоқларидаги алоқа бўлимлари ҳамда матбуот тарқатиш тармоқларида расмийлаштиришингиз мумкин.

Севимли газетангизга обуна бўлишга шошилинг!

МУҲОКАМА УЧУН МАВЗУ

КИНО САНЪАТ ЭМАСМИ?

"Кино — санъат эмас, у санъатни тарғиб қилиш воситаси", деган фикрни мен илк марта машҳур гуржи адиби Чабуа Амирижибининг собиқ иттифоқ нашрларидан бирида босилган суҳбатида учратган эдим. У мухбирнинг саволларига жавобан: "Мен "Дата Туташхиа" романимнинг филм бўлишига аслида рағбатим йўқ эди", — деб айтганди. Адиб чинакам асар ўз ҳолича қолиши, у китобхоннинг дахлсиз мулки экани, нари борса уни театрлаштириш мумкинлиги борасида фикр юритганди. Ҳатто у ўз романини сурункасига бир ой давом этадиган спектаклга айлантиришни тажриба қилиб кўриш нияти борлигини ҳам суҳбат асносида қистириб ўтганди.

Бундан анча йиллар илгари адибимиз Абдулла Қаҳҳор "Синчалак" қиссаси асосида суратга олинган филм ҳақида мухлислари ундан таассуротини сўрашганда, очиқчасига шундай деганини эшитганмиз: "Энди "Синчалак"ни мутолаа қиладиган китобхонлардан ажраб қолибман, деган хавотирдаман". Бундан кўринадики, Абдулла Қаҳҳор наздида филм яхши китобни тарғиб қилиш воситаси ҳам бўлолмайди.

Фавқулодда бадиий юксак, қолаверса, адабий ҳодиса, деб баҳоланган асарларни экранлаштириш мақсадга мувофиқ эмаслиги Гарсиа Маркес томонидан янада кескинроқ қилиб айтилди. У "Ёлғизликнинг юз йили" романи Нобел мукофоти билан тақдирланганда, унинг уйига кинорежиссёрлару сценарийчилар ёпирилиб асарни экранлаштириш ҳуқуқини сотиб олишмоқчи бўлишади. Муаллиф бунга асло кўнмайди, ваъда қилинган милён-милён долларларни назарга илмайди. "Ахир, романнинг ҳар бир қаҳрамонини китобхон ўзича кашф этади. Кино эса уни маълум андозага солгандан кейин ўқувчининг бой тасаввурига путур етади..." Кейинчалик худди шунга ўхшаш вазият машҳур адиб Пауло Коэло билан ҳам кечди. Яқинда севимли газетамиз "ЎзАС"да Озод Шарафиддинов таржимасида "Литгазета"дан олиб босилган "Алхимик билан учрашув" сарлавҳали суҳбатда Пауло Коэло дунёга донғи кетган "Алкимёгар" романини экранлаштириш ҳуқуқини Голливудга бериб қўйганидан қаттиқ пушаймон бўлганини тан олди. У ҳатто бу ҳуқуқни бекор қилиш учун милён доллар бадал тўлашга ҳам тайёр эканини айтди. Лекин шундай бўлса-да, адиб ўзи тан олган Голливуд сценарийчиси Лоренс Фишберндан кўнгли тўлиб турганини, эронлик Самирахоним Маҳмадбафни эса режиссёр сифатида ёқтиришини, агар имкон туғилиб қолса, китобларидан бирортаси бўйича ишланадиган филмни унга бажонидил ишониб топширажагини билдиради.

Асар билан филмнинг муқояса қилиб айтилган ана шундай фикрлардан қуйидаги хулосага келиш мумкин: "Буюк асарлар китобхоннинг дахлсиз мулки бўлиб қолаверсин, сценарийчилар эса ҳаётга суяниб, исталган мавзуда филм яратаверишсин". Шунда балки кино бориб-бориб мустақил санъатга эврилар." Бордию шу нуқтаи назардан Чингиз Айтматов асарлари асосида ишланган филмларга баҳо берсак, ночор бир манзара кўз олдингизда намоён бўлади. Асарнинг ҳис-туйғуларга тўлиб-тошган теран тимсолларнинг экранда фақат кўланкасинигина томоша қилмадикми, деб ўйлаб қоласиз. Биз талабчан, нозиктаъб, заки й китобхоннинг етук асардан олган бой тасаввурига кўра туғилган таассуротни кўзда тутаяпмиз, албатта. Ана шу мезон асосида олиб қарайдиган бўлсак, беназир адиб Абдулла Қодирийнинг "Ўткан кунлар" романи бўйича кетма-кет яратилган иккита филмдан нимани ютдик ва нимани ютказдик? Бу саволга жавоб беришни китобхон билан томошабиннинг ўзига ҳавола қилганимиз маъқул.

Қиссадан ҳисса деганларидек, севимли ҳафтаномамизда бу мавзуда адиблару кино санъаткорларнинг баҳсларини уюштириб, бир тўхтамга келинса, дуруст бўлур эди.

Қаноат ИМОМОВ

«ТО ҲИРСУ ҲАВАС ХИРМАНИ БАРБОД ЎЛМАС...»

Улуғбек САИДОВ

Яқинда БМТнинг Болалар жамғармаси (ЮНИСЕФ) буюртмасига кўра амалга оширилган тадқиқот натижалари эълон қилинди. Халқаро экспертлар гуруҳи томонидан амалга оширилган бу тадқиқотда Марказий ва Шарқий Европа ҳамда МДҲ мамлакатларидаги аҳолининг ижтимоий-иқтисодий фаровонлиги даражасини белгиловчи статистик маълумотлар ҳам қамраб олинган. Бу маълумотлар юртимизда мустақиллик йилларида қўлга киритилган ютуқларни ҳам акс эттиради. Зеро, алломалардан бири тўғри таъкидлаганидек, фактларни билиш шунинг учун ҳам зарурки, унинг замирида тадқиқот учун қимматли бўлган ғоялар яширинган бўлади. Чунки рақамлар қайсар. У ёки бу маълумотда ифодаланган рақамни асло алдаб бўлмайди.

Истаймизми, йўқми, уларда муайян вазият ўз ифодасини топган. Бироқ тараққиёт йўлини бой бермаслик, халқ фаровонлигини ошириб боришга қаратилган ислоҳотларни оғишмай рўёбга чиқариш учун эришилган ютуқларга маҳлиё бўлиб қолиш ярамайди. Ҳали ўз ечимини кутаётган қатор муаммолар ҳам бунга йўл қўймайди. Қолаверса, олдимизда турган мақсадларга эришмоқ учун қадамни эндигина сиёсий, ижтимоий, иқтисодий бўҳрон ва низолар қуршовидан чиқиб, ўзини ўнглай бошлаган янги давлатларга қараб эмас, тараққий этган, илғор мамлакатларга қараб босган маъқул.

Аслида, «2003 йил ижтимоий мониторинги» натижалари ҳам кечаги кун ҳолатини акс эттиради. Биз эса эртага қандай яшашимиз лозимлигини бугун белгилашимиз зарур.

«Тарихнинг фойдаларидан баъзиси ушбудирки, — деб ёзган эди жадидчилик ҳаракатининг раҳнамоси Маҳмудхўжа Беҳбудий, — бир миллатнинг на тариқада, қайси йўл ила тараққий этганин ўқиб, ибрат олмоқ ёки бир миллатнинг на сабаблардан таназзул этиб, охири мунқариз бўлуб кетганин ўқуб мундан ҳам истифода этмак мумкиндир».

Хўш, кечаги кунимиз ҳолатини акс эттирган рақамлар нималар ҳақида сўйлайди? Улардан қандай сабоқлар чиқариш мумкин?

Гапни бир мулоҳазадан бошлайлик. Американлик жамоат арбоби Эл Гор бугунги кунда бутун дунё учун муаммога айланган масалалар хусусида фикр юритиб, шундай ёзади: «Дунёнинг турли чекkaларида жамият истеъмолчиликка ва ўз эҳтиёжларини дарҳол қондиришга мубтало бўлиб, ўзи келтираётган зиёнга бефарқ қолмоқда». Аксарият ривожланган давлатларда олиб бориладиган сиёсат, қабул қилинадиган ижтимоий дастурлар истеъмолчиларнинг талаб-эҳтиёжларини қондиришга қаратилган. Бозор иқтисодиётининг талаби бўлса керак, «истеъмолчи», «истеъмолчилик бозори», «истеъмолчилар талаб ва эҳтиёжи» каби тушунчалар бизнинг ҳаётимизда ҳам тобора собит ўринни эгалламоқда. Бир қарашда, бунинг ҳеч бир ёмон томони йўқ. Негаки, давлатда, жамиятда нимаики яратилмасин, аввало, инсон учун, унинг фойдаланиши учун яратилади: фуқаро қонунларга таяниб яшайди, уларда белгиланган сиёсий, иқтисодий, маънавий ҳуқуқларидан фойдаланади, табиат инъом этган ва ишлаб чиқарилган моддий неъматларни истеъмол қилади. Бироқ бу «истеъмолчи» Инсон эканини, Инсон эса ер юзига халифа этиб яратилганини, қориндан ташқари унга ақл, қалб ҳам ато қилинганини унутмаслик лозим.

«Истеъмолчи» тушунчаси биринчи навбатда «нафс» тушунчаси билан туташ. Инсоннинг эмас, истеъмолчининг эҳтиёжларини назарда тутиш унинг нафсини қондиришга айланади, инсондаги улуғ туйғулар, маънавий таянчлар ё нафсга тобе этилади ёки умуман ерга урилади. Бунинг ёрқин ифодаси сифатида ойнаи жаҳон орқали намойиш этилаётган айрим чет эл реклама роликларини келтириш кифоя. Улардан бирида пиво ичимлиги реклама қилинади. Севган аёли билан ресторанда ўтирган йигит ким ошди савдосида пули етмай, бир қултум ичимлик учун ўша аёлга бўлган «муҳаббат»ини гаровга қўяди. Ўз маҳсулотини истеъмолчиларга етказиш дардида биздаги «реклама усталари» ҳам баъзан «қассоб мол қайғусида» қабилида иш тутишади. Ҳусан Шарипов реклама қилган чой шундай яхшики, ўзбекнинг меҳмоннавозлиги, очиққўллиги унинг қайғусида унутилади ва чой меҳмонга келган акадан қимматлироқ бўлиб қолади (Шоядки, бу реклама намойиш этилмай қўйилди). Ачинарлиси шундаки, «истеъмолчилик асри»да нафақат ишлаб чиқариш, ҳатто инсон руҳи, қалби билан иш кўргувчи санъатгача, бари «истеъмолчиларнинг эҳтиёжлари»ни қондиришга йўналтирилган.

Албатта, инсон мукаммал мавжудот эмас. Барчага яхши маълум — инсонни манфаат бошқаради ва ҳаётда аксарият ҳолларда моддий манфаат устун келади. Аммо киши ҳаёти, интилишларини фақат моддий манфаат белгилай бошлаганда, у худбинлик ва нафс балосига мубтало бўлади. Инсонлик моҳиятини йўқотади.

Бир дев бор ичимда, асти пинҳон бўлмас,
Бошини эгмак анинг осон бўлмас.
Иймон не эканлигин минг англатсам ҳам,
Кофир у ашаддий, ҳеч мусулмон бўлмас, —

деган эди бу борада Шайх Нажмиддин Кубро.

Шу билан бирга икки жаҳонда азизу мукаррам қилиб яратилган Инсонга, бошқа жонзотлардан фарқли ўлароқ, ақл, иймон, эътиқод, маънавий қувват берилган. Буюк Шекспир ўз қаҳрамони Гамлет тили билан дейди:

Агар одамзод учун энг ширин армон:
Уйқу ва таом бўлса - уни не дердик?
Инсон эмас, биз уни, дер эдик ҳайвон.

Биз икки маконда яшаймиз: бири ташқи макон бўлиб, унда биз амалий фаолият билан машғул бўламиз, иккинчиси - ички маконда эса ўз борлиғимизни англаш жараёни кечади. Бу икки дунё бир-биридан айри эмас, улар тинимсиз бир-бирига таъсир қилади.

Афсуски, бугунги кунда аҳли башар билиб-билмай, истаб-истамай истеъмолчилик кайфияти билан яшамоқда. Оқибат, инсонда ўзгалар ва ўзидан ташқарида бўлган барча нарсалар ҳисобига яшаш, бойиш, муваффақиятга эришиш истаги илдиз отмоқда. «ҳамма балоларнинг илдизи — бугун устувор бўлган одатларда», — дейди ҳақли равишда америкалик файласуф Мак-Хирг. Дарҳақиқат, нафақат маънавий айнишнинг ифодаси бўлмиш никоҳсиз бола туғилиши, қотилликнинг бир кўриниши сиалмиш ҳомилани сунъий тушириш, балки бутун дунё учун даҳшатли муаммога айланган экологик муаммолар, 50-100 йил муқаддам даф этилган хасталикларнинг қайта хуружи, норасида гўдакларнинг, оналарнинг, қирчиллама ёшдаги эркакларнинг ўлими ва инсоният рўбарў келаётган яна ўнлаб муаммоларнинг бош сабаблари айни маънавий қадриятларнинг қадрсизланишида, десак хато бўлмайди.

Жамиятни маънавий-руҳий соғломлаштирмасдан туриб, бу муаммоларни ҳал этиш мумкин, деб ўйлаганлар жиддий хатога йўл қўядилар. Бундан қарийб беш минг йил аввал Миср фиръавнларидан бири деган экан: «Одамлар табиат кучларидан тўғри фойдалана олмаганлари ва чинакам дунёни билмаганликлари туфайли ҳалок бўладилар». Бугунги кунда табиат ва жамият билан боғлиқ биронта муаммони ҳар бир инсоннинг ва бутун жамиятнинг ўз ҳаёт тарзига боғламасдан туриб ҳал этиб бўлмайди. Зеро, истеъмолчилик касалига йўлиққан киши ўз эҳтиёжларини дарҳол қондириш хаёли билан яшайди ва ўзгаларга, ўзининг яшаш макони бўлмиш жамият ва табиатга етказаётган зарарига бефарқ бўлади.

Инсон борлиқнинг, табиатнинг бир заррасидир. Бироқ инсон нафақат табиат қонунлари, балки руҳият (маънавият) қонунларига ҳам таяниб яшайди. Тасаввуф ирфонини олий босқичга олиб чиққан Баҳоуддин Нақшбанднинг машҳур ибораси — «Дил ба ёру даст ба кор», бир томондан, ана шу ҳақиқатни акс эттирган. Маънавият эса инсоннинг ахлоқ мезонлари асосида олам сувратини ўз ички оламига кўчира билиш қобилиятидир. Тасаввуф илмида «олами суғро» (инсон)да «олами кубро» (бутун борлиқ)нинг барча хусусиятлари акс этиши мумкинлиги ҳақидаги фикрнинг туб мазмун-моҳияти шунда эмасмикин?

Буюк мутафаккир Нажмиддин Доянинг шундай мисралари бор:

Эй илоҳий нома нусхаси — ўзинг,
Ва ҳукмдор жамоли ойинаси — ўзинг,
Оламда неки мавжуд, сендан ташқарида эмас,
Ҳар неки истасанг, ўзингдан иста, барчаси — ўзинг.

Шундай экан, ўзгаларга наф келтирмоқ, аввало, инсоннинг ўзи учун керак:

Нафъ текурмакни, шиор айладинг,
Ўзунга ул нафъни ёр айладинг.
ёки
Улки, зарар шевасини тавр этар,
Элга демаким, ўзига жавр этар, —

дейди мавлоно Алишер Навоий.

Маънавият шу асосда олам сийратини шахс ахлоқий қонуни билан бирлаштиради, инсонни борлиқ ичра ўзини, ўзи ичида борлиқни кўришга ундайди.

Кимки, фалак сари отар тошини,
Тош ила озурда қилур бошини.

Маънавиятнинг ўзак томирини ахлоқ-одоб ёки эзгулик тамойили ташкил этади. Ҳаёт энг олий неъмат экан, эзгулик — ҳаётни асраш ва такомиллаштиришга қаратилган амалдир. Ва аксинча, ёмонлик инсон узлукидан озуқа олади.

Шиддат билан ўзгариб бораётган бугунги дунёда тараққиёт барқарорлигини, борлиқ мувозанатини, аввало, аҳли башарнинг бош қадрияти — маънавиятгина таъминлай олиши мумкин. Инсоният келажаги ҳақида қайғурган бутун жаҳон олимлари бугун бу масала устида бош қотирмоқдалар.

Одамлар ўз «эго»сини енгишга, «мен бўлай»чилик кайфиятидан, тор индивидуализмдан ҳалосланишга тайёр бўлмасалар, маънавият, ахлоқ-одоб қонуниятларининг талаблари бўлмиш меҳр, шафқат, саховат, мурувват туйғулари билан яшамасалар, жамият ва умуман, бутун борлиқ келажагига рахна солаётган биронта муаммони ҳал этиб бўлмайди. Ҳатто маънавият, ахлоқ-одоб тушунчаларидан анча йироқ бўлиб туюлган экологик муаммоларнинг келиб чиқишини ҳам олимлар ҳозирги замон тамаддунининг маънавий эврилиши билан боғлаётганлари бежиз эмас. Американлик файласуф Х.Ролстон таъбири билан айтганда: «Эгоизм экоизмга айланмоқда». Дарҳақиқат, бутун дунёни ташвишга солаётган ичимлик суви тақчиллиги, атроф-муҳитнинг ифлосланиши, ноёб жонзотларнинг қирилиб, ер юзидан йўқолиб бораётгани, Орол фожеаси, буларнинг бари аслини олганда, маънавий хасталик ифодасидир. Оддийгина мисол: атиги 30-40 йил илгари қишлоқлар нари турсин, Тошкентдек азим шаҳарда ҳам ариқлардан сув ичилар эди. Оналар ариқдаги сувга тўкинди ташламасликни, ҳовлини ариққа қараб супурмасликни қизларининг қулоқларига қуяр эдилар. Бугун-чи? Қаерга қараманг, ариқ-анҳорларнинг бўйида, ҳатто турар жой биноларнинг шундоққина ёнида тўкинди уюмларига кўзингиз тушади. «Дарахтнинг ҳам жони бор, унга озор етказмагин», — деб қулоғимизга қуяр эди ота-оналаримиз. Қамишдан илгак қилиб, дарахтга зиён етказмай мевасини узар эдик. Ҳозир айримлар бир дона мева учун шохи тугул, дарахтнинг ўзини ҳам таги билан қўпориб олишга тайёр. «Ҳай», — десангиз жавобига: «Амаки, сизники эмас-ку», — деган гапни эшитасиз. Бундай тубанликка юз тутишнинг сабаби оддий: тор шахсий манфаатнинг, бутун борлиқни «меники», «меники эмас»га тақсимловчи жўн мантиқ асосида ўзидан ташқаридаги барча нарсаларга юзаки муносабатнинг шаклланаётганлиги. Бундай мантиқни қўллаш доираси кенгайса, одамда жамиятга, давлатга, табиатга, бутун борлиққа нисбатан ваҳшиёна олчоқлик кайфияти вужудга келади. Инсонда ўз яшаш муҳитига бундай муносабат, жамиятнинг маънавий хасталаниши, кишилардаги руҳий таназзул туфайли юзага келади. Ўзгача айтганда, бундай маънавий инқирознинг сабаби табиатда эмас, одамларнинг қалбида. Эл Гор ёзади: «Атроф-муҳитни қамраб олган инқирознинг илдизларини очишга астойдил ҳаракат қилганим сайин, кўз ўнгимизда намоён бўлган ҳолат маънавий инқироз, деб аталадиган ички инқирознинг ташқи ифодаси эканлигига тобора кўпроқ ишонч ҳосил қилмоқдаман». Юқоридаги мулоҳазалар Президент И.Каримовнинг: «Маънавий-руҳий тикланиш инсоннинг ерга ва унинг бойликларига бўлган муносабатини ҳам ўз ичига олиши лозим», — деган сўзлари теран асосга эга эканлигини яна бир бор тасдиқлайди.

Албатта, инсон бегуноҳ фаришта эмас. У тириклик қонуниятларига бўйсиниб яшайди. Унда ҳам нафс бор.

«Бўлди сайду сайёдға нафс орзуси қайд,
Йўқса не ул эди сайд, не бу эрди анга сайд»,

— деган эди Мир Алишер бобомиз. Бу сатрларда ҳаёт, тириклик қонуниятларининг аччиқ ҳақиқати акс этган. Аммо Ер юзида халифа этиб яратилган инсонга нафс қутқусидан асрагувчи тошу тарозу — маънавият берилганки, у инсонни маҳлуқ каби тубанлашувдан асрайди, нафсни бир меъёрда ушлаб туришга имкон беради. Шундай экан, жамият ва давлатдан, аввало, инсонда руҳий мувозанатни сақлашга қаратилган, инсонни тубанлашувдан, ер исканиб қолишдан асрайдиган жараёнга эътибор қаратиш талаб этилади.

Нафсқа била нафсни тутма дариғ,
Жонингға ифрот ила ҳам урма тиғ.

(Яъни, **нафсинг учун зарур нарсаларни ўзингдан аяма, лекин ҳаддан орттириб ўз жонингга жабр ҳам қилма).**

Бугунги кунда бирон бир жамият биронта муаммони ўзининг яшаш тарзига жиддий эътибор бермай туриб ҳал эта олмайди. Зеро, истеъмолчилик кайфияти ва худбинлик аввало бу муаммоларни бартараф эта оладиган инсоннинг ўзини бузади. Ёки Алишер Навоий айтмоқчи:

То ҳирсу ҳавас хирмани барбод ўлмас,
То нафсу ҳаво қасри барафтод ўлмас,
То зулму ситам жониға бедод ўлмас,
Эл шод ўлмас, мамлакат обод ўлмас.

Маънавий қадриятларга, ҳаётни эъзозлашга ундайдиган юксак аъмолларга эътибор сусайганида, жамият, давлат тараққиётдан тўхтайди, инқироз томон юз тутади. Бундан башарият тарихининг ўзи гувоҳлик беради. Узоққа боришнинг ҳам ҳожати йўқ. Ўтмишда буюк салтанат барпо бўлган, «инсонлик оламини қанотлари остида олган», улуғ алломаларни дунёга келтирган юрт нега XVI асрдан бошлаб инқироз томон юз бурди ва охир-оқибат рус истибдоди остида қолди? Нега дунё тараққиёти йўлларидан четга чиқиб кетди? Бунинг ўнлаб «объектив» сабабларини кўрсатиш ва истаганча, ўзимиздан ўзга айбдорларга ишора қилиш мумкин. Одамзот ўзи шундай, иложи борича, айбдорни четдан излайди. Аммо жиддий ўйлаб кўрилса, буларнинг бари фақат натижа бўлиб чиқади. Туб сабаби эса ўзимизда. Юрт қайғусида ёнган Фитрат ўлканинг бошига ёғилган балоларда ўзини, яъни алоҳида-алоҳида олинган одамларни айблагани бежиз эмас. Амир Темур руҳига мурожаат этиб, у шундай ёзган эди:

Юқорида айтдигим ишларнинг ҳаммасига ўзим сабаб бўлдим, барчасини ўзим қилдим.

Сенинг Туронингни ўзим талатдим,
Сенинг турклигингни ўзим эздирдим,
Сенинг омонатларингга хиёнат ўзим қилдим.

Бу давр ичида адолатни шиор қилган буюк Амир Темур ўрнига ўз маишати ғамида махлуққа айланган хонлар келди. Тўғрилик саройларга бегона бўла бошлади. Ҳоким-у амалдорлар тахт, амал, маишат дардида фитналар ичида ўралашиб, худбин интилишлар қулига айлана бошладилар. «Тўғри йўлни тиласанг, уз бу саройдан пайванд», - деб ёзган эди бу ҳақда Турди Фароғий. Адолат тарк этган юрт ҳам «моддий ва маънавий ишларни қилмоқдан ожиз қолди» (Абдулла Авлоний). Албатта, Ҳофиз, Турди, Феруз каби жавонмардлар эзгу ишлари ва оташин сўзлари билан фожеаларнинг олдини олишга ҳаракат қилдилар. Бироқ уларнинг ёққан чироқлари юртни босган зулматни ҳайдай олмади. Жабр ва зулмдан эзилган халқ тирикчилик ташвиши ичида ўралашиб, авом тусини ола бошлайди. Абдулла Авлоний «ярим-ёрти ваҳшатда яшаш» одат тусига айланган юрт ҳақида алам билан шундай ёзган эди:

«Ҳозир ярим асрдурки, маданият бизни орқамиздан қувиюр. Биз қирдан-қирға қочурмиз, қаршимизда маишат машаққатлари чиқуб ҳужум қилур, ўнгимиздан билимсизлик ва жаҳолат келуб, жонларимизни сиқур, сўнггимизда мусрифлик, фақирлик ва бидъатлар чиқуб йўлимизни тўсур».

Рус босқини арафасида таҳдиддан огоҳ этган, Туркистон ўлкаси мустамлакага айлантирилганда истиқлол учун курашган зиёлилар саъй-ҳаракатлари ҳам руҳий таназзул касалига учраган, шахсий манфаат доирасида ўралашиб қолган кезларда жамият кишиларни бирлаштира олмагани — бор ҳақиқат. Абдулла Қодирий ўзининг қаҳрамони Юсуфбек ҳожи тили билан бу ҳақда шундай дейди: «Иттифоқни нима эканини билмаган, ёлғиз ўз манфаати, шахсияти йўлида, бир-бирини еб, ичган мансабпараст, дунёпараст ва шуҳратпараст муттаҳамлар Туркистон тупроғидан йўқолмай туриб, бизнинг одам бўлишимизга ақлим етмай қолди...»

Тарихнинг аччиқ сабоқларидан бири шуки, маънавият, ахлоқ-одоб инсон хатти-ҳаракатлари, фаолияти ва эҳтиёжларининг мезонига айланмай туриб, жамият ўз муаммоларини самарали ҳал этиши ва ижтимоий тараққиётга эришиши мумкин эмас. Зеро, XX аср бошларида тараққийпарвар зиёлилардан бири айтганидек: «Инсоннинг дунёда яшамоғи учун мол-у жонға эҳтиёжи бўлса-да, дунёнинг иззати ва охиратнинг саодати учун восила бўлунғон илм-у адабға зиёдароқ эҳтиёжи бордур. Мол-у жонни илм-у адаб бирла мақрун бўлмағонлари ҳолда дунёда сабаби таъну лаъни мардумон ва охиратда балойи жон бўлувлариға шубҳа йўқдур».

* * *

Хўш, «ЮНИСЕФ»нинг ижтимоий мониторинги натижалари билан бошланган мулоҳазаларимиз нега бунчалар кўлам касб этди? Гап шундаки, Ўзбекистон мустақиллик йиллари нимаики ютуқларни қўлга киритган бўлса, бу аввал бошдан жамият маънавиятини юксалтириш давлат сиёсатининг устувор йўналиши этиб белгиланганн эвазига амалга ошди. Ва аксинча, ҳаётимизнинг ижтимоий-сиёсий, иқтисодий соҳаларида кўзланган мақсадларга тўлиқ эриша олмаган, ёки олиб борилаётган ислоҳотлар оқсаётган бўлса, бунинг асосий сабаби ҳали-ҳануз бу маълум ҳақиқатни барчамиз охиригача теран англаб етмаганимиздадир.

Маънавият жамиятнинг куч-қудратидир. Унга эришилмаган жойда бахт-саодат бўлмайди. Юртбошимиз 2004 йилни Меҳр ва мурувват йили деб эълон қилар эканлар, ўзлари аввалдан изчиллик билан уқтириб келаётган ана шу ҳақиқатни ҳам назарда тутдилар.

Меҳр ва мурувват йили — фақат меҳр, қўллаб-қувватлашга муҳтож бўлган кимсаларга ёрдам қўлини чўзиш, мурувват кўрсатишдангина иборат эмас. Бу, аввало, она табиатимизга, она халқимизга, аждодлар шукуҳидан улуғвор она тарихимизга, халқимизнинг минг-минг йиллик бебаҳо қадриятларига — юксак маънавиятимизга бўлган эътиқодимиз, айни чоғда мустақил Ватанимизга бўлган чексиз меҳр-оқибатимиз ҳамдир.

БАРДАВОМ АНЪАНА

Халқаро Амир Темур жамғармаси, Қашқадарё вилояти ҳокимлиги ҳамда ЮНЕСКО ишлари бўйича Ўзбекистон Республикаси Миллий комиссияси ҳамкорлигида ўтказилган илмий-амалий анжуман "Амир Темур ҳамда Темурийлар даврида Қашқадарё воҳасида ижтимоий ва маданий ҳаёт" мавзуига бағишланди.

Муаррихлар Амир Темурни Ватаннинг даҳо халоскори сифатида эътироф этадилар. Ўзбекистоннинг давлат мустақиллиги буюк бобомизнинг руҳларини шод этиб, жаҳон кўламида Соҳибқироннинг ўз мавқеларига муносиб эҳтиром кўрсатиш имконини яратди. Ҳуррриятимизнинг илк йилларидаёқ, пойтахт марказида шавкатли бобомизнинг улуғвор ҳайкали қад ростлади. 1996 йили она юртимизда ва жаҳонда кенг нишонланган Амир Темурнинг 660 йиллиги тантаналари ҳамон ўз шукуҳи билан қалбларимизни фахру ифтихорга тўлдириб турибди. Ўша йили улуғ тўй арафасида Самарқанд ва Шаҳрисабзда ҳам Соҳибқироннинг муҳташам ҳайкаллари, пойтахтда Темурийлар тарихи давлат музейи барпо этилди.

Бизнинг миллий маънавий меросимизга, шавкатли боболаримиз, ўзбек давлатчилигининг шуҳратини оламга ёйган улуғ аждодларимизга бўлган буюк эҳтиромимиз бундай савоб ишларни фақат таваллуд саналари нишонланадиган чоғдагина эмас, ҳамиша мунтазам ва изчиллик билан олиб боришимизни, бугунги авлодларни буюк Амир Темур маънавий меросидан янада кенгроқ баҳраманд этиб боришимизни ҳам тақозо этади.

Шу маънода яқинда Халқаро Амир Темур жамғармаси, Қашқадарё вилояти ҳокимлиги ҳамда ЮНЕСКО ишлари бўйича Ўзбекистон Республикаси Миллий комиссияси ҳамкорлигида Шаҳрисабз шаҳрида ўтказилган "Амир Темур ҳамда Темурийлар даврида Қашқадарё воҳасида ижтимоий ва маданий ҳаёт" мавзуидаги илмий-амалий анжуман ҳам айни муддао бўлди. Шуни айтиш кераки, Қашқадарё воҳаси — тарихимизнинг, маданиятимизнинг буюк масканларидан, қадимий ўчоқларидан бири, ўчоқ бўлганда ҳам ўти ҳеч қачон ўчмаган ўчоқлардандир. Тарихга назар солсак, 1362 йилда Соҳибқирон Амир Темурнинг Қарши қалъасини девор билан ўратганини кўрамиз. Темурбек шунда йигирма олти ёшли йигит бўлиб, ҳали юрт бошида эмас, балки амирлардан бири эди, холос. Унинг бунёдкорликка бўлган ҳаваси ёшликдан катта эди. Оддий амир бўла туриб, ўз маблағига катта бир қалъани девор билан ўратиши, албатта, ҳайратланарли ҳодиса эди. Бу Соҳибқиронда Ватан туйғуси, ўз юртига эгалик ҳисси кучлилигидан далолат эди. Чиндан ҳам, Амир Темурнинг бунёдкорлик ишлари тобора катта кўлам касб этиб борди...

Юртни обод қилиш, бунёдкорликка меҳр-муҳаббат элимиз улуғларининг эзгу анъанасига айланган. Йироққа бормайлик, Юртбошимиз Ислом Каримов Қашқадарёда ишлаган пайтларда бу қутлуғ анъана давом эттирилди. Бунёдкорлик ишлари ривож топди, узоқни кўзлаб қилинган режалар асосида мустақиллигимизга хизмат қилаётган кўплаб муҳташам корхоналар қад кўтарди. Бу анъана бугун ҳам давом этмоқда. Муборак нефт ва газ конлари бошқармаси, Шўртан газ-кимё мажмуи, газ ва нефтни тозалаш қурилмалари, янги темир йўллар, лицей ва коллежлар, кўприк ва йўллар, маданий-маиший иншоотлар шулар жумласидандир.

Қаршида яқинда катта таъмирлаш ишларидан сўнг фойдаланишга топширилган улкан маърифий маскан — вилоят кутубхонасининг янги қиёфасини кўриб қувонасан киши. Унинг ўқув заллари, компьютер хоналари жуда ҳавас қилгулик. Уларда йирик илмий-маърифий анжуманлар ўтказиш учун ҳам шароитлар яратилган. Компьютерлар интернетга уланган, улар орқали жаҳоннинг йирик кутубхоналари билан боғланиш мумкин.

ЮНЕСКО ва мамлакатимиз миқёсида Қарши шаҳрининг 2700 йиллигини нишонлашга тараддуд кўрилаётгани ҳам Амир Темур Ватанига, унинг тарихига холисанилло берилган яна бир баҳодир. Вилоят ҳокимлигида бўлиб ўтган суҳбат чоғида шу ҳақда фикр юритилди. Темурийлар даврида бунёд этилган обидалар, кўҳна тарих ва миллий давлатчилигимиз ёдгорликларини таъмирлаш ва обод қилишга доир режалар тилга олиниб, одамларнинг онг ва тафаккурини уйғотиш масалаларига эътибор қаратилди.

Шаҳрисабзда бўлиб ўтган илмий-амалий анжуманни вилоят ҳокими Нуриддин Зайниев очиб, Темурийлар маънавий-маданий меросини эъзозлаш, миллий қадриятларимизни тиклаш бизнинг бугунги кундаги бунёдкорлик ишларимиз билан уйғун ва муштарак эканлигини таъкидлади. Халқаро Амир Темур жамғармаси раиси, Ўзбекистон халқ ёзувчиси Муҳаммад Али бошқарган анжуманда ЎзФА Археология институти директори Темур Ширинов, таниқли олимлар Ашраф Аҳмедов, Бегали Қосимов, Убайдулла Уватов, Поён Равшанов, Амриддин Бердимуродов ва бошқа қадимшунос мутахассисларнинг маърузалари тингланди.

Анжуман қатнашчилари Шаҳрисабздаги тарих музейи, Темурийлар даврининг ноёб меъморий обидалари, Касби туманидаги Султон Мирҳайдар зиёратгоҳи ва Муборакдаги кўҳна Занжирсарой билан танишдилар.

МУСАВВИР ВА КИТОБ

Китоб безаш, график тасвир мусаввир маҳоратидан ташқари бадииятни тушуна билиш, уни моҳирона жонлантиришни ҳам талаб этади. Шундай талантга эга инсонгина китоб безагига журъат эта олади.

Республикамизда ана шундай кўзга кўринган рассомлардан бири Анатолий Бобровдир. Унинг мўйқалами орқали безалган китоблар, график ишлар, иллюстрациялар мамлакатимизда, шунингдек, Италия (1978), Австрия ва Монголия (1982), Испания ва Франция (1983), Германия (1984) каби давлатларда ўтган халқаро китоб графикаси кўргазмаларида муносиб баҳоланган.

Куни кеча Ўзбекистон Бадиий академияси марказий кўргазмалар залида Анатолий

Бобровнинг «Рассом ва китоб» номли асарлар кўргазмаси бўлиб ўтди.

Кўргазмада А.Бобровнинг ишлари муносиб баҳоланиб, унга Бадиий академиянинг кумуш медали топширилди.

Фарҳод МАҲКАМОВ

МАДАНИЙ ҲАЁТ

* * *

Консерватория биносида Маданият ишлари вазирлиги, "Маънавият ва маърифат" кенгаши, Матбуот ва ахборот агентлиги ҳамкорлигида ўтказилган "Президент асарлари билимдонлари" кўрик-танловининг якуний босқичи бўлди. Тадбирни Маданият ишлари вазирининг биринчи ўринбосари Э.Эрназаров очиб, ёшларни Президент асарларининг мазмун-моҳияти билан янада чуқуррроқ таништириш, улар онгини бойитиш, ахлоқий, ҳуқуқий тарбияни, адабий меросимизга меҳр-муҳаббатни шакллантириш мазкур тадбирнинг асосий мақсади эканлигини таъкидлади.

Ҳакамлар ҳайъати қарори билан Тошкент вилоятининг Чирчиқ шаҳридаги кутубхона мудираси Дилфуза Нурбобоевага биринчи ўрин берилди. Иккинчи ўрин Самарқанд вилояти Қўшрабод туманидан Дилноза Давланова, Наманган вилояти Уйчи туманидан Нигора Қўчқоровага, учинчи ўрин Навоий вилоятидан Хонигул Нурмаматова, Қорақалпоғистон Республикаси Тўрткўл туманидан Гулбаҳор Сафарбоева, Жиззах вилояти болалар кутубхоначиси Шоира Эштоеваларга насиб этди.

М.КАРИМОВА

* * *

Тошкент давлат Маданият институтида "Ўзбекистонда чолғу ижрочилиги муаммолари" мавзуида конференция бўлиб ўтди. Институт "Чолғу жамоаларига раҳбарлик" кафедраси ташаббуси билан ўтказилган анжуманни ўқув бўлимининг бошлиғи М.Туропов очди. Конференция ноанъанавий тарзда — ўқув юртлари ўқувчи-талабаларининг концерти билан бошланди.

Профессор А.Назаров "Форобий ва чолғу ижрочилиги", Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими А.Ливиев "Анъанавий ва академик ижрочилик" хусусида маъруза қилдилар, Ф.Абдураҳимова, Б.Раҳимжонов, Қ.Усмонов, А.Муталов ва бошқалар ўз илмий тажрибалари билан ўртоқлашдилар.

Б.АЗИМОВ

"САОДАТ" — ЎЗ ЖУРНАЛИНГИЗ

Ўзбекистон хотин-қизларининг қадрдон журнали "Саодат" ва унинг иловаси "Гулчеҳралар" газетаси давр талаби, ўқувчилар истаклари асосида сонма-сон ўзини янгилаётган нашрлардан бири.

Ҳар биримизнинг хаёлимиздан бирор марта бўлса-да, ҳазрат Навоийга шундай ўтли ғазаллар ёздирган пари ким экан, деган савол кечади. Чунки эл назаридаги шахсларнинг ҳаётига қизиқиш доим кучли. Шу маънода Ўзбекистон Қаҳрамони Озод Шарафиддиновнинг "Муҳаббат кунда керак", Ўзбекистон халқ ёзувчиси Худойберди Тўхтабоевнинг "Уйимнинг фариштаси" каби эссе ва бадиялари мухлисларда катта қизиқиш уйғотди.

"Саодат"да бу йил чоп этилган Эшқобил Шукур, Зулфия Курбонова, Нодира Афоқованинг бир-бирини такрорламайдиган ҳикоялари ўқувчиларга манзур бўлди. Шарифа Салимова, Малика Мирзаева, Хосият Бобомуродова, Дилбар Ҳайдарова каби шоираларимизнинг янги туркумлари айнан "Саодат" ва "Гулчеҳралар" саҳифаларида ўз ўқувчиларига етиб бормоқда.

Ҳамма қатори янги йилда янгиликлар бўлади. "Муҳаббат савдолари"дан сўнг оилада ким гегемон бўлиши керак, мавзуидаги баҳслар, "Қайтар дунё" сирсиноатлари, ёлғиз аёл қисмати, ёшларнинг маънавий оламидан баҳслар... Хуллас, бошлаб қўйган ишларимиз кўп. Сиз билан янги танишув, янги учрашувлар элчиси — янги асарлар, янги қаҳрамонлар бўлади, албатта.

ОБУНА — 2004

Энг кўп обуначи тўплаган хотин-қизлар қўмиталари, маҳаллалар, ташкилот ва шахслар учун 10 дона магнитафон совғамиз бор. "Гулчеҳралар"га, "Саодат"га энг кўп обуна бўлган вилоятлар қизлари учун битта "Саодат" стипендияси таъсис этганмиз. Бу стипендия вилоят хотин-қизлар қўмитаси тавсияси билан берилади.

"Саодат" ва "Гулчеҳралар" адабиётсевар, санъатсеварлар нашри.

"Саодат"нинг нашр кўрсаткичи — 867.
"Гулчеҳралар"нинг нашр кўрсаткичи — 618.

Обунага кечикманг!

ҚЎҒИРЧОҚ ТЕАТРИ САНЪАТИ

Аксарият ҳолларда фарзандларимизнинг санъат оламига илк қадами қўғирчоқ театри остонасидан бошланади. Улар санъатнинг, маънавиятимизнинг, қадриятларимизнинг илк сабоқларини шу даргоҳда оладилар. Бугун болажонларимиз қандай томошаларни кўряптилар, бу томошаларнинг савияси қай даражада? Мустақиллик йилларида қўғирчоқ театри фаолияти қандай шаклланди, бугун ушбу томоша даргоҳларининг репертуари қандай таркиб топмоқда, режиссурадаги изланишлар ва муаммолар ечими қай аҳволда?

Ўйлаймизки, айни кунларда пойтахтимиздаги қўғирчоқ театрида биринчи бор ўтаётган республика семинар-кенгаши давомида бу каби саволларга тегишли жавоблар топилади. Маданият ишлари вазирлиги, "Ўзбектеатр" бирлашмаси, Театр ижодкорлари уюшмаси ва "Артмадад" жамғармаси ўтказаётган қўғирчоқ театр санъати истиқболларига доир семинар-кенгаш 10 декабр куни ўз ишини бошлади. Тадбирда республикамизда фаолият кўрсатаётган ўнта қўғирчоқ театри жамоалари ўзларининг энг яхши асарларини намойиш этадилар.

Семинар-кенгаш ишининг очилиши байрамга айланиб кетди. Айниқса, республика қўғирчоқ театри жамоаси тайёрлаган театрлаштирилган дастур анжуман қатнашчиларида катта таассурот қолдирди.

Тантанали очилиш маросимидан сўнг оммавий ахборот ходимлари учун матбуот анжумани бўлди. "Ўзбектеатр" бирлашмаси бош директори О.Ризаев анжуманнинг мақсад ва вазифалари ҳақида сўзлади. Семинар-кенгаш сўнгида Маннон Уйғур номидаги Санъат институти ва Санъатшунослик илмий-тадқиқот институти ҳамкорлигида илмий-амалий конференция ўтказилади.

Г.УМАРОВА

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ФАНЛАР АКАДЕМИЯСИНИНГ 60 ЙИЛЛИГИ ОЛДИДАН

ҚЎЛЁЗМА МЕРОС ВА МАЪНАВИЯТИМИЗ

Абу Райҳон Беруний номидаги Шарқшунослик институти 1943 йили Академия таркибида, республикада сақланаётган шарқ қўлёзмалари бўлими асосида таъсис этилган.

Ўтган 60 йил ичида Академия тизимида, жумладан, Шарқшунослик институти фаолиятида ҳам катта ўзгаришлар рўй берди. Лекин Шарқ қўлёзмаларини сақлаш, кўпайтириш, улардан фойдаланишни қулайлаштириш, ўрганиш каби масалалар асосий илмий-амалий йўналиш бўлиб қолди.

Марказий Осиё, Ўзбекистон тарихи, мусулмон шарқи илм-фани ва маданиятини қўлёзма манбалар асосида ўрганиш муҳим илмий йўналишлар шаклланишига олиб келди. Кўп йиллар давомида қўлёзмаларни излаш, уларни аҳолидан сотиб олиш учун экспедициялар уюштириш натижасида хазина бойиб борди. Натижада, институт қўлёзмалар фонди дунёдаги энг бой қўлёзмалар хазинасига айланди. Ҳозирда унда 28 минг жилдга жойлаштирилган 70 мингдан ортиқ қўлёзма асарлар, 6000 ҳужжат, мактуб, ёзишмалар сақланади.

Бу фондда Шарқнинг машҳур алломалари: файласуф, математик, доришунос, табиб, тарихчи, адиб ва шоирларнинг кўп жилдли асарлари, рисолаларининг араб, форс ҳамда туркий тиллардаги нусхалари мавжуд. Улар ичида ноёб, бошқа қўлёзма фондларида учрамайдиганлари ҳам бор. Абу Бакр Розий, Юсуф Хос Ҳожиб, Мотуридий каби алломалар асарлари қўлёзмаларининг қадимий нусхалари шулар жумласидан.

Бу қўлёзмалар асосида институт ходимлари 11 томлик "Шарқ қўлёзмалари тўплами", Алишер Навоий, Хусрав Деҳлавий, Жомий ва бошқа мутафаккирлар асарлари каталоглари, Абу Али ибн Синонинг 6 жилдлик "Тиб қонунлари", Абу Райҳон Берунийнинг 7 томлик "Қадимги халқлардан қолган ёдгорликлар", "Масъуд қонуни", "Геодезия", "Ҳиндистон", "Сайдана" каби асарлари, Мусо Хоразмийнинг математикага, Розийнинг кимёга, Али Қушчи, Чағминийларнинг астрономияга оид рисолалари таржималарини нашр эттирдилар. Шунингдек, Форобий, Наршахий, Байҳақий, Самъоний каби файласуф, тарихчиларнинг асарлари таржимада босиб чиқарилди. Бу ишлар институтни бошқа мамлакатлар шарқшуносларига танитишда муҳим аҳамиятга эга бўлди. Бу ишларни амалга оширишда институтнинг таниқли олимлари У.Каримов, С.Азимжонова, А.Муродов, А.Арендс, Г.Булгаков, М.А.Салье, С.Мирзаев, Н.Саидов, Ш.Зунунов кабиларнинг хизматлари катта бўлди.

Ўзбекистоннинг мустақилликка эришуви гуманитар фанлар, жумладан, шарқшунослик соҳасининг назарий масалалари ва йўналишларида муҳим ўзгаришларга олиб келди. Миллий маънавият, миллий мафкуранинг асосини ташкил этувчи миллий маданий меросни илмий ўрганиш кенгайди, чуқурлашди. Совет мафкурасига хос бўлган синфийлик, бирёқламаликдан воз кечилди. Динга, исломга муносабат ўзгарди, ислом маънавиятининг ажралмас қисми сифатида, диний алломалар асарлари маданий ҳаётимизда ўз ўрнини эгаллай бошлади. Миллийлик ва умуминсонийлик ўзининг тўғри, реал талқинини топиб бормоқда.

Сўнгги йилларда Улуғбекнинг "Зижи Кўрагоний", Мирзо Ҳайдарнинг "Тарихи Рашидий", Фарғонийнинг "Астрономия асослари", "IX — XI асрларда кимё ва доришунослик фанлари тараққиётида Марказий Осиё олимларининг тутган ўрни" каби китоблар нашр этилди.

Ўтмишдаги фан, маданият ва давлат арбоблари юбилейлари муносабати билан уларнинг ҳаёти ва илмий-ижодий меросини ўрганишга бағишланган қатор рисола, китоблар тайёрлаш ва нашр этиш яхши анъанага айланди. Ўрта Осиёлик алломалар ҳақида зарурий ва изчил маълумотлар берувчи қатор тадқиқотлар ўқувчиларга тақдим этилди. Институт олимлари томонидан тайёрланиб, чоп этилган 3 жилддан иборат "Буюк сиймолар, алломалар" китоби, шунингдек, "Маънавият юлдузлари", "Буюк истеъдод соҳиблари", "Светила духовности" китоблари фанимиз ва маданиятимиз тарихи ҳақида ёркин тасаввур бериши билан алоҳида аҳамиятга эга. Умуман, давлат, илм-фан, маданият арбоблари, уларнинг мероси, фаолияти ҳақида ўлкамизда маълум ва номаълум бўлган йирик истеъдодлар ҳақида тадқиқот олиб бориш, улар меросидан кенг оммага мўлжалланган нашрлар тайёрлаш институт илмий йўналишида муҳим ўринни эгалламоқда. Ҳозир бу борада чет эллик муаллифлар яратган тарихий манбалар устида ҳам изчил тадқиқотлар олиб борилаётир.

Институтда юбилейлар муносабати билан Баҳоуддин Нақшбанд, Имом Мотуридий, Бурҳониддин Марғиноний, Насафий мерослари тадқиқ этилган рисолалар, тўпламлар тайёрланди.

Исломшунослик соҳасида олиб борилаётган тадқиқотларда тасаввуф масаласи муҳим ўрин тутади. Тасаввуф ҳаётга яқинлиги ва эркинлиги, унинг талабларини эътиборга олишга интилиши билан ҳам аҳамиятли. Айниқса, Марказий Осиёда юқори маданий муҳит таъсирида шаклланган кубравия, нақшбандия, яссавия тасаввуфий оқимлари, бу жиҳатдан, бошқа Шарқ мамлакатларига ҳам катта таъсир кўрсатган. Айниқса, Ғиждувоний ва Нақшбанд таълимотлари асосида шаклланган нақшбандия йўналиши ҳозирда ҳам дунё миқёсида алоҳида нуфузга эга. Институтда мазкур тасаввуфий йўналишларни ўрганиш бўйича ҳам муттасил изланишлар олиб борилмоқда. Нақшбанд, Ғиждувоний, Чархий, Жомий, Махдуми Аъзам, Хўжа Аҳрор каби мутасаввифлар ҳақидаги китоб ва рисолалар, ёқланган диссертациялар бунга далил бўла олади.

Марказий Осиёнинг Самарқанд, Бухоро, Урганч, Шош, Термиз, Марв каби шаҳарлари ўрта асрларда турли соҳаларда жуда кўп алломалар етиштириб берган ва улар наинки Шарқ, ҳатто жаҳон илм-фани ривожига ҳам улкан ҳисса қўшганлар. Уларнинг асарлари мусулмон Шарқидагина эмас, Ғарб илми-маданияти равнақида ҳам алоҳида ўрин тутган. Европа Ренессансини шакллантиришда муҳим рол ўйнаган. Ренессанс-Уйғониш даври, биринчи навбатда, кескин маданий, илмий, маънавий юксалишни ифодалайди. Шунинг баробарида, ўзининг инсонпарварлик ғоялари, юксак илм, тафаккур, ахлоққа интилишни тарғиб қилиши билан ажралиб туради. Бундай жараён биринчи бор Шарқда вужудга келганини, Марказий Осиё IX-XII асрлар ва XIV-XV асрларда Уйғониш даври хусусиятларини ифодаловчи жараённи бошидан кечирганини алоҳида эслаб ўтиш зарур.

IX-XII асрлар мустақил давлатчилик билан боғлиқ. Бу давр XIV-XV асрларда Марказий Осиёда яна мустақил, қудратли Темур ва темурийлар давлатининг вужудга келиши билан характерланди. Бинобарин, бу даврда маданият янада юксалди. Ҳозирда Шарқшунослик институтида шу давр маданияти, илм-фан тараққиёти босқичларини ўрганиш бўйича катта ишлар амалга оширилмоқда.

Шўро мафкураси талабларига бўйсундирилган ажнабий Шарқ мамлакатларидаги иқтисодий-сиёсий, ижтимоий жараёнларни ўрганишнинг моҳияти бугун мутлақо ўзгарди. Ўзбекистоннинг мустақил давлат сифатида танила бориши, бошқа давлатлар билан иқтисодий-маданий алоқаларнинг кучаюви янги илмий йўналишларнинг вужудга келиши ва ривожланишини тезлаштирди.

Иқтисодий, маданий, дипломатик алоқаларимиз тарихини, Ўзбекистоннинг бошқа мамлакатлар билан турли соҳалардаги бугунги муносабатларини ўрганиш муҳим назарий ва амалий аҳамият касб этмоқда.

Япония, Германия, Эрон, Франция, АҚШ, Хитой каби мамлакатлар олимлари билан ҳамкорликда институтдаги қўлёзмалар асосида каталоглар, тарихий ҳужжатлар, турли китоблар нашр этилди. Олимларимизнинг асарлари форс, араб, инглиз, хитой, немис, француз тилларига таржима қилинди.

"Каталог Хивинских казийский документов" (Киото, 2000 г.), "Краткий каталог суфийских произведений" (Берлин, 2000 г.), "Форс тилидаги қўлёзмалар каталоги" (Теҳрон, 2002 й.), "Араб тилидаги қўлёзмалар каталоги" (Дубай, 1998 й.), "Хожа Аҳрор ва унинг сафдошлари хатлари" (Нью-Йорк, 2002 й.) ва бошқа ишлар шулар жумласидан.

Олимларимиз чет мамлакатлардаги конференция, семинар, учрашувларда фаол иштирок этмоқдалар. Институт мавқеи чет эл ўқув ва илмий муассасалари орасида борган сари кучайиб, ортиб бормоқда. Ҳиндистон, АҚШ, Япония каби мамлакатлардан ёш олимлар келиб институтда йиллаб илмий иш олиб бормоқдалар.

Ҳукуматимизнинг Ўзбекистон Республикаси Фанлар академиясининг 60 йиллигини нишонлаш ҳақидаги қарори Академия, жумладан, Шарқшунослик институти ривожи учун янги босқич бўлиб хизмат қилади.

Ундан илмий мавзуларни ҳозирги замон талабларига янада мослаштириш, уни янги технологиялар билан бойитиш, илмий ютуқларни кенг халқ оммасига изчил тарғиб этиш, тадқиқотларни таълим-тарбия жараёнига янада яқинлаштириш, чет эл марказлари билан илмий алоқаларни кучайтириш каби муҳим вазифалар келиб чиқади.

Музаффар ХАЙРУЛЛАЕВ,
ЎзР ФА Абу Райҳон Беруний номидаги Шарқшунослик институти директори, академик

БУЮК АЖДОДЛАРИМИЗ ИБРАТИ

Буюк ватандошимиз Муҳаммад ал-Хоразмий дунёда алгебра фанига асос солган. "Алгебра" сўзи ҳам Муҳаммад Хоразмийнинг "Ал-китоб ал-мухтасар фи ҳисоб ал-жабр ва ал-муқобола" номли асаридан олинган.

Олимнинг "Ал-Хоразмий" номи "алгоритм" шаклида фандан абадий жой олди.

Буюк ватандошимиз ўзининг "Зижи Хоразмий" асарида бошланғич меридиан сифатида Арин (ҳозирги Ҳиндистондаги Чжайи) шаҳридан ўтган меридианни танлаган. Ватандошимиз илгари сурган ана шу Арин ғоясидан келиб чиқиб, 1410 йилда Аналик Петр (Франция) ўзининг "Ернинг тасвири" номли асарини ёзади. Кейинчалик бу асардан Христофор Колумб фойдаланган. Ал-Хоразмий илгари сурган Арин ғоясига кўра, Ер ноксимон эканлиги ва ернинг Арингa қарама-қарши тарафида Арингa ўхшаш қуруқлик борлиги таъкидланади. Содда қилиб айтганда, Христофор Колумб улуғ аждодимиз ғоясига таяниб, Америка қитъасини кашф этган.

БУЮК АЖДОДЛАРИМИЗ ИБРАТИ

Аҳмад Фарғонийнинг "Самовий ҳаракатлар ва умумий илми нужум китоби" асари XII асрдаёқ Европада лотин тилига икки марта, XIII асрда эса бошқа хорижий тилларга жуда кўп марта таржима қилинган.

Энг муҳими, ватандошимизнинг бу асари ўша пайтда Европа университетларида асосий дарслик вазифасини ўтаган.

Европа уйғониш даврининг йирик намояндаларидан бири, машҳур олим Региомонтан XV асрда Италия ва Австралия университетларида Аҳмад Фарғоний асарларидан маъруза ўқиган.

ҲАРОБАЛАРДА ПИНҲОН ТАРИХ

ЁХУД ЎЗБЕК ҚАДИМШУНОСЛИГИНИНГ АЛП ОДИМЛАРИ

1970 йил фанимиз учун қутлуғ келди: Туркистоннинг энг кўҳна шаҳарларидан бири — Самарқанднинг 2500 йиллик санаси кенг нишонланди. Ушбу тадбир рўйхатида азим Самарқанд шаҳрида ЎзФа нинг махсус Археология илмий-тадқиқот институтини ташкил этиш вазифаси ҳам турарди. Бу эзгу ишнинг асосий ташаббускори академиянинг ўша пайтдаги вице-президенти, академик Иброҳим Мўминов эди.

Институтни ташкил қилиш, унинг биносини қуриш бу буйруқ билан амалга ошириладиган иш эди, албатта. Лекин энг асосий муаммо — институтни кадрлар билан, олимлар билан таъминлаш масаласи ҳали олдинда эди. Чунки қадимшунос олимларнинг асосий қисми Тошкентда эди (улар Ўзбекистон Фанлар академияси Тарих ва археология институтининг қадимшунослик бўлимида ишлашар эди ва Археология институти мана шу қадимшунослик бўлими негизида ташкил этилган эди). Қадимшунослик фидойиси бўлган олимлар яна бир бор жонкуярлик қилдилар — Аҳмадали Асқаров, Ўткир Исломов, Абдулаҳад Муҳаммаджонов, Юрий Буряков, Мирвоҳид Қосимов, Абдуғани Абдуразоқов, Сергей Кабанов, Рустам Сулаймонов, Шарифхўжа Тошхўжаев, Мирсодиқ Исҳоқов, Эргаш Ҳожиев, Галина Шишкина, Маргарита Филанович, Хуан Дуке каби олимлар Тошкентдаги ҳовли-жойларини, боғ-роғларини, шинамгина уйларини ташлаб Самарқандга — икки-уч хонали хонадонларга кўчиб келишди. Устоз — академик Яҳё Ғуломов эса бу ташкилий ишларнинг асосий ижрочиси ва бошқарувчиси, шогирдларининг илҳомчиси эди. Академиянинг ҳақиқий аъзоси, кексайиб қолган, бир оёғи ҳамиша академияда бўлган олимнинг Самарқандга кўчиб келиши қийин эди. Буни жуда яхши англаб етган шогирдлари у кишини қистаб ўтиришмади, кўнгил учун «юринг-юринг» қилишди. «Институтни ташкил қилишда Тошкент билан битадиган муаммоларни юз фоиз бўйнимга оламан, энди асосий ишни амалга ошириш сизлардан — ёшлардан, сизлар боринглар», деб домла Тошкентда қолди.

Институт олтита бўлимдан таркиб топди ва бу бўлимлар институтнинг тузилишигина эмас, айни пайтда унинг илмий йўналишларини белгиловчи омиллар ҳам бўлди. Улар қуйидагилар эди:

1.Тош даври қадимшунослиги бўлими. 2. Антик давр қадимшунослиги бўлими. 3. Ўрта асрлар қадимшунослиги бўлими. 4. Ўзбекистон суғорилиши тарихи бўлими. 5. Қадимшунослик моддий-маданият манбаларини таъмирлаш, консервация ва кимёвий-технологик таҳлил қилиш тажрибахонаси. 6. Самарқанд шаҳар тарихи музейи ишлари бўлими.

Институтнинг ташкил этилиши ва унинг олдига йирик-йирик илмий мавзуларнинг қўйилиши ва бу режаларни амалга ошириш учун кадрлар ва илмий ходимларнинг сони масаласи ҳам муаммо бўлиб қолди. (Тошкентдан кўчиб келган олимлар камлик қилар эди). Археолог кадрлар Ўзбекистон миқёсида асосан Тошкент Давлат Университетининг Ўрта Осиё археологияси кафедрасида тайёрланар эди. Қўшимча қадимшуносларни тайёрлаш ва уларни ўқитиш учун Тошкент ва Ўзбекистоннинг вилоятларидаги олий ўқув юртларини тугаллаган истеъдодли ёшлар танланиб, Москвадаги СССР Фанлар академияси археология институтига, Москва Давлат Университети археология кафедрасига, СССР ФА Археология институтининг Ленинград бўлимига аспирантураларга ва докторантураларга юборилди. Уларга ушбу илм даргоҳларининг Ўрта Осиё тарихи ва қадимшунослиги бўйича иш олиб борувчи йирик олимлари илмий раҳбарлик қилдилар. Бу олимлар ёз ойларида Ўзбекистонга қайтиб келиб, Археология институтининг илмий сафарларида иштирок этишар, ўзларининг илмий мавзулари ва диссертациялари учун манба йиғишар, қишда эса бу манбаларни илмий таҳлил қилиш ва ўқишларини давом эттириш учун яна Москва ва Ленинградга қайтиб кетишар эдилар. Уларнинг барчаси тез орада номзодлик ва докторлик диссертацияларини муваффақиятли ёқлаб, ўз илмий фаолиятларини давом эттириш учун яна Самарқандга қайтиб келишди.

Етмишинчи йиллардаёқ ўзбек қадимшунослари Ўрта Осиёнинг икки дарёси — Сирдарё ва Амударё оралиғида жойлашган ҳозирги Ўзбекистон ҳудуди қадимги Шарқ тамаддуни энг қадимий марказларидан бири бўлганлигини ва ўзининг жуда қадимий маҳаллий маданияти ва маҳаллий анъаналарига эга эканлигини батамом исботлаб бердилар.

Тош даври қадимшунослиги олимлари зиммасида жуда масъулиятли илмий изланишлар турарди. Чунки Ўзбекистон ҳудудида институт ташкил этилгунча ҳам катта-катта кашфиётлар қилинган, бу кашфиётлар баробарида янги кашфиётларни амалга ошириш эса игна билан қудуқ қазиш каби мушкул иш эди. 1938-1939 йилларда А.П.Окладников бошлиқ илмий сафар томонидан Сурхондарёдаги машҳур Тешиктош ғоридан неандертал бола суякларининг топилиши оламшумул воқеа сифатида фан оламига маълум қилинди. 1939-40 йилларда Д.Н.Лев томонидан Самарқанд манзилгоҳидан юқори палеолит даврига мансуб нодир тош қуроллар мажмуаси қўлга киритилди. Ундан ташқари шу олим томонидан 1948 йилда Самарқанднинг жанубидаги Омонқўтон қишлоғи атрофидан қадимий ғор топиб ўрганилди. 1964-65 ва 1968-69 йилларда Тошкент вилоятидаги Обираҳмат ғорида Насриддинов ва Р.Сулаймонов кенг миқёсдаги қазишма ишларини олиб бордилар.

Институтнинг очилиши Ўзбекистон ҳудудидаги тош даври ёдгорликларини, қолаверса, Ўрта Осиёнинг тош даври моддий маданияти ва тарихини ўрганишни янги поғонага кўтаришга асос бўлди. 70-йилларда Н.Тошкенбоев томонидан Самарқанд вилоятида Зирабулоқ, Қўтирбулоқ тош даври ёдгорликлари топилди. Шу йилларда Ў.Исломов томонидан Сурхондарёдаги Мочай, Фарғона водийсидаги Обишир ғорларидан мезолит ва неолит даврига оид бой тош буюмлар мажмуаси қўлга киритилди. Т.Мирсоатов эса Нурота тоғларидаги Учтут ёдгорлигидан палеолит давридан неолит давригача давом этган чақмоқтош қазиб олинган қадимий шахталарни топиб, тадқиқ этди.

Ўша йилларда М.Р.Қосимов томонидан Тошкент вилоятининг Оҳангарон дарёси водийсидан топилган Кўлбулоқ ёдгорлиги том маънодаги кашфиётдир. Бу ёдгорликда қадимий аждодларимиз ҳаёти илк, ўрта ва сўнгги палеолит даврларида узлуксиз давом этгани ўз аксини топган. Бу каби хусусиятга эга бўлган тош даври ёдгорликлари дунё миқёсида ҳам бармоқ билан санарли. Шунинг учун Кўлбулоқ Марказий Осиё тош даври қадимшунослиги учун том маънодаги намунавий ёдгорликдир. Бу йирик тош даври ёдгорлигида қазишма ишлари айни кунларда ҳам давом этмоқда.

Орадан кўп ўтмай, нафақат тош даври қадимшунослигида, қолаверса Ўзбекистон тарихини ўрганишда яна бир муҳим кашфиёт қилинди. Фарғона водийсида Селунгур номи билан юритиладиган ғордан қарийб 1,5 миллион йил муқаддам яшаб ўтган қадимги аждодларимиздан қолган осори атиқалар — тош қуроллар топилди. Бу эса Марказий Осиёда одамнинг пайдо бўлиш даврини бир неча юз минг йилга қадимийлаштириш имконини берди.

Ўзбекистон ҳудудида инсоният тамаддунининг энг қадимги воҳаларидан бири — қадимги Бақтрия (ҳозирги Сурхондарё вилояти, жанубий Тожикистон ва Афғонистоннинг шимолий ҳудудлари) бўлиб, бу ўлкада Археология институтининг Аҳмадали Асқаров бошлиқ илмий сафари кенг миқёсда қадимшунослик тадқиқотларини олиб борди. Илмий сафарнинг 70-йиллардаги энг муҳим кашфиётларидан бири тўнж (бронза) даврига оид қадимий қишлоқ харобаси — Сополлитепанинг тўлиқ очилиши бўлди. Бу ёдгорлик Ўзбекистон ҳудудида топилган энг қадимги қишлоқ қолдиқлари бўлиб, унинг аҳолиси зироат ва ҳунармандчилик билан шуғулланган.

Саксонинчи йилларда Т.Ширинов раҳбарлик қилган Бақтрия илмий сафари Сополлитепага яқин ҳудудда жойлашган Жарқўтон ёдгорлигида катта илмий кашфиётни амалга оширди. Бу ерда энг қадимий шаҳар харобалари — арк, ҳокимлар саройи, мудофаа иншоотлари ва аҳолининг истиқомат уйлари очиб ўрганилди. Эрамиздан аввалги II мингинчи йилликнинг ўрталарига оид бу ёдгорлик Сополлитепа меъморчилигида кўзга ташлана бошлаган илк шаҳарсозлик маданияти анъаналарининг ривож топа бошлаганидан далолатдир.

Бу илмий сафарнинг 70-80-йиллардаги яна йирик бир кашфиёти — Жарқўтон ҳудудида улкан оташпарастлар ибодатхонасининг топилиши ва тўла қазиб очилиши билан изоҳланади.

Жарқўтондаги оташпарастлар ибодатхонаси эрамиздан олдинги 1500-1350 йилларга оид бўлиб, у том маънода катта бир воҳа аҳолиси учун хизмат қилган йирик марказий диний иншоотдир. У, ўша даврнинг энг моҳир меъморлари томонидан, диний меъморчилик қонун-қоидаларига ва қадимги диний анъаналарга риоя қилинган ҳолда, аввалдан тайёрланган махсус тарҳ асосида бунёд этилган. Бу ибодатхонанинг очилиши яна бир тарихий ҳақиқатни юзага чиқарди: яъни зардуштийлик динининг асл ватани Ўрта Осиё эканлигини рўй-рост айтиш имконини берди.

Археология институти томонидан амалга оширилган яна энг йирик ишлардан бири — Ўзбекистон ҳудудида мавжуд ёдгорликларни ҳисобга олиш ва «Ўзбекистоннинг археологик ёдгорликлари мажмуаси» ни тузиш бўлди. Бир неча йиллар давомида институт олимлари томонидан Ўзбекистон ҳудудида 7500 дан ортиқ қадимшунослик ёдгорликлари борлиги аниқланди, қадимий шаҳарлар ва қишлоқлар, мудофаа ва сунъий суғориш иншоотлари, қадимий қабристонлар ва мозорқўрғонларнинг қолдиқлари муфассал ўрганилди ва уларнинг топографик чизмалари қоғозга туширилди. Шу жараёнда ҳали фанга умуман маълум бўлмаган юзлаб бебаҳо қадимий обидалар ҳам аниқланди.

Институтнинг кўп йиллик асосий тадқиқотларидан бири — Ўзбекистон ҳудудида шаҳарларнинг шаклланиши ва йириклашиши жараёнларини ўрганиш муаммоларига қаратилди. Бақтрия, Сўғдиёна ва Чоч ҳудудларида муҳим тадқиқотлар олиб борган А.Асқаров, Ю.Буряков, Р.Сулаймонов, Э.Ртвеладзе (Санъатшунослик институти олими), Т.Хўжаев, М.Исомиддинов, М.И.Филонович каби институт олимлари Абу Райҳон Беруний номидаги Давлат мукофоти билан тақдирландилар. Бу мукофот замирида бутун институт жамоасининг кўп йиллик мураккаб илмий фаолиятининг натижалари ётар эди.

Институт қадимшунослик фанининг айрим илмий муаммоларига бағишланган бир неча бутуниттифоқ илмий анжуманлар ўтказишга эришди. Бу илмий анжуманларда собиқ иттифоқнинг Ўрта Осиё тарихи ва қадимшунослиги устида иш олиб борувчи йирик олимлари ҳам қатнашардилар. Анжуманлар ёшларга бу соҳанинг билимдон, машҳур олимлари билан танишиш, ўзаро фикр алмашиш, ўзлари қилган илмий маърузалар учун ўша олимларнинг баҳосини олиш имконини берди. Мана шу даврда институтнинг кўплаб олимлари халқаро миқёсда ўтказилган илмий анжуманларда ҳам фаол қатнаша бошладилар. Шу орада институтнинг бир гуруҳ олимлари Афғонистонда машҳур Тиллатепа хазинасининг топилишида бевосита иштирок этдилар. Бундай таклифлар Археология институти илмий нуфузининг тан олинишини кўрсатувчи омиллар эди.

Саксонинчи йилларнинг бошида Археология институти йирик ва нуфузли илмий ташкилотларидан бири сифатида шуҳрат қозонди ва олиб борилаётган қадимшунослик тадқиқотлари, хорижий мамлакатлар олимлари ўртасида ҳам катта қизиқиш уйғота бошлади. Бунинг натижаси ўлароқ 1983 йилда институтда йирик халқаро илмий анжуман — Совет-Америка симпозиуми ўтказилди. Бу тадбир ўша давр сиёсати нуқтаи назаридан қараганда, мисли кўрилмаган иш эди. Симпозиум ишида Америка Қўшма Штатларидан келган йирик тарихчи, қадимшунос ва шарқшунослар билан бирга Москва, Ленинград (Санкт-Петербург) ва бошқа марказий шаҳарлардан келган олимлар ҳам иштирок этдилар. Бу симпозиум Археология институтининг халқаро миқёсга чиқишида ва халқаро миқёсда тан олинишида илк қадами бўлди.

1986 йили Археология институтида яна бир йирик халқаро илмий анжуман — «Бақтрия-Тохаристон ва Суғднинг шаҳар муҳити ва маданияти» мавзуида Совет-Франция коллоквиуми ўтказилди. 1988 йили Археология институти Ўзбекистонда биринчи бўлиб Франция Илмий Тадқиқотлар Миллий марказининг СНРС - 1222 қадимшунослик гуруҳи билан Қадимги Суғдиёна ҳудудида ҳамкорликда иш бошлаш учун халқаро шартнома тузишга эришди. 1990 йилда институтда бир пайтда иккита йирик халқаро анжуман — ЮНЕСКОнинг «Марказий Осиёда қадимда ва Ўрта асрларда Буюк Ипак йўлининг шаклланиши ва тараққиёти» халқаро семинари ва унинг тадрижий давоми сифатида «Қадимда ва Ўрта асрларда Самарқанд маданияти ва Сўғднинг тарихий алоқалари» совет-француз коллоквиуми бўлиб ўтди.

1991 йилда эса Археология институтининг бевосита ташаббуси ва иштироки билан жаҳоннинг 20 дан ортиқ мамлакатидан келган 50 дан зиёд энг йирик ва машҳур олимларидан ташкил топган «Буюк Ипак йўли — мулоқотлар йўли» халқаро илмий сафари Туркманистон пойтахти Ашхабод шаҳридан то Хитой чегараларигача Ўрта Осиё республикалари ҳудудида жойлашган қадимий шаҳарлар, йирик қадимшунослик ва меъморий ёдгорликлар бўйлаб икки ойлик илмий сафар уюштирдилар. Бу илмий сафарнинг раҳбарлари — покистонлик машҳур шарқшунос олим Аҳмад Доний ва ўзбек олими, академик Аҳмадали Асқаров эдилар.

Мустақиллик Археология институти учун жаҳон эшикларини ланг очиб берди. Институт Ўзбекистон ҳудудида ҳамкорликда тадқиқотлар олиб бориш учун жаҳоннинг энг ривож топган мамлакатлари илмий марказлари билан шартномалар тузишга киришди. Ўзбек археология фани том маънода халқаро обрўга эга бўлди, ўзбек халқи тарихини ўрганиш халқаро миқёсга чиқди. Бугунги кунда Франция Республикаси Илмий Тадқиқотлар Миллий Маркази (УМР-126.6) билан ҳамкорликда ташкил этилган Ўзбек-Франция-Суғдиёна халқаро илмий сафари қадимги Афросиёб ва Кўктепа шаҳар ёдгорликларида кенг миқёсда қазишма ишлари билан машғул.

Олмония Археология институти билан уюштирилган илмий сафар Сурхондарё вилоятининг Жарқўтон ёдгорлигида, оташпарастлар ибодатхонасида ва шаҳар саройи харобаларида қазишма ишларини давом эттирмоқда. Ўтган йили бу илмий сафар аъзолари Жарқўтондан Ўрта Осиёда энг қадимги ҳайкал намунасини топдилар.

Италиянинг Рим Университети олимлари билан Бухоро воҳасида, шаҳар ҳокимлари — бухорхудодларнинг қароргоҳи — машҳур Варахша яқинидаги Учқулоқ ёдгорлигида қазишма ишлари бошлаб юборилди.

Япониянинг Киото Университети олимлари билан ҳамкорликда Эски Термиздаги Қоратепа будда ибодатхонаси харобаларида олиб борилаётган изланишлар Термиз шаҳри буддавийлик динининг Ўрта Осиёдаги маркази бўлганлигини исботлабгина қолмай, балки жаҳон буддавийлиги тарихини ўрганишда ҳам беқиёс аҳамиятга эгадир.

АҚШнинг Калифорния Университети билан тузилган халқаро қўшма илмий сафар Шаҳрисабз яқинидаги Сангиртепа, Подаётоқтепа ва Узунқир ёдгорликларини тадқиқ этмоқда. Бу ҳудуддаги ёдгорликлар бундан 2700 йил аввал шаклланган қадимий шаҳарнинг бизгача етиб келган харобалари бўлиб, ушбу қазишмалар натижалари Шаҳрисабз шаҳрининг 2700 йиллик санасини нишонлаш учун илмий асос қилиб олинди.

Россия Давлат Эрмитажи билан ҳамкорликда тузилган илмий сафар эса Бухоро вилоятидаги Пойкент шаҳар харобаларини синчиклаб ўрганмоқда. Ҳозирги Қоракўл тумани ҳудудида жойлашган бу кичик шаҳарча араблар истилосига қадар Марказий Осиёнинг энг йирик савдо манзилларидан бири бўлиб, пойкентлик савдогарлар Рум (Византия) ва Хитой билан савдо-сотиқ ишлари олиб борганлар. Бу ердан топилаётган моддий-маданият буюмлари ҳам айнан шундан далолат бермоқда.

Польшанинг Варшава Университети олимлари билан Қизилқум чўлларидаги неолит даври манзилгоҳларида давом этаётган тадқиқотлар бу чўллар бир пайтлар одамларнинг яшашлари учун қулай бир манзил бўлганлигини исбот этдилар.

Россия Фанлар академияси Сибирь бўлими Археология институти билан ҳамкорликда тузилган илмий сафар Ўзбекистоннинг тош даври ёдгорликларида кенг миқёсда қазишма олиб бормоқда.

Бугунги кунда Археология институти олимлари маҳаллий ва МДҲ нашрларида 100 дан ортиқ илмий монография, бир неча мингдан ортиқ илмий мақола нашр эттирдилар ва уларнинг 10 дан ортиқ монографияси ва 100 дан ортиқ илмий мақоласи жаҳоннинг энг нуфузли илмий нашриётларида босилди. Шу кунгача институтнинг 3 ёш олими Олмониянинг нуфузли Гумбольд жамғармаси стипендиясига, 6 ходим шу давлатнинг ДААД жамғармаси стипендиясига, 2 ходим Франциянинг Дидро жамғармаси стипендиясига, 1 ходим Италиянинг Шарқий Насронийлик институти грантига, 1 ходим Грециянинг Александр Онасис грантига сазовор бўлдилар.

Бугунги ўзбек қадимшунослик мактабининг асосий муваффақиятлари Ўзбекистон Фанлар академияси Археология институтида ушбу даргоҳ ташкил этилгандан буён шу кунларгача юқори даражадаги соф илмий муҳит ҳукмронлик қилиб келганлигида ва замонавий ибора билан айтганда «жаҳон андозалари»да илмий тадқиқот ишлари олиб бораётган олимлар жамланганлигидадир.

Ўзбек қадимшунослигининг ҳозирги кундаги бош илмий йўналиши ва мақсади мамлакатимиз ҳудудида шаклланган қадимий маданият Шарқ тамаддунининг ажралмас таркибий қисми эканлигини исботлагани ҳолда, Ўзбекистон мустақиллиги берган чексиз имкониятлар шарофати билан бу ҳудудда яшаётган миллатлар ва элатлар қадимий тарихининг ҳаққоний манзарасини қайта яратиш йўлида тинимсиз изланишдан иборатдир.

Темур ШИРИНОВ,
ЎзР ФА Археология институти директори,
Абдусобир РАИМҚУЛОВ,
институт илмий котиби

БУЮК АЖДОДЛАРИМИЗ ИБРАТИ

Дунё цивилизациясининг ривожи яна бир буюк ватандошимиз Абу Наср Форобийнинг номи билан чамбарчас боғлиқ.

Буюк ватандошимиз ўз даврида "Иккинчи муаллим" ёки "Шарқ Арастуси" деб эътироф этилгани ҳам унинг илмдаги салоҳияти, тафаккур дунёси нечоғли кенг эканлигини кўрсатади.

Улуғ бобокалонимиз юнон фалсафасини чуқур ўрганган ва бу таълимотни ўз қарашлари билан янада бойитган. Энг муҳими, юнон фалсафасининг хизматлари тенгсиздир. Жумладан, Европа аҳли бобомизнинг улкан хизматлари туфайли юнон фалсафасидан баҳраманд бўлган.

Абу Наср Форобий жуда кўп фанлар бўйича етук олим ҳисобланган. Хусусан, у IX асрдаёқ ўзининг "Юлдузлар ҳақидаги қоидаларда нима тўғри ва нима нотўғрилиги ҳақида" асарида Ойнинг тутилиши Ернинг Қуёш билан Ой ўртасига тушиб қолишига боғлиқлигини исботлаб берган.

КУРАШ — МАРДЛАР САНЪАТИ

Ўзбекистон Республикаси Давлат жисмоний тарбия ва спорт қўмитаси раиси Комилжон Юсупов билан суҳбат

— Комил ака, гурунгимизни миллий ифтихор туйғуси тавсифидан бошласак. Зотан, дунё халқлари азал-азалдан жисмонан ва руҳан кучли фарзандлари билан фахрланиб келгани тарихдан маълум. Чунончи, Алпомиш, Гўрўғли, Авазхон, Хирмондали каби куч-қудратли инсонлар образи шунчаки ўйлаб топилмаган. Худди шу маънода Истиқлолдан кейинги даврларда спортга эътибор қаратилаётганини қандай баҳолайсиз?

— Умр инсонга фақат бир маротаба бериладиган улуғ неъмат. Шундай экан, ўша ҳаёт мазмун-моҳиятини белгилаш аввало одамнинг ўзига боғлиқ. Киши жисмонан бақувват бўлса, кайфияти равшан тортади, турмуш қийинчиликлари рўпарасида ҳеч вақт эсанкираб қолмайди. Бир сўз билан айтганда, жисмоний ва руҳий кучнинг уйғунлиги одам наслини баланд поғоналарга кўтаради. Худди шунинг учун ҳам аждодларимиз жисмоний тарбияга алоҳида аҳамият берганлар. Болаларини ёш вақтларидан бошлаб кўп курашига, қиличбозликка, чавандозликка, мерганликка ўргатганлар. Шу тариқа миллат улуғворлик касб этган.

Амир Темур бобомиз билан фахрланамиз. Жалолиддин Мангубердини миллий қаҳрамон сифатида кўкларга кўтарамиз. Булар афсонавий шахслар эмас. Ҳаммага ўхшаган одам бўлиб яшаганлар. Жаҳонгирлик мақомига эса жисмоний ва руҳий қуввати муштараклигида чиққанлар. Ҳатто кексалик чоғида ҳам Амир Темур отга бир сакраб минган. Жанг жадалларида якка курашга киришиб, қоқмай чиққанлиги тарихдан маълум-ку! Ёки Жалолиддинни эслайлик. Султон Жалолиддин матонатига Чингизхоннинг ўзи тан берганди, "шундай ўғлим бўлсайди" дея орзуланган ҳам бор гап.

Яна битта далил келтириб ўтмоқчиман. Мирзо Бобур ўн икки ёшида тахтга ўтирган — подшоҳ бўлган. Биз уни бола сувратида тасаввур қила оламизми? Ўша ўн икки яшарлигидаёқ воюга етиб улғурган Бобур. Жисмоний ва руҳий машқлар воситасида улғайган. Мамлакатни бошқариш салоҳияти жангномаларда қандай битилганлигини биласиз. Агарда бунинг акси бўлганда, амирзода отасининг давлати соясида эркатой, ялқов йўсинда ўсганида, у тахтда бу қадар ишонч билан ўтирмаган бўлар эди. Бу гапларни ўзингиз эслатганингиз учун, афсонавий қаҳрамонлар номларини санаганингиз учун айтяпман.

Спорт, жисмоний тарбия нуфузи ҳозирги замонга келиб баланд мақомга кўтарилмоқда. Лекин "ҳа, нима бўпти, спорт-да..." деб унчалик эътибор бермайдиган кишилар ҳам орамизда учраб туради. Йўқ, бу ақидалар саёз фикрлаш мевасидир. Спорт, жисмоний тарбия деганда, аввало, миллат истиқболини кўз ўнгимизга келтирмоғимиз керак. Халқимиз "Соғлом танда — соғ ақл", деб бежизга айтмаган. Бинобарин, спорт дегани — тараққиёт. Спорт дегани — миллат келажаги. Зотан жисмоний куч ва ақл бир-бирига уйғунлашиб кетадиган тушунча.

Президентимиз Ислом Каримов Истиқлолнинг дастлабки йилларидаёқ жисмоний тарбия ва спортга алоҳида эътибор қаратгани бежиз эмас. Бу улуғ ҳаракатлар замирида миллат генофондини яхшилашдек мақсад ётади. Қачонки миллат генофонди яхшиланса, болаларимиз соғлом бўлса давлат келажагининг бунёдкорлиги таъминланади. Шу боисдан 1992 йилдаёқ кураш бўйича Амир Темур хотирасига бағишланган халқаро турнир ўтказилди. Ўша вақтлардаёқ спорт оммавийлиги сари илк қадамлар ташланган эди.

Теннис бўйича мунтазам ўтказиб келинаётган халқаро мусобақаларни таъкидламасак ҳам бўлади. Бу ҳаракатларнинг барчаси миллатни уйғотишга, жаҳон миқёсида танитишга қаратилган. Ўзингиз биласизки, спорт ва санъат миллатни жаҳонга тез танитади. Юртбошимиз узоқни кўзлаб сиёсат юргизаётгани сир эмас. Ўша интилишлар келажакда ўз самарасини беришига ишонаман.

— Ўн икки йил мобайнида спорт соҳасида қўлга киритилган совринларни бирма-бир санаб чиқсак, мулоқотимиз анча чўзилиши тайин. Жаҳон миқёсидаги энг муҳим воқеаларга назар ташласак. Бу воқеликнинг биринчиси — кураш билан боғлиқ. Ўзбек кураши Олимпиада ўйинлари сафига киритилади, деб эшитдик. Бу борада қандай ишлар амалга оширилмоқда?

— Ҳақиқатан ҳам мустақиллик бизга катта имкониятлар ато этди. Мустабид тузум пайтида кўпчилик қатори спортчиларимиз ҳам қисиниб-қимтиниб яшаганликлари маълум. Мен мисол тариқасида бокс юлдузларимиздан бири ҳисобланган Руфат Рисқиев тақдирини эсга олмоқчиман. Ўз вақтида бу иродали инсон жасоратлари қадр топмади. Ўша йиллари биз мустақил бўлганимизда эди, Руфат Рисқиев ҳақида кўплаб китоблар ёзиларди, кинолар ишланарди. Аксарият спортчиларимиз совет тузуми даврида моддий ва маънавий жиҳатдан кўнгилдагидек рағбатлантирилмадилар. Зотан, бокс оламида донг таратган кишилар бой-бадавлат бўлиб яшаши жоиз эди.

Бугунги кунда эса аҳвол тамомила ўзгача. Ҳар бир спортчининг қитъа, жаҳон миқёсидаги ғалабалари рағбатлантирилади. Бу, албатта, одамнинг кайфиятини кўтариб юборади. Янги ғалабалар сари руҳлантиради. Йироқ-йироқ мамлакатларда байроғимиз ҳилпираб, мадҳиямиз янграган чоғда, кўзларимизда севинч ёшлари халқаланган ватанпарварлик туйғуси нишонасидир. Ҳақиқатан ҳам спортчиларимизнинг ғалабалари элу юрт қувончига қувонч қўшади. Ҳаётдан мамнунлик ҳиссиётларини оширади. Шу жиҳатдан ҳам спорт — хосиятли амал.

Боя айтганимдай, спорт мамлакатни жаҳонга тез танитади. Ер юзида қанчадан-қанча мамлакатлар бор. Ҳамма давлатларни номини балки географ олимлар мукаммал билар. Лекин бармоқ билан санарли давлатларгина кўпчилик юртдошларимизга маълум. Дейлик, Бразилияни дунёга футбол танитди. Куба деганда кўз ўнгимизда боксчилар гавдаланади. Инглизлар футболни илк бора оммалаштирдилар. Японлар каратэ, хитойликлар ушу бўйича машҳури жаҳон бўлишган. Умуман олганда, бугун спорт шунчаки ўйин деб қараш фикридан йироқмиз. Иннунун, спорт ниҳоятда жиддий қиёфа касб этмоқда. Ривожланган мамлакатлар спорт воситасида бир-бирлари билан рақобатлашадилар, беллашадилар, куч синашадилар. Энди ана шу жиҳатдан қараганда, номдор спортчиларимиз юртда қадрли. Бироқ, булардан-да юксак қадриятлар бор. Бу миллий ўйинимиз оламшумул аҳамият касб этишидир.

Ўзингиз тасаввур қилиб кўринг. Америкада, Африкада ёхуд Австралияда полвонлар ўзбекона кўп кўшунтириб майдонга чиқишса? "Чала", "ёнбош", "ҳалол" сўзлари етти иқлимда янграб турса? Энди бундан-да юксакроқ фахр бўлмаса керак ўзбеклар учун!

Ўзбек кураши ўн ярим минг йиллик тарихга эга. Истиқлолдан кейинги йилларда курашимиз беш қитъага ёйилди. Айни вақтда жаҳоннинг саксон беш мамлакатида кураш миллий федерацияси фаолият кўрсатмоқда. Шу тариқа кураш орқали ҳам мамлакатимиз номи ер юзига танилмоқда. Ҳали дунёнинг кўплаб юртларида ўзбек кураши тарихи ўрганилади. Боз устига, кураш Олимпиада ўйинлари қаторига кирса...

Олимпиада чемпионлари гоҳ ярқ этиб пайдо бўлиб сўниши ҳам мумкин. Аммо ўзбек ўйини — кураш абадий қолади. Курашимизнинг инсон тана аъзоларига безиёнлиги, ўзида гуманизмни акс эттирганини кўп бора таъкидланмоқда. Кураш — мардлар ўйини. Очиғини айтиш керак — унда ваҳшийналик йўқ. Ўзбекнинг бағрикенглиги, тантилиги акс этган бу ўйинда.

Паҳлавон Маҳмудни эслайлик. Бу мутафаккир инсон исми-шарифи дунёда машҳур. Хусусан, Эронда полвонлар "Ё Пурёвалий" деб майдонга чиқишади. Пурёвалий — Паҳлавон Маҳмуднинг лақаби. Шундай бир ривоятни эшитганман. Ҳиндистон подшоҳи етти иқлимга донги кетган, кураги ерга тегмаган Маҳмудни ўз ватанига таклиф этади. Ўзларининг машҳур полвони билан кураш туширмоқчи бўлади. Хоразмлик паҳлавон бу таклифни қабул этади. Ҳинд диёрига бориб, кураш тушишга тараддуд кўради. Қайсики юртга қадам босса, аввало, қабристонларни зиёрат қилишга одатланган экан. Шу асно зиёратгоҳда юриб, бир мақбара рўпарасида чўкиб йиғлаб дуо ўқиётган муштдеккина кампирга кўзи тушиб қолади. Астагина қулоқ солса, кампир: "Эй худойим! Боламни кураш майдонида шармисор қилмагил! Нуридийдам эл олдида изза бўлмасин!" деб Тангрига илтижо қилаётган экан. Паҳлавон Маҳмуд кампирнинг ўз рақибининг онаси эканлигини билибди. Эртаси куни жангда ўзини йиқилган экан.

Барибир, ҳинд подшоҳининг турк полвонига ихлоси сўнмабди. Шикорга бирга олиб чиқибди. Оҳуни изма-из қувиб бораётган подшоҳ ногаҳон тоғ ёнбағридаги харсанг тошга илиниб қолибди. Шунда Паҳлавон Маҳмуд шоҳни от-поти билан кўтариб қутқарган экан. Подшоҳ, "Шунча кучинг бор экану нега полвонимиздан енгилдинг?" дея таажжубланганида, нафсини енгган одам — мард, мазмунида рубоий ўқиган экан. Ривоятдан аёнки, кураш нафақат шон-шуҳратга элтадиган ўйин, балки одамзод кўнглида сабр-қаноат туйғуларини парваришлайдиган спорт тури ҳамдир. Демоқчиманки, курашимиз Олимпиада ўйинлари қаторига кирса, маънавиятимиз учун ҳам имконият эшиклари кенгроқ очилган бўлар эди. Шу тариқа ер юзида ўзбек курашига, хусусан, маънавиятига, урф-одатларига қизиқиш кучаярди.

Олимпиада ўйинлари сафига кириш осон амал эмас. Жуда кўп миллий ўйинлар навбат кутиб турибди. Айни вақтда америкаликлар ўйини — бейсбол шу қаторга киради, деб эшитяпмиз. Ажаб эмаски, 2008 йилда ёки 2012 йилда ўзбек кураши ҳам Олимпиада ўйинлари таркибидан ўрин олса... Ҳозирги кунда мазкур жабҳада кўп ишлар амалга оширилмоқда. Гапнинг қисқаси, кураш белгиланган шартларни бажариши аниқ. Юқорида таъкидлаганимдай, миллий спортимиз халқаро миқёсда аллақачон тан олинди.

— Паҳлавон Маҳмуд шахсияти ҳақида сўз очдингиз... Бу мутафаккир сийратида жисмоний ва руҳий куч-қувват уйғунлашгани ҳеч кимга сир эмас. Бу улуғларнинг руҳий устози, шайхи валитарош дея номланган, яъни шайх тайёрлайдиган мураббий Нажмиддин Кубро ҳазратлари ҳам қартайиб қолганига қарамасдан мўғуллар Урганчга бостириб кирганларида, жанг майдонига чиқиб душманларга қирон келтирган... Кўплаб манбаларни ўргансак, жисмоний ва маънавий куч кишилари дўст тутинганини, дейлик, шоирлар жисмоний тарбия билан шуғулланганлиги рўю полвонлар шеърият билан қизиққанлигини билиб оламиз. Лекин нега кейинги вақтларда бу каби икки қутб яқинлашуви кўзга чалинмаяпти?

— Гапингизга қўшиламан. Шоирлик ҳам, спорт усталиги ҳам худодан бериладиган талант. Агарда иқтидор бўлмаса, барча саъй-ҳаракатлар беҳуда. Бу икки соҳани ўзаро яқинлаштириш мумкин. Лекин негадир узоқ йиллар мобайнида Сиз урғулаган масалага унчалик эътибор қаратилгани йўқ.

Кўз қаерда бўлса, меҳр шу ерда, дейдилар. Ижодкорлар спортчилар шахсан танишсалар, бир-бирларини яхши билсалар, табиийки, меҳр-муҳаббатлари натижасида ёзган бадиий асарларида акс этади. Бинобарин, икки соҳа вакилларининг танишуви миллий ифтихор туйғуси такомиллашувига хизмат қилади.

Куни кеча Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасида ўтказилган танишув тадбири ана шу йўлда ташланган илк қадам бўлди. Ўзбекистон Қаҳрамони, халқ шоири Абдулла Орипов ана шу йиллардан бери яқин маслаҳатгўйимизга айланган. Ана шу тадбирда Абдулла ака бир гапга урғу бердилар. Қозоқ адиби машҳур полвон тўғрисида "Хожимуқон" номли китоб ёзган. Мазкур китоб Носир Фозилов таржимасида оммалашиб кетибди. Қайта-қайта нашр этилган. Қани бизда шундай китоблар борми? Дейлик, Маҳмуджон Қосимов, Муҳаммадқодир Абдуллаев, Артур Григорян ёки Ирода Тўлаганова, ёки таниқли курашчилар, умуман, спорт юлдузлари ҳақида қизиқарли бадиий асарлар битилса, бунинг харидори кўп бўлади, албатта...

— Узр. Пеле ҳаётига доир бир лавҳа эсимга тушди. Бразилияда Пелени нафақат футбол қироли, балки маориф соҳаси жонкуяри сифатида ҳам қадрлар эканлар. Сабаби, Пеле ёзган китобни ўқиш учун ҳатто ёши улуғ, саводсиз кишилар ҳам "Алифбе"ни қўлдан қўймай ҳарф ўрганишган... Оқибатда саводхонлик даражаси кўтарилиб кетган. Ҳеч кимга сир эмаски, биздаям умуман китоб ўқимайдиган одамлар бор. Спортчиларимиз ҳақида асарлар битилса, китобхонлик даражаси анча кўтарилиб кетган бўлур эди.

— Ҳақ гап. Шу асно қадимий тарихимизни тарғиб қилиш ҳам мумкин.

Ахир, Жалолиддин Мангуберди каби қаҳрамонларимиз қўл жангини мукаммал билмаган, деб айта оламизми? Ёки темурийлар даври миллий ўйинларини олайлик. Бу ўйинлар тарғиботи орқали тарих кўтарилиб чиқади. Тарих оммалашади. Абдулла ака айтганидай, спортчилар тўғрисида ҳикоялар ёзиб, мактаб дарсликларига киритиш лозим. Болаларимизда шу йўсинда ватанпарварлик туйғулари куртак отади. Мактаб партасидаёқ спортга меҳр шаклланса, бунинг фойдаси кўп-ку, ахир?

— Аксарият ижодкорлар каби мен ҳам бокс ва футболга ишқибозман. Жумладан, Руфат Рисқиевнинг рингдаги матонатини то ҳануз эслаб юраман. Шу афсонавий боксчи ўша Сиз таъкидлаган учрашувда бир гап айтди. "Бокс шунчаки муштлашув эмас. Ақл билан амалга ошириладиган санъат. Мен ҳар доим рингга чиқиб келаётган рақибимнинг кўзига қарар эдим..." деди. Ҳақиқатан ҳам тўғри гап. Бокс руҳ билан чамбарчас боғлиқ санъат. Демак, биз ўша санъат ичига кириб билмоғимиз жоиз. Шунчаки тўқиб ёзилган асарлар Руфат ака айтганидек, спортчиларнинг ғашига тегади, холос...

— Аввало ҳис қилиб ёзмоқ керак. Мен мақтовларга ишора қилмоқчи эмасман. Спортимиз нуфузини юрак-юракдан ҳис этмоқ даркор. Мана, бир далил. Мамлакатимиз ёшлар терма жамоаси футбол тарихида биринчи маротаба жаҳон чемпионатининг финал босқичида иштирок этди. Тасаввур қилиб кўринг: МДҲ давлатлари ичидан бошқа бирорта команда бундай мавқега, шарафга эга бўлгани йўқ. Яна тўрт маротаба жаҳон чемпиони Аргентина ёшлар терма командасига қарши мардонавор тўп сурди... Биринчи таймда футболчиларимизнинг қўли баланд келганлигини биласиз. Марадона издошлари етмишинчи дақиқадагина ҳисобни тенглаштиришга эришдилар. Ҳакам қўшиб берган сонияларда эса аргентиналиклар ўн бир метрлик жарима тўпи тепиб, ҳисобни ўз фойдасига ҳал этишди. Жанговар ўйин бўлди — командамиз ўн ўйинчи бўлиб қолган маҳалида ҳам саросимага тушгани йўқ. Жаҳондаги энг етук футбол мутахассислари қойил қолиб турган маҳалда матбуотимиз бу ўйинни шунчаки, ҳиссизувратда ёритди.

— Биз футбол — миллионлар ўйини, деб кўп бора таъкидлаймиз. Лекин футболни санъат асари эканлиги ҳали матбуотимизда ўз тасдиғини топмаган. Дейлик, ўтган жаҳон чемпионатида Роналдинионинг инглизлар дарвозасига узоқдан киритган тўпи қайси санъат асаридан кам? Чунончи, Роберто Карлос зарбалари, Раулнинг нафис ҳаракатлари, Миржалол Қосимовнинг яшил майдондаги донишмандлиги тилларда достон бўлган. Демак, бу каби нуфуз унутилиб кетмаслиги керак?

— Дарҳақиқат, футбол — миллионлар ўйини. Бизнинг асримизга келиб санъат мақомига кўтарилгани ҳам бор гап. Ер юзида миллион-миллион кишиларнинг кайфияти футбол орқали кўтарилади. Ашаддий футбол фанатларини ҳам биламиз. Дейлик, халқаро миқёсдаги ғалабалар мамлакатда байрамга айланиб кетади. Миллат ўз фарзандлари ғалабасидан фахрланади. Чунончи, Бирлашган Араб Амирликлари майдонларида мардонавор курашган йигитлар сизу бизнинг фарзандларимиз-ку ахир? Пеле, Марадона каби футбол қиролларини афсонавий шахс сифатида танирдик. Уларга, уларнинг издошларига умуман яқинлашиб бўлмайди, деган фикрда эдик. Мана, бўларкан-ку ахир?! Тинимсиз машқ, талантли футболчиларни бир жамоага уюштириш орқали ўзбек футболини шакллантириш, қолаверса дунёнинг манаман деган командалари билан баб-баробар тўп суриш... энди бу афсона эмас, қора меҳнатдир. Машқ чоғида спортчи қанчадан-қанча тер тўкади. Миллат кайфиятини, унинг иш унумдорлигини оширишга хизмат қилиш ҳазилакам гап эмас.

Ўша жараёнларни киноленталарга муҳрламоқ керак — токи келгуси насллар учун бир хотира бўлиб қолсин. Грузинлар ишлаган кино ёдингиздадир? "Қалдирғоч" деган. "Ойнаи жаҳон"имизда ҳам намойиш этилди. Шу даражадаги, балки бундан ҳам яхшироқ кинолар керак бизга! Аксинча бўлса, футбол йилномасидаги энг муҳим кўрсатгичлар вақт ўтган сайин хотирадан кўтарилиб бораверади.

Ўзбекистон терма командасининг 1994 йилги Осиё ўйинларида ғолибликни қўлга киритгани, ўзбек футболининг халқаро миқёсдаги илк эътирофи ҳам деярли унутилмоқда. Худди шунингдек, "Пахтакор" командасининг МДҲ чемпионлар кубогидаги муваффақиятли иштироки ўзбек футболи нуфузини кўрсатиб турибди. Энди булар оддийгина ҳодисамас. Боиси, ғалабалар замирида бош ҳарфлар билан ёзиладиган ИНСОН ТАҚДИРИ мужассам. Биргина футбол турига қанчадан-қанча одамлар ўз ҳаётини бағишлаганлар. Спортда турли хил манфаатлар, феъл-атворлар ўзаро тўқнашади. Хуллас, инсон характери юқорида таъкидлаганимиз — ўйинларда очилади. Шу жиҳатдан биз футболни, кураш ва боксни, умуман, спортнинг баъзи турларини санъат мақомида тан оламиз. Спортчиларни иқтидорли санъаткорлар деймиз.

Инсон кўнглига кириб бориш мушкул амал, албатта. Бирор гўзал шеър ёзсангиз ёки мафтункор қўшиқ айтсангиз, ёхуд космосга парвоз қилсангиз, хулласи калом мўъжизакор амал намойиш қилсангизгина одамлар қалбига кириб борасиз, юракларни забт этасиз. Демак, шундай экан, ана шундай ҳодисалар унутилиб кетмаслиги, миллат кўркига кўрк бағишлаши қонуниятга айланмоғи керак. Спорт одамларни ўзаро яқинлаштиради, миллатларни бирлаштиради. Спорт соҳасида мураббий ва шогирдлар ўзаро ота-болага айланадилар. Дўсту биродарга айланадилар. Спорт эгаллаган жойдан жоҳиллик қочади, қаҳр-ғазаб қочади. Низо чекинади. Спортни тинчлик элчиси деймиз. Бунинг замирида ҳикмат кўп. Бинобарин, спорт давлат аҳамиятига молик, давлат сиёсати мақомига кўтарилган экан, биз буни бемалол маънавият тантанаси дейишимиз мумкин. Спортчи чекмайди, кашандаликка, ичкиликка муккасидан кетмайди. Қадди қоматини асрайди, хушбичим бўлади. Худди шу жиҳатлари боис спортнинг гўзалликка, нафосатга таъсири беқиёс. Буларнинг барчаси ўша Сиз таъкидлаган санъат сирасига киради. Бизнинг асримиз спорт турларини санъат мақомига кўтаргани маълум.

— Эслатиб туриш масаласини тўғри таъкидладингиз. Дарвоқе, устозимиз Абдулла Орипов ҳам куни кеча ўтказилган танишув маросимида "Авлодларга ҳар доим эслатиш лозим. Агарда эслатилмаса ҳатто ҳазрат Навоийни ҳам ёддан чиқариб қўйишади", дегандилар. Ҳақиқатан ҳам бир вақтлар ҳаммани лол қолдирган спорт юлдузининг тез сўниб кетиши ачинарли ҳол. Худди шу жиҳатдан телевидениеда саноқли кунлардан сўнг фаолиятини бошлайдиган "Спорт" телеканалидан умидимиз катта...

— Бу каналнинг ташкил этилиши маданий ҳаётимизда алоҳида воқеа бўлиши муқаррар. Чунки, МДҲ давлатларининг бирортасида бундай телеканал мавжудлигини билмаймиз. Шу нуқтаи назардан қаралганда, жаҳон миқёсида жисмоний тарбия ва спортга эътибор борасида мамлакатимиз алоҳида нуфузга эга, десак муболағали туюлмас. Зотан, диёримизда бокс, футбол, теннис мактаби тез фурсатларда шаклланди. Энди бошқа турларга ҳам жиддий назар ташланмоқда. Велосипедчиларимиз, гимнастикачиларимиз дунёда олдинги ўринларда туришади. Қиличбозлик, от спорти, мерганлик ва шу каби ўнлаб турлар оммавийлик касб этса, мақсадга мувофиқ бўлур эди. Буларнинг тарғиботи эндиликда тележурналистларимиз маҳоратига, малакасига боғлиқ. Зотан, миллионлаб одамлар телевизор кўришади. Шу орқали спорт оммавийлигини таъминлаш осон.

Йигирма биринчи аср — ахборот асри. Тарихан мутлақо янги минг йиллик сари қадам қўйдик. Илм-фан, техника, санъат турлари такомилга етиш баробарида рақобатга киришади ҳам. Негаки, бугуннинг одами вақт қадр-қимматини обдон билади. Ўз дидига, қизиқишлар доирасига кўра фурсат ажратади. Бинобарин, ўзбек спортининг барча турлари оммавийлигини сақлаб қолсак, бунинг нафи кўп.

Келаси йилда, биласиз, Олимпиада ўйинлари ўтказилади. Шунингдек, 2006 йилда Германияда ўтиши режалаштирилган футбол бўйича жаҳон чемпионатига саралаш босқичи ўйинлари бошланади. Шу каби ўнлаб нуфузли мусобақаларга тараддуд жараёни "Спорт" телеканалини шакллантиради, деб ўйлайман. Хуллас, спорт оламидаги воқеалар журналистлар ғайратига ғайрат қўшса керак.

Ҳар бир одам вужудида ички энергия қулф уриб туради. Ўша энергияни яхши нарсаларга сарфлаш, ижодкорлик хусусиятларини намоён қилиш шу куннинг долзарб муаммосидир. Акс ҳолда, ёшлар ақидапарастликка, гиёҳвандликка берилиб кетса, бутун миллатга зиёни тегади. Зотан, биринчи навбатда, болалар спортини ривожлантириш, тарғибу ташвиқига диққат-эътибор қаратиш амалларининг давлат сиёсати даражасига кўтарилгани сабаби шундадир. Демакки, кучли одам шахсиятини шакллантириш жараёнига соғлом фикрли ҳар бир инсон ўзини масъул деб ҳисобламоғи лозим. Шундагина биз давлатимизнинг буюк келажагини таъминлаган, ёш авлод олдидаги қарзимизни узган бўламиз.

Суҳбатдош: Баҳром РЎЗИМУҲАММАД

ИЖОД ДОВОНЛАРИ ОША...

Ўзбек насрида адибаларнинг ижоди алоҳида эътибор ва мавқега эга. Бу ўринда таниқли ёзувчи аёлларимиз Ойдин Собирова, Саида Зуннунованинг ҳикояларини, қиссаларини ёдга олиш жоиз, албатта. Улар ижоди ўз вақтида китобхонлар томонидан қизғин кутиб олинган, адабий жараёнда баҳс-мунозараларга туртки берган.

Бугунги кунда устоз адибаларнинг энг яхши анъаналарини давом эттириб келаётган истеъдодли ижодкорлардан бири, ёзувчи бири Шарофат Ашуровадир.

Қамаши туманининг Баландчайла қишлоғида таваллуд топган ёзувчи насрдаги дастлабки изланишлари билан китобхонлар эътиборига тушди. Бадиий ижоднинг сир-асрорларини эгаллаш, маҳоратни эгаллашдек машаққатлар йиллар давомида изчил шуғулланиш, тинимсиз изланишлар эвазига келди.

Қуш уясида кўрганини қилади, дейди доно халқимиз. Шарофатдаги адабиётга меҳр-муҳаббат, аслида, бахши бувиси Зийнат момо, отаси Ашур Мард боболардан юққан бўлса ажаб эмас. Қолаверса, тоғаси Али бахши дўмбира чертиб, достон куйлаганда эл сел бўлиб эшитган. Булар Шарофатда гўдаклик чоғларидаёқ нафосатга, ижодга иштиёқ уйғотган, албатта. Шундан бўлса керакки, адиба оқинларни, чавандозлару бахшиларни, қишлоқ ҳаётини кўп қаламга олади, улар ҳақида тўлқинланиб ёзади. Унинг ҳикояларида, қиссаларида бахшиёна оҳангларнинг жозибаси ҳам шундандир.

Шарофат Ашурованинг китобхонларга тақдим этган "Чиннигул", "Қудуқ", "Совға", "Қишлоқдаги баланд иморат", "Чимқўрғон мавжлари", "Қорабоғнинг оқ тонги", "Носирийни ёд этиб", "Илоҳий тун" номли тўпламларини ўқувчилар илиқ қарши олишди, бу асарлари билан адиба улар меҳрини қозонди. Ўз вақтида Ўзбекистон халқ шоиралари Зулфияхоним, Ҳалима Худойбердиева ҳикоялари ҳақида билдирган самимий эътирофлари унинг кучига куч қўшди. "Саодат", "Ёшлик", "Гулистон" журналлари саҳифаларида, республика газеталарида эълон этилган асарлари кенг эътибор қозонди. Оқ ўтовларнинг сулув келинчаклари, улар теварагидаги олмосдек товланувчи борлиқнинг сирли манзаралари, жазирама ёз тафтида қизиган лалми ерлар ҳовури, чорвадор бобою момоларнинг Тўғал юлдузига боқиб кун белгилашлари, овул отларининг депсинишлари, чавандозлар қамчиси зарбларидан ориятт, қишлоқ бекаларининг шолча гиламлар қатига қўшиб тўқилган орзу-армонлари — бари-бариси унинг ҳикояларида ҳаётдагидай жонли, эҳтиросли тасвирланган. Улардаги самимият, холислик ва куюнчаклик Шарофатнинг ижодини элга танитди, таниқли мунаққидлар, ёзувчилар эътиборига тушишга омил бўлди. "Ўзбекнинг миллий маданияти водийдан бошланган, деб юрардим. Шарофатнинг илдизи чуқур ҳикояларини ўқигач, дунёнинг яралиши Қашқадарёдан бошланганми, деб ўйлаб қолдим", дея таъкидлайди Ўзбекистон халқ ёзувчиси Пиримқул Қодиров.

"Шарофатнинг ҳикояларини шунчаки ўқимайман, улар қатидан катта фикр ахтараман, — деган эди устоз Самар Нурий. — Чунки у ҳеч бир асарни ғоясиз ёзмайди... Шарофатни катта ёзувчи деб биламан."

Шарофат Ашурованинг "Биринчи ўқ", "Даллол" драмалари ёш ижодкорлар республика семинарида кўпчилик назарига тушиб, эътироф этилганда унинг истеъдоди бадиий ижоднинг бошқа тур ва жанрларига ҳам ғоятда мос эканига амин бўлган эдик. Хусусан, шеър ва ғазаллари таниқли санъаткорлар томонидан куйланиб келинаётгани ҳам бундан далолатдир.

Аждодларим ёд этсам,
фиғоним Ўзбекистон,
Таскин бериб овутган,
осмоним Ўзбекистон.

ҚУТЛАЙМИЗ!

Ҳижронларда қон йиғлаб,
ситаму алам ўтса,
Ушалмаган орзулар,
армоним Ўзбекистон —

деб ёзади Шарофат "Ўзбекистон" шеърида. Унинг назмига хос соддалик, фикрини очиқ-ойдин баён этиш усули ўқувчини бефарқ қолдирмайди. Турмушдаги кичик воқеа-ҳодисалардан катта ҳаётий хулосалар чиқаришга интилиш, Ватандек муқаддас маъвони мадҳ этиш. Чинакам ижодкорликнинг шарафли бурчи, албатта.

Жамиятда кечаётган янгиланиш, ўзгариш жараёнлари Шарофат Ашурова ижодида ҳам ўз аксини топмоқда. Ўзликни англаш, эътиқод ва иймон устиворлигига эришиш ёзувчи қаҳрамонларининг кўнгил маслагига айланган. Хусусан, унинг аждодлар кечмиши, халқимизнинг миллий ва маънавий меросига дахлдор тарихий мавзудаги асарлари — "Илоҳий тун", "Қусам Шайх" романлари яқинда нашрдан чиқди. Албатта, адабий жамоатчилик адибанинг йирик жанрдаги бу илк тажрибалари ҳақида ўз фикр-мулоҳазасини билдиради. Биз эса журъат билан тарихий мавзуга қўл урган ёзувчининг қадриятларимизни улуғлаб, меросга катта эътибор билан ёндашиб аждодларимиз ибратини тарғиб этганини мамнуният билан эътироф қиламиз.

Шарофат Ашурова ўз фаолиятида ташкилотчи раҳбар вазифасини садоқатли ёр, сариштали уй бекаси бурчи билан уйғун олиб бораётир. У республика Ёзувчилар уюшмаси вилоят бўлими бошлиғи, вилоят хотин-қизлар қўмитаси масъул ходими. Айни пайтда Халқаро "Олтин мерос" жамғармаси вилоят бошқармасида фаолият кўрсатиб келмоқда. Эл эътиборини қозонган адиба Шарофат Ашурова бу йил ўзининг эллик ёшини қаршилаётир. Демак, ҳали олдинда уни дадил одимлар билан ошиб ўтиш лозим бўлган ижод довонлари кутаётир. Бу йўлда ҳорманг-толманг, Шарофат, деймиз.

Исмоил ТЎХТАМИШЕВ

СЕНИ ТОПМОҚДАМАН ЧЕКИНГАН САЙИН

Ўроз ҲАЙДАР

* * *

Уни ҳамма севади, лекин
У ҳеч кимни севмайди мутлоқ.
Гарчи ҳаво текин, сув текин,
Қуёш тонг-шом чалар қўнғироқ.

Англагандай бўласан унинг
Сукут ила боқишин бешак —
Қирқ йил яшаб хотини билан
Қирқ йил меҳр кўрмаган эркак.

Юрагида сақламайди кек,
Бир одамдай ошин ошайди.
У ҳаммани танийди-ю, лек
Танимаган каби яшайди.

ИСТИҲОЛА

Сиз менга ачинманг, ачинманг асло,
Худди ачингандай ўзига одам.
Мен йўқман, йўқ жойдан этмангиз бунёд,
Марҳум йўқ, сиз кимга тутурсиз мотам?

Ҳаводa ҳаво йўқ, кўк тортар мулзам,
Йиқилдим, бўғзимда товшим бўғилар.
Мабодо қоқилиб йиқилганда ҳам
Ҳар ким ўз сояси билан йиқилар.

Сизнинг мужмал, тантиқ харҳашангиздан
Ер-осмон хижолат чекмоқда, ёраб!
Ўкинманг, шундоқ ҳам менинг ҳаётим
Аттор қутисида қолиб кетган гап.

ЧЕКИНИШ

Мен юксак чўққига чиқибман десам,
Ҳамон жилмабман-ку ўрнимдан жилла.
Қантариб ташлабман умримни билсам,
Қирқ йил чўзилибди қирқ кунлик чилла.

Қадам босган сари чекинибман, бас,
Сабрим жиловланган, орзум чекланган.
Ўзимдан-да қочиб бекинибман рост,
Гўё умрим қасри қумдан тикланган.

Парвонадек менга урилар йиллар,
Офтоб ўша-ўша нур тарар майин.
Мен сари чекинар адашган йўллар,
Сени топмоқдаман чекинган сайин.

СУФЛЁР

Жуда оғир шивирлаб яшаш,
Хусусан, ой шивирлагандай.
Сўзни унсиз узлуксиз ямлаш
Туюлар қор ғичирлагандай.

Тўкилади олма гулидай
Лабларидан баҳайбат шивир.
Кўзларида синиб ётар най,
Вужудидан юраги оғир.

Қаранг, вужуд ҳайқирар беун,
Лек қалб қичқиришдан маҳрумдир.
Истайдими ё истамас ул,
Шивирлаб яшашга маҳкумдир.

БАХТИ РЛИК

Жилмаясан ўзингча хушнуд,
Худди бугун теккандай маош.
Кўп севинма, ўзинг бардам тут,
Бахтиёрлик — ичилмаган ош.

Катта кўча ўзимники деб
Дуч келганга отаверма тош.
Баъзан пахта тегса ёрилар,
Тош текканда ёрилмаган бош.

Мулзам тортма, гапирдим-қуйдим,
Қуёш каби кўтар бошингни.
Ичгил энди, ичавер энди,
Ичилмасдан қолган ошингни.

ОНА НОЛАСИ

Фақат гапирсанг, бас,
Тоғ бўлиб гапир,
Жуда оғир экан унсиз гапириш.
Бармоқлар тилини тушуниш каби
Оғир гул бўйидан овозни териш.

Гар овоз гаровга олинар экан,
Нега жим турибсан, сендек кар олам.
Кўнглингнинг кўзини босмасдан туман,
Оғзингдаги тошни олиб қўй, болам.

АКСИОМА

Иншо ёзмоқдаман, аммо мавзу йўқ,
Сиёҳдонда сиёҳ бормоқда қуриб.
Тасаввур кўзида бир олтин балиқ,
Илтижо қилади унсиз қичқириб.

Тамаки эзгандай эзиб фикримнинг
Кепагин элакда элайман расо.
Мен дод солганимда мазмунсизликдан,
Сўқирнинг қўлидан учади асо.

Мавзусиз кунларнинг тақвими узра
Нишонни тополмай учиб юрар ўқ.
Мен танлаган нарсанинг ҳар бирида,
Гарчанд, мазмун бору, аммо мавзу йўқ.

ҚУРБ ҲАҚИДА

Мен бугун ҳаддан-да қурбсиздирман,
Чатнаган темирдек заифдир руҳим.
Ўзгалар осмону мен эса ерман,
Кўзгу орқасидан кўргайсиз туркм.

Қора чувалчангдай ўз-ўзимни еб
Хомуза тортаман хотиржамликдан.
Ерлик барча одам қаршимда туриб
Чумоли кучини сўрайди кўкдан.

Қурб қуриб кетсин қутқармаса бас,
Ўзимни ўзимдан қутқаргум қачон?
Ўзини бир бора қутқаролмаган,
Ҳимоя этолмас ўзгани ҳеч он.

ЎТИНЧ

Ой — кўк денгизига ташланган увоқ,
Насибаси эрур Мангулик қушин.
Намчил деворлардан кўчгандай шувоқ
Вужуд қоясидан кўзғалди кўчкин.

Осмон узилмади, титрамади ер,
Лайлак қор ёғмади бехосдан, бекут.
Кенгликлар жимлигин айлади асир
Кулча илон каби чирмашган сукут.

Бунча такаббурсан, недир матлабинг,
Жилла кент берсанг ҳам жилмай, илтимос.
Маҳбус ўз озодлигин сўраган каби
Мен сендан сўрадим бир ўтинч, холос.

Бугунги кунда саҳна безаги санъати ривожланиш босқичида. Бу, айниқса, Навоий асарлари асосида саҳналаштирилган спектаклларда яққол кўзга ташланади. Ушбу асарларнинг фалсафий мазмуни театр рассомлари учун кенг имкониятлар яратиб, саҳна безагининг турли шакл ва услубларга эга бўлишини таъминламоқда.

Алишер Навоийнинг "Садди Искандарий", "Лисон ут-тайр", "Сабъаи сайёр" достонлари асосида бир неча спектакллар яратилди. Булар: А.Ҳидоятов номидаги театрнинг "Искандар" (реж. Б.Йўлдошев, рассом Г.Брим, 1991 й.), Ўзбекистон Ёшлар театрининг "Илоҳий муҳаббат афсонаси" (реж. Н.Абдураҳмонов, рассом И.Гуленко, 1999 й.), Рус академик драма театрининг "Хитой гўзалининг сири" (реж. А.Хўжақулиев, рассом М.Сошина, 2002 й.), Қарши шаҳар "Эски мачит" театр-студиясининг "Рақсу самоъ" (реж. А.Хўжақулиев, рассом М.Сошина, 2002 й.) спектакллари-дир.

САҲНАГА КЎЧГАН ТИМСОЛЛАР

НАВОИЙ ФАЛСАФАСИ САҲНА БЕЗАКЛАРИДА

Навоийнинг тарихий шахсиятига мос тўлақонли образи Шуҳрат Ризаевнинг "Садди Искандарий" достони асосида ёзган "Искандар" драмаси талқинида (1991 й.) майдонга келди. Умумбашарий ғоялар, муаммолар, ҳикматлар ўз ифодасини топган ушбу фалсафий саҳна асари ўзбек театр санъатининг муҳим ютуғи бўлди. Навоий, Искандар ва бошқа образлар орқали режиссёр улуғ мутафаккирни қийнаган ўй-фикрларни, фалсафий мушоҳадаларни аниқ ва таъсирли шаклларда, соф адабий талаффузда бугунги томошабинларга сингдиришни кўзлайди. Шу мақсадда рассом Г.Брим билан ҳамкорликда фожиали-фалсафий ечим таклиф этади, бир қатор рамзлар, тимсоллар ўйлаб топади, саҳналарни, муносабатларни йиғма-образли шаклларда қуради. Саҳнада кишилик жамияти рамзи бўлмиш баланд қўрғон, бир ёнда Будда, бир ёнда маъжусийлик, бир ёнда насронийликнинг рамзий тасвирлари, ўртада эса ислом тимсоли бўлмиш меҳроб намоён. Сўл томонда олтин тахт, томоша аввалида ва охирида у тобутга айланади.

Алишер Навоий образи — спектакл воқеаларини бошқарувчи куч. Гўё шоир қалбидан сизиб чиққан мисралар жонланиб, кўз ўнгимизда ранг-баранг тарихий-фалсафий манзаралар ҳосил қила бошлайди. У ўзи тасвирлаётган Искандарнинг ҳар бир сўзи, хатти-ҳаракати, қароридан ҳаяжонланади, кечаётган воқеаларни гоҳ қаҳр, гоҳ меҳр билан кузатади, уларга нисбатан ўз муносабатини билдириб боради, халқлар бошига ёғилган мусибатлардан, ранжу аламлардан жунбушга келади, донишмандларга қўшилиб Искандарни тўғри йўлга бошлашга ҳаракат қилади. Лекин на илож, аллақачон рўй бериб бўлган ҳодисалар олдини олиб бўлармиди? Актёр бунга асар моҳиятига кириш, юз ва кўз ифодалари, айниқса, овоз воситаларидан ўринли фойдаланиш орқали эришган. Ушбу рамзлар, тимсоллар достоннинг умуминсоний ғояларини, фалсафий моҳиятини жонли, таъсирли, образли очишга қаратилган. Зотан, Навоий дунё ягона, унда яшовчи инсонлар, халқлар, қандай дини, мазҳабидан қатъи назар, аҳил-иттифоқ яшаши, меҳр-шафқатли бўлиши, маънавий покликка эришмоғи лозим, деб билган. Рассом Г.Брим ўзининг оддий, бир қарашда содда усуллари билан умумлашма-образ, фожиавий-фалсафий шакл билан саҳнада Алишер Навоий асари тилини ёркин тасвирлаб беришга уринган ва бу билан спектакл ютуғини таъминлаган.

Ёшлар театрининг "Илоҳий муҳаббат афсонаси" спектакли "Лисон ут-тайр" достонидаги Шайх Санъон ҳикояти асосига қурилган. Спектакл режиссёри Наби Абдураҳмонов асарни очиқ майдонда саҳналаштиришни кўзлаб, рассом олдига жуда қийин вазифани қўяди. Рассом И.Гуленко майдон томошаси услубидан фойдаланади. Турли рангли матоларни саҳнага олиб чиқиб, уларни пластик рақслар давомида ишлатади, бу билан саҳнага енгиллик бахш этади, воқеалар вақти ва ўзгаришини белгилайди. Спектакл мусиқа ва пластика асосида қурилган бўлиб, унинг саҳнавий безаклари асосан товуш, ранг ва нур-шуълалардан ташкил топган. Воқеа навқирон йигит Шайх Санъоннинг тушида кўриб, севиб қолган қизни излаши билан бошланади. Гўзал қизнинг сиймоси унга тинчлик бермай, уни узоқ сафарга отланишга мажбур этади. Сафар давомида Шайх Санъон Буюк Ипак йўли сарҳадларидаги юртларда бўлади. Турли халқларнинг тасвирини бериш учун рассом асосий урғуни асар қаҳрамонларининг либосларига қаратади (оммавий саҳналарда 100дан ортиқ киши қатнашган). Севиклисини топган Шайх Санъон бир қанча тўсқинликлар ва оғир синовларга дуч келади, бу дунёда ўз севгисига эришолмаган икки қалб у дунёда бирлашади. Рассом спектаклнинг охирги кўринишини жуда таъсирли берган. Саҳнанинг орқа томонига ўрнатилган иккита кўтарма кранли қурилма ёрдамида асар қаҳрамонлари юқорига нур-шуълалар ва тутун билан кўтарилади. Гўё фалакдан таралган илоҳий нур уларни ўз бағрига олади. Спектаклда асосий ғоя — Навоий тили билан пок қалбларнинг умумий образли тимсолини яратишга эришилган.

Алишер Навоийнинг "Сабъаи сайёр" достони иқтидорли режиссёр Авлиёқул Хўжақулиев учун битмас-туганмас манба бўлди. Унинг бирин-кетин саҳналаштирилган икки спектакли — "Хитой гўзалининг сири" ва "Рақсу самоъ" айни шу достон асосида яратилган. Икки хил саҳнавий талқинда кўрсатилган мазкур спектакллар режиссура ва сценографияга ўзига хос янгилик олиб кирди.

"Хитой гўзалининг сири" спектакли Рус академик драма театрининг биринчи қават фойесида бошланади. Етти эркак очиқ тахтиравонда бир қари аёлни олиб киришади ва аёл ўз бошидан ўтган воқеаларни сўйлай бошлайди. Воқеа ривожи давомида томошабин қаҳрамонлар ортидан театрнинг иккинчи қаватига ўтиб, жойлашадилар. Шоҳ Баҳром ўз маъшуқасидан ажралиб қолганлиги, унинг ишқида ўртаниб, охири гирдоб тортиб кетганлиги қизиқарли тарзда ҳикоя қилинади.

Ўртада кичик саҳна, қаҳрамонлар саҳнага ўтириб, қўлларида кўтариб келган етти ходани саҳна четига жойлаштирадилар. Ходалар турли рангли матолар билан ўралган. Бу бежиз эмас, чунки Шоҳ Баҳром ўз навбатида етти гўзал қасрида бўлади. Ходалар эса шу қасрлар тимсолини англатади. Рассом М.Сошина спектаклда анъанавий театр услубларини: яъни қаҳрамонлар либосларини ҳамда кўплаб ишлов берилмаган матоларни фаол қўллайди. Асар давомида қаҳрамонлар бирин-кетин кийина бошлайдилар, бу билан воқеа вақти ва ўрнини белгилаб берадилар. Эсда қоларли шарқона манзаралар ва саҳна атрибутикаси, либослар ва гримлар рассомнинг ютуғидир. Саҳнага олиб чиқилган ҳар бир унсур — темир товоқлар, сув тўлдирилган пиёлалар, қўндоқчалар, ходалар, рангин матолар — барчаси ишга солинган, ҳаммасининг спектаклда ўз ўрни бор. Айнан шу ҳол замонавий сценография услубларидан биридир.

Қарши шаҳар "Эски мачит" театр-студиясининг "Рақсу самоъ" спектакли фалсафий мушоҳадага чорлайди. Ноёб ва сермазмун топилмаларга тўла ушбу спектакл рассоми Марина Сошина анъанавий ҳикоя театри воситаларидан фойдаланган кўринади. Ўнга яқин ёғоч ҳассалар, турли рангдаги мато қийқимлари, доира, олов ёқиш учун керак бўлган икки товоқ ҳамда қатнашчиларнинг ранг-баранг либослари — саҳна безаклари ташкил этади. Ҳикоя давомида ижрочилар ёрдамида саҳна безаклари ўзгариб, турли тасвирларни юзага келтиради. Ёғоч ходалар гоҳ тоққа, гоҳ деворга, гоҳ оҳуларга, гоҳ Баҳромни тортиб кетаётган гирдобга, гоҳ қабрга айланади.

Аввал саҳна ўртасида тўрт ёғоч ўрнатилиб, унга рангли рўмоллар боғлаб чиқилади. Шунда саҳна иккига — "орқа" ва "олд" қисмга бўлинади. Яъни у ҳам тоғ тизмаси, ҳам ҳикоя қилувчини ва қаҳрамонни ажратиб туради. Рассом Моний гўзал қиз ҳақида ҳикоя қилаётганда, Дилором шу ёғоч қурилма орқасида кўринади ва рақсга тушади. Кейинчалик у шу тоғ тизмаси ортидан ёғоч оёқда туя суратига кирган йигитнинг устида келади. Шу жойда рангли матолар бир-бирига уланиб, Дилоромнинг қўлига тутилади. Саҳнани гир айланиб чиқиб, у худди Буюк Ипак йўли кўринишини акс эттиргандай бўлади. Бу топилма жуда таъсирли бўлиб, томошабинни ларзага солади. Оҳулар ови кўриниши ҳам ўзига хос. Қатнашчилар ерга қадар қўйилган ёғоч ходаларга қарата бирин-кетин палахмон отишади. Яъни камондан ўқ отиб, кийикларни яралаган, ўлдирган бўлишади.

Асар либослари ҳам диққатга лойиқ. Шоҳ Баҳром, Дилором ва бошқа қатнашчиларнинг либослари майда унсурларигача ўйланган, мукаммалдир. Дилоромнинг белига боғланган катта, кенг оқ белбоғи — поклик тимсоли. Белбоғ майда қийқимлардан ташкил топган ва бир-бирига ёпиштирилган бўлиб, Баҳром уни майда-майда қилиб узиб олади ва оловда ёқади. Олов — бу Баҳромнинг ёниб турган қалб ҳарорати. Дилоромнинг устки кўйлаги тез ўзгаради, яъни унинг этаклари кенгайтирилади, енглари иккига бўлиниб яна бирлаштирилади ва ҳоказо. Хитой маликаларига хос бўлган соч турмаги, асар охирида чўлу биёбонга бадарға қилинган Дилоромнинг танасига ўралади. Спектаклдаги ҳар бир унсур ҳаракатчан, ўзгарувчан. Замонавий "жонли" сценография деб шуни айтишимиз мумкин.

Хулоса қилганда, мазкур спектакллар Алишер Навоий достонлари қаҳрамонларининг фалсафий мушоҳадаларини томошабинларга тушунарли ва таъсирли шаклларда етказа олади.

Дилафрўз ҚОДИРОВА,
санъатшунослик фанлари номзоди

Суратларда: *«Хитой гўзалининг сири» спектаклидан кўринишлар.*

Душанба 15.12

«Ўзбекистон» телеканали

Телетомошабинлар диққатига!
Профилактика муносабати билан 15 декабр куни «Ўзбекистон» телеканали ўз кўрсатувларини соат 15.00дан бошлайди.
15.00 «Таҳлилнома».
15.45 «Кўрсатувдан-кўрсатувгача».
16.05 «Қиш сонатаси». Телесериал.
17.15 ТВ клип.
17.20 «Иқтидор». Телешоу.
18.00 ЯНГИЛИКЛАР.
18.10 «Истиқлол ва истиқбол кўприги».
18.30 ТВ клип.
18.40 «Мулкдор».
18.55 «Бахтли воқеа». Телелотерея.
19.25, 19.55, 20.25, 21.00 ЭЪЛОНЛАР.
19.30 «Ахборот» (рус тилида)
20.00 Оқшом эртаклари.
20.15 Биржа ва банк хабарлари.
20.30 «Ахборот».
21.05 2003 йил - Обод маҳалла йили. «Кўпчилик қаторида».
21.25 «Тасанно».
21.35 «Ошин». Телесериал.
22.35 «Ахборот-дайжест».
22.55-23.00 Ватан тимсоллари.

«Ёшлар» телеканали

17.00 Кўрсатувлар дастури.
17.05 «Янги авлод» почтаси.
17.20 «Жонсарак». Мультфильм.
17.30 «Дон Кхихот». Бадиий фильм. 4-қисм.
18.10 Ёшлар овози.
18.30 ТВ - анонс.
18.35 Тафаккур ёлқинлари.
18.50 Олтин мерос.
18.55, 21.55 Иқлим.
19.00 Давр.
19.35 ТВ - анонс.
19.40 Одил сўз.
20.00 Сув – ҳаёт манбаи.
20.05 Мусиқий лаҳзалар.
20.15 Илдиз ва япроқ.
20.35 ТВ – адвокат.
20.40, 21.25, 22.35 Эълонлар.
20.45 «Гвадалупе». Телесериал.
21.30 Қишлоқдаги тенгдошим.
21.50 Олтин мерос.
22.00 Давр.
22.40 ТВ - анонс.
22.45 «Ёшлар» телеканалида спорт дастури: Интерфутбол.
23.35 – 23.40 Хайрли тун.

«Тошкент» телеканали

17.10 Кўрсатувлар тартиби.
17.20 ТТВ да сериал: «Бу ҳам кино».
17.45 Болажонлар экрани.
17.55 «Хориж хабарлари» (рус)
18.00, 20.50 «Экспресс» телегазетаси.
18.10 «Халқ саломатлиги йўлида».
18.30, 20.00, 20.35, 22.00 «Пойтахт» ахборот дастури.
18.45 «Табриклаймиз-қутлаймиз».
19.15 «Хориж хабарлари».
19.20 ТТВда сериал: «23, 5 бурчак остида».
20.20 «Avto-news».
21.00 «Инсон ва қонун».
21.20 ТТВда сериал: «Шаҳарлик фаришта».
22.20 Кинонигоҳ. «Ошиқу беқарор».
23.50-23.55 Хайрли тун, шаҳрим !

«Халқаро» телеканал

16.00 Кўрсатувлар тартиби.
16.05 «Вести».
16.15 «Парле ву франсе?»
16.35 «Хусусийлаштириш: қадам бақадам».
16.55 «Абба» гуруҳининг тарихи.
17.50 «Мультфильм».
18.10 «Евроньюс» янгиликлари.
БИРИНЧИ КАНАЛ.
18.30 «Ҳазил кетидан ҳазил». Ҳажвий кўрсатув.
19.00 «Ишонч ва муҳаббат замини». Сериал.
20.00 «Мени кутгил».
21.00 «Время».
21.30 Премьера. С. Безруков «Ҳудуд» фильмида.
ЎзТВ-IV.
22.40 «Бизнес-ревю».
22.45 «Ахборот».
23.20 «Кинематограф. «Шамолларда қолган ҳисларим». Бадиий фильм 1-қисм.
1.00 «Тунингиз осуда бўлсин!»

Сешанба 16.12

«Ўзбекистон» телеканали

6.00 «Ассалом, Ўзбекистон!»
8.00-8.35 «Ахборот».
8.35 Газеталар шарҳи.
8.55 «Камалак». Болалар учун кинодастур.
9.45 «Тиббиёт одимлари».
10.00, 12.00, 14.00, 18.00 ЯНГИЛИКЛАР.
10.05 «Мулкдор».
10.20 «Ўзбекистон» телеканалида илк маротаба: «Тоғлик». Мультсериал.
11.10 «Адабий жараён».
11.30 «Ифтихор».
11.50 ТВ клип.
12.05 «Кўпчилик қаторида».
12.25, 16.35 ТВ анонс.
12.30 «Олимп сари йўл». Спорт дастури.
12.45 «Давр садолари» фестивали.
13.00 «Ошин». Телесериал.
«Болалар сайёраси»:
14.10 1. «Олтин тож». Телевизион ўйин. 2. «Улғайиш поғоналари».
15.10 Кундузги сеанс: «Упқон». Бадиий фильм. 1-қисм.
16.20 «Бизнес ҳафта».
16.40 «Ўзбек спорти одимлари».
16.55 «Ватанимга хизмат қиламан».
17.55 ТВ маркет.
18.10 «Олтин бешик».
18.30 «Истеъдод».
18.45 «Тафсилот».
19.00 «ТВ Бинго миллионер». Телелотерея.
19.30 «Ахборот» (рус тилида)
20.00 Оқшом эртаклари.
20.15 FCN «Ўзбекистон янгиликлари» (инглиз тилида)
20.30 «Ахборот».
21.05 «Истеъмолчи».
21.25 «Ошин». Телесериал.
22.25 «Келин-куёв». Телешоу.
23.25 «Ахборот-дайжест».
23.45-23.50 Ватан тимсоллари.

«Ёшлар» телеканали

6.55 Кўрсатувлар дастури.
7.00 «Мунаввар тонг». Информацион дам олиш дастури.
9.00 Давр.
9.15 ТВ - анонс.
9.20 «Янги авлод» студияси: Катта танаффус, Уй вазифаси.
10.00 Тонгги сериал: «Рамаяна».
10.35 Саломатлик сирлари.
10.55 ТВ - анонс.
11.00 «Давр» ҳафта ичида.
11.35 ТВ - адвокат.
11.40 «Гвадалупе». Телесериал.
12.20 Одил сўз.
12.40 Ёшлар овози.
13.00 Давр.
13.10 ТВ - анонс.
13.15 Болалар учун мультсериал: «Ака-ука Гримм эртаклари».
13.40 «Янги авлод» почтаси.
13.55 Интерфутбол.
15.35 Қишлоқдаги тенгдошим.
15.55 «Учинчи сайёра» маърифий дастури.
16.45 «Бунёдкорлик» кўрсатуви туркумидан: «Ўзбекистон - қурилишлар мамлакати». Видеофильм. 1-қисм.
17.05 ТВ - анонс.
17.10 Кўрсатувлар дастури.
17.15 «Янги авлод» студияси: Болалар адабиёти.
17.35 Солиқ ҳақида сабоқлар.
17.50 Ўзбекистон Фанлар академиясининг 60 йиллиги олдидан «Муқаддас маскан».
18.10 Марди майдон.
18.30 Автопатрул.
18.50 Олтин мерос.
18.55, 21.55 Иқлим.
19.00 Давр.
19.35 «Давр» - интервью.
19.50 ТВ – анонс.
19.55 Дийдор.
20.15 Мусиқий лаҳзалар.
20.20 Барча постлар диққатига.
20.45 «Гвадалупе». Телесериал.
21.30 Ёшлар овози.
21.50 Олтин мерос.
22.00 Давр.
22.40 ТВ - анонс.
22.45 «Ёшлар» телеканалида спорт дастури: 1.Нокаут 2.Теннис.
23.45 – 23.50 Хайрли тун.

«Тошкент» телеканали

17.10 Кўрсатувлар тартиби.
17.20 ТТВда сериал: «Бу ҳам кино».
17.45 Мультфильм.
17.55 «Хориж хабарлари» (рус)
18.00, 21.10 «Экспресс» телегазетаси.
18.10 Болажонлар экрани.
18.30, 20.00, 22.00, 22.30 «Пойтахт» ахборот дастури.
18.45 «Табриклаймиз-қутлаймиз».
19.15 «Хориж хабарлари».
19.20 ТТВда сериал: «23, 5 бурчак остида».
20.20 «Долзарб мавзу».
20.35 «Туризм ҳақида».
21.15 ТТВда сериал: «Шаҳарлик фаришта».
22.10 «Ҳамшаҳарлар».
22.50 Кинонигоҳ. «Илҳом париси».
00.20-00.25 Хайрли тун, шаҳрим !

«Халқаро» телеканал

8.00-9.00.
16.00 Кўрсатувлар тартиби.
16.05 «Вести».
16.15 «Ҳинд оҳанглари».
16.40 «Форт Боярд».
18.00 «Жонли табиат».
18.15 «Евроньюс»янгиликлари.
БИРИНЧИ КАНАЛ.
18.30 Е. Петросяннинг Кулгу панорамаси.
19.00 «Ишонч ва муҳаббат замини». Сериал.
20.00 «Ким миллионер бўлишни истайди»Телеўйин.
21.00 «Время».
21.30 «Ҳудуд». Сериал.
ЎзТВ-IV.
22.40 «Бизнес-ревю».
22.45 «FCN «Ўзбекистон янгиликлари» (Инглиз тилида)
22.55». Ахборот».
23.30 Кинематограф. «Шамолларда қолган ҳисларим». 2-қисм.
00.30 «Тунингиз осуда бўлсин!»

Чоршанба 17.12

«Ўзбекистон» телеканали

6.00 «Ассалом, Ўзбекистон!»
8.00-8.35 «Ахборот».
8.35 ТВ маркет.
8.40 Газеталар шарҳи.
9.00 «Ўзбектелефильм» намойиш этади: «Қиш», «Билдирсой».
9.20 «Олтин бешик».
9.40 «Рангин дунё».
10.05 «Тафсилот».
10.20 «Ўзбекистон» телеканалида илк маротаба: «Тоғлик». Мультсериал.
11.10, 16.50 ТВ клип.
11.20 «Портретга чизгилар».
11.40 «Куйла, ёшлигим.
12.05 «Саргузаштлар ороли». Телешоу.
12.35 ТВ анонс.
12.40 «Истеъмолчи».
13.00 «Ошин». Телесериал.
14.10 «Бугуннинг одамлари».
14.20 Кундузги сеанс: «Упқон». Бадиий фильм. 2-қисм.
15.30 «Ягона оилада».
16.00 «Яхшилик».
16.35 «Ўзбектелефильм» намойиши: «Хайрли мақсад сари». Премьера.
«Болалар сайёраси»:
17.00 1. «Сеҳрли ҳарфлар оролчаси». 2. «Қизиқарли учрашувлар».
18.10 «Ҳунарманд».
18.25 ТВ клип.
18.30 «Қалб гавҳари».
18.45 «Сиҳат-саломатлик».
19.05 «Ҳаёт ва қонун».
19.30 «Ахборот» (рус тилида)
20.00 Оқшом эртаклари.
20.15 «Юзма-юз».
20.30 «Ахборот».
21.05 «Журналист таҳлили».
21.25 «Мақом дунёси».
21.55 «Тараққиёт уфқлари».
22.15 «Ошин». Телесериал.
23.15 «Ахборот-дайжест».
23.35-23.40 Ватан тимсоллари.

«Ёшлар» телеканали

6.55 Кўрсатувлар дастури.
7.00 «Мунаввар тонг». Информацион дам олиш дастури.
9.00 Давр.
9.15 ТВ – анонс.
9.20 «Янги авлод» студияси: Болалар адабиёти.
9.40 «Ҳамма гап шляпада». Мультфильм.
9.55 Солиқ ҳақида сабоқлар.
10.10 Тонгги сериал: «Рамаяна».
10.45 «Давр» - интервью.
11.00 ТВ – адвокат.
11.05 «Гвадалупе». Телесериал.
11.45 Ёшлар овози.
12.05 Барча постлар диққатига.
12.25 ТВ – анонс.
12.30 Илдиз ва япроқ.
12.50 Мусиқий лаҳзалар.
13.00 Давр.
13.10 ТВ – анонс.
13.15 Болалар учун мультсериал: «Ака-ука Гримм эртаклари».
13.40 Меҳмонхона.
14.00 Ўзбекистон Фанлар академиясининг 60 йиллиги олдидан «Муқаддас маскан».
14.20 «Ёшлар» телеканалида спорт дастури: 1. Нокаут, 2.Теннис.
15.20 Дийдор.
15.40 Мусиқий лаҳзалар.
15.50 Автопатрул.
16.10 «Ғаройиб бола». Бадиий фильм.
17.30 ТВ – анонс.
17.35 Кўрсатувлар дастури.
17.40 «Янги авлод» студияси: Оқ кабутар.
18.00 Ёшлар овози.
18.20 Чемпион сирлари.
18.40 Каталог.
18.50 Олтин мерос.
18.55, 21.55 Иқлим.
19.00 Давр.
19.40 Очил дастурхон.
20.00 Спорт – лото.
20.10 Мусиқий лаҳзалар.
20.15 Озод юрт фарзандлари.
20.35 ТВ – адвокат.
20.45 «Гвадалупе». Телесериал.
21.30 Ўзбекистон Фанлари академиясининг 60 йиллиги олдидан. «Умр дафтари» туркумидан: «Яҳё Ғуломов». Видеофильм. 1-қисм.
21.50 Олтин мерос.
22.00 Давр.
22.40 ТВ – анонс.
22.45 «Ёшлар» телеканалида спорт дастури: Интерфутбол.

«Тошкент» телеканали

17.10 Кўрсатувлар тартиби.
17.20 ТТВда сериал: «Бу ҳам кино».
17.45 Болажонлар экрани.
17.55 «Хориж хабарлари» (рус)
18.00, 20.45 «Экспресс» телегазетаси.
18.10 «Мусиқий меҳмонхона».
18.30, 20.00, 21.15, 22.10 «Пойтахт» ахборот дастури.
18.45 «Табриклаймиз-қутлаймиз».
19.15 «Хориж хабарлари».
19.20 ТТВда сериал: «23, 5 бурчак остида».
20.20 «Аёл-она, мураббий, раҳбар» телеклуби.
20.55 «Ҳимоя».
21.30 ТТВда сериал: «Шаҳарлик фаришта».
22.30 Кинонигоҳ. «Монани чўктирамиз».

«Халқаро» телеканал

8.00-9.00.
16.00 Кўрсатувлар тартиби.
16.05 «Вести».
16.15 «Кулгу хонаси».
17.00 «Ойижон». Болалар учун фильм.
18.15 «Евроньюс» янгиликлари.
БИРИНЧИ КАНАЛ.
18.30 Ҳужжатли фильм. «Леонид Броневой».
19.00 «Ишонч ва муҳаббат замини». Сериал.
20.00 «Фош этиш сеҳри».
21.00 «Время».
21.35 «Ҳудуд». Сериал.
ЎзТВ-IV.
22.40 «Бизнес ревю».
22.45 «Ахборот».
23.20 Кинематограф. «Шамолларда қолган ҳисларим». 3-қисм Бадиий фильм.
00.20 «Тунингиз осуда бўлсин!»

ПОЙТАХТ ТЕАТРЛАРИДА

МИЛЛИЙ АКАДЕМИК ТЕАТР
("Ҳадра" майдони. Тел:144-17-51)

12 декабр — **"Донишманд Натан"**, 13 декабр — **"Эргинамнинг орзуси"**, 14 декабр — **"Қирмизи олма"**, 15 декабр — **"Кундузсиз кечалар"**, 16 декабр — **"Муқаддас Тахтизар"**, 17 декабр — **"Ўтган замон ҳангомалари"**, 18 декабр — **"Гамлет"**, 19 декабр — **"Кундузсиз кечалар"**.

АЛИШЕР НАВОИЙ НОМИДАГИ АКАДЕМИК КАТТА ТЕАТР
(Отатурк кўчаси, 28. Тел: 133-90-21)

12 декабр — **"Оққуш кўли"** 13 декабр — **"Севилия сартароши"**, 14 декабр — **"Доктор Айболит"**.

МУҚИМИЙ НОМИДАГИ ТЕАТР
("Бешёғоч" майдони. Тел: 45-16-33)

12 декабр — **"Сойибхўжа операцияси"**, 13 декабр — **"Суперқайнона"**, 14 декабр — **"Суперқайнона-2"**, 15 декабр — **"Алмандар уйланармиш"**, 17 декабр — **"Хотинимнинг уч шайдоси"**, 18 декабр — **"Ўлдинг, азиз бўлдинг"**, 19 декабр — **"На малакман, на фаришта"**.

ЁШ ТОМОШАБИНЛАР ТЕАТРИ
(Эски Жува майдони. Тел: 40-50-54)

12 декабр — **"Оловуддиннинг сеҳрли чироғи"**, 13 декабр — **"Адвокатлик осонми?"**, 15,16 декабр — **"Сеҳрли хуржун"**, 17,18 декабр — **"Гап йўқ қўзичоқ"**, 19 декабр — **"Зумраша"**.

АБРОР ҲИДОЯТОВ НОМИДАГИ ТЕАТР
(М.Уйғур кўчаси, 2. Тел: 144-56-52)

12-19 декабр — **"Қайтар дунё"**.

ЁШЛАР ТЕАТРИ
(Навоий кўчаси, 55. Тел: 144-10-89)

12 декабр — **"Абадий раққоса Шаррора"**, 14 декабр — **"Терем-шок"**.

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ МУСИҚАЛИ КОМЕДИЯ ТЕАТРИ
(Волгоград кўчаси, Тел: 77-85-29)

12 декабр — **"Ярим тундаги ўғирлик"**, 13 декабр — **"Хонума"**, 14 декабр — **"Лўли Барон"**, 18 декабр — **"Миттигина"**, 19 декабр — **"Ўғирланган келин"**.

ЎЗБЕКИСТОН АКАДЕМИК РУС ДРАМА ТЕАТРИ
(Отатурк кўчаси, 24. Тел: 133-90-81)

12 декабр — **"Кредитга эр"**, 13 декабр — **"Офарин, Лауренсия!"**, 14 декабр — **"Кичик татар боласи"**, 17 декабр — **"Хитой гўзалининг сири"**, 18 декабр — **"Мексика усулидаги комедия"**, 19 декабр — **"Севги репетицияси"**.

Пайшанба 18.12

«Ўзбекистон» телеканали

6.00 «Ассалом, Ўзбекистон!»
8.00-8.35 «Ахборот».
8.35, 17.55 ТВ маркет.
8.40 Газеталар шарҳи.
«Болалар сайёраси»:
9.00 1. «Сеҳрли ҳарфлар оролчаси».2. «Қизиқарли учрашувлар».
10.05 «Тараққиёт уфқлари».
10.25 «Ўзбекистон» телеканалида илк маротаба: «Тоғлик». Мультсериал.
11.15 «Бир кулишайлик».
11.30 «Ҳаёт ва қонун».
11.50, 17.35 ТВ клип.
12.05 «Журналист таҳлили».
12.25 Мумтоз наволар.
12.40 «Ҳаракатда - баракат».
13.00 «Ошин». Телесериал.
14.10 «Дунё бўйлаб».
14.30 Кундузги сеанс: «Найранг». Бадиий фильм.
16.00 «Яхшилар ёди».
«Болалар сайёраси»:
16.20 1. «Боланинг мовий осмони». 2. «Цирк, цирк, цирк».
17.20 «Оламни асранг!»
17.40 «Харита». Халқаро шарҳ.
18.10 Болалар спорти: «Бир умр ҳамроҳим».
18.25 Репортаж.
18.30 «Фуқаролик жамияти сари».
18.45 «Соғлом она - соғлом бола».
19.05 «Тафсилот».
19.30 «Ахборот» (рус тилида)
20.00 «Оқшом эртаклари».
20.15 FCN «Ўзбекистон янгиликлари» (инлиз тилида)
20.30 «Ахборот».
21.05 Телемулоқот.
21.45 «Хоразм наволари».
22.20 «Ошин». Телесериал.
23.20 «Ахборот-дайжест».
23.40-23.45 Ватан тимсоллари.

«Ёшлар» телеканали

6.55 Кўрсатувлар дастури.
7.00 «Мунаввар тонг». Информацион дам олиш дастури.
9.00 Давр.
9.15 ТВ – анонс.
9.20 «Янги авлод» студияси: Оқ кабутар.
9.40 Тонгги сериал: «Рамаяна».
10.15 Ёшлар овози.
10.35 ТВ - адвокат.
10.40 «Гвадалупе». Телесериал.
11.20 Чемпион сирлари (рус тилида)
12.40 Спорт - қитъаси (рус тилида)
12.05 2003 – обод маҳалла йили. «Менинг шаҳрим» (рус тилида)
13.00 Давр.
13.10 ТВ – анонс.
13.15 Болалар учун мультсериал: «Ака-ука Гримм эртаклари».
13.40 «Умр дафтари» туркумидан: «Яҳё Ғуломов». Видеофильм. 1-қисм.
14.00 Интерфутбол.
15.40 Мусиқий лаҳзалар.
15.50 Озод юрт фарзандлари.
16.10 «Бунёдкорлик» кўрсатуви туркумидан: «Ўзбекистон - қурилишлар мамлакати». Видеофильм. 2-қисм.
16.30 ТВ - анонс.
16.35 Кўрсатувлар дастури.
16.40 «Янги авлод» студияси: Томир.
17.00 «Тайёрланмаган дарслар мамлакати». Мультфильм.
17.20 Ёшлар овози.
17.40 Ёш тадбиркор.
18.00 ТВ – анонс.
18.05 Ракурс.
18.25 Табобат оламида.
18.50 Олтин мерос.
18.55, 21.55 Иқлим.
19.00 Давр.
19.35 «Давр» - интервью.
19.50 «Coscom» хабарлари.
19.55 Мусиқий лаҳзалар.
20.05 Мезон.
20.25 Қутқарув «050».
20.45 «Гвадалупе». Телесериал.
21.30 Ўзбекистон Фанлари академиясининг 60 йиллиги олдидан. «Умр дафтари» турумидан: «Яҳё Ғуломов». Видеофильм 2-қисм.
21.50 Олтин мерос.
22.00 Давр.
22.40 ТВ – анонс.
22.45 «Ёшлар» телеканалида спорт дастури: Интерфутбол.
23.35 –23.40 Хайрли тун.

«Тошкент» телеканали

17.10 Кўрсатувлар тартиби.
17.20 ТТВда сериал: «Бу ҳам кино».
17.45 Болажонлар экрани.
17.55 «Хориж хабарлари» (рус)
18.00, 20.40 «Экспресс» телегазетаси.
18.10 «Навниҳол».
18.30, 20.00, 20.50, 22.00 «Пойтахт» ахборот дастури.
18.45 «Табриклаймиз-қутлаймиз».
19.15 «Хориж хабарлари».
19.20 ТТВда сериал: «23, 5 бурчак остида».
20.20 «Бурч ва масъулият».
21.05 ТТВда сериал: «Шаҳарлик фаришта».
22.05 Кинонигоҳ. «Парадизо кинотеатри». 1-қисм.
23.05-23.10 Хайрли тун, шаҳрим !

«Халқаро» телеканал

8.00-9.00.
16.00 Кўрсатувлар тартиби.
16.05 «Вести».
16.15 «Бола бошидан».
16.30 «Дунёнинг янги мўъжизалари».
17.00 «Чангалзорлик Жорж». Болалар учун фильм.
18.15 «Евроньюс» янгиликлари.
БИРИНЧИ КАНАЛ.
18.30 Ҳужжатли детектив.
19.00 «Ишонч ва муҳаббат замини». Сериал.
20.00 «Заиф бўғин».
21.00 «Время».
21.45 «Ҳудуд». Сериал.
ЎзТВ-IV.
22.50 «Бизнес ревю».
22.55 «FCN Ўзбекистон янгиликлари» (Инглиз тилида)
23.05 «Ахборот».
23.40 Кинематограф. «Кутилмаган меҳмон». Бадиий фильм.
00.55 «Тунингиз осуда бўлсин!»

Жума 19.12

«Ўзбекистон» телеканали

6.00 «Ассалом, Ўзбекистон!»
8.00 -8.35 «Ахборот».
8.35, 17.55 ТВ маркет.
8.40 Газеталар шарҳи.
«Болалар сайёраси»:
9.00 1. «Боланинг мовий осмони».2. «Цирк, цирк, цирк».
10.05 «Тафсилот».
10.25 «Ўзбекистон» телеканалида илк маротаба: «Тоғлик». Мультсериал.
11.15 «Фуқаролик жамияти сари».
11.30 «Қуёшли юрт оҳанглари».
11.55 ТВ анонс.
12.05 Болалар спорти: «Бир умр ҳамроҳим».
12.20, 13.50 ТВ клип.
12.30 «Меҳр қолур».
12.50 «Ошин». Телесериал.
14.10 Телемулоқот.
14.50 Кундузги сеанс: »Қадимги шўхликлар». Бадиий фильм.
16.00 «Тарих кўзгуси».
16.20 Мини футбол бўйича касаба уюшмалари республика турнири.
«Болалар сайёраси»:
16.40 1. «Ёш юлдузлар». 2. «Уйла, Изла, Топ!» Телемусобақа.
17.40 «Чорраҳа».
18.10 «Агар Сиз». Ток-шоу.
18.35 ТВ клип.
18.45 «Қадим юртнинг обод қўрғонлари».
19.05 «Ҳидоят сари».
19.30 «Ахборот» (рус тилида)
20.00 Оқшом эртаклари.
20.15 Бир жуфт қўшиқ.
20.30 «Ахборот».
21.05 «Муносабат».
21.35 ТВ клип.
21.40 «ЎзДЭУавто Сиз учун».
21.55 «Қиш сонатаси». Телесериал.
23.05 «Ахборот-дайжест».
23.25-23.30 Ватан тимсоллари.

«Ёшлар» телеканали

6.55 Кўрсатувлар дастури.
7.00 «Мунаввар тонг». Информацион дам олиш дастури.
9.00 Давр.
9.15 ТВ – анонс.
9.20 «Янги авлод» студияси: Томир.
9.40 Мультфильм.
9.50 Ёш тадбиркор.
10.10 Тонгги сериал: «Рамаяна».
10.45 «Давр» - интервью.
11.00 Мезон.
11.20 «Гвадалупе». Телесериал.
12.00 Ёшлар овози.
12.20 «Ўзбектелефильм» студияси намойиш этади: «Нақшлар жилоси».
12.30 Ракурс.
12.50 Мусиқий лаҳзалар.
13.00 Давр.
13.10 ТВ – анонс.
13.15 Болалар учун мультсериал: «Ака-ука Гримм эртаклари».
13.40 Болалар шеърияти.
13.50 «Умр дафтари» туркумидан: «Яҳё Ғуломов». Видеофильм 2-қисм.
14.10 Интерфутбол.
15.50 Мусиқий лаҳзалар.
16.05 «Бинафшаранг шар». Бадиий фильм.
17.20 ТВ - анонс.
17.25 Кўрсатувлар дастури.
17.30 «Янги авлод» студияси: У ким? Бу нима?
17.50 Очун.
18.10 Аскар мактублари.
18.30 Қишлоқдаги тенгдошим.
18.50 Олтин мерос.
18.55, 21.55 Иқлим.
19.00 Давр.
19.35 «Давр» - нигоҳи.
19.55 ТВ - анонс.
20.00 Меҳр кўзда.
20.45 «Гвадалупе». Телесериал.
21.30 Ўзбекистон Фанлари академиясининг 60 йиллиги олдидан. «Умр дафтари» туркумидан: «Яҳё Ғуломов». Видеофильм 3-қисм.
21.50 Олтин мерос.
22.00 Давр.
22.40 ТВ – анонс.
22.45 «Ёшлар» телеканалида спорт дастури: 1. Футбол плюс, 2.Ринг қироллари.

«Тошкент» телеканали

17.10 Кўрсатувлар тартиби.
17.20 ТТВда сериал: «Бу ҳам кино».
17.45 Болажонлар экрани.
17.55 «Хориж хабарлари» (рус)
18.00, 20.45 «Экспресс» телегазетаси.
18.10 «Хайрли оқшом».
18.30, 20.00, 20.55, 22.35 «Пойтахт» ахборот дастури.
18.45 «Табриклаймиз-қутлаймиз».
19.15 «Хориж хабарлари».
19.20 ТТВда сериал: «23, 5 бурчак остида».
20.20 «Саодат калити».
21.05 ТТВда сериал: «Шаҳарлик фаришта».
21.45 «Дорихона эшитади». Бевосита мулоқот.
22.55 Кинонигоҳ. «Парадизо кинотеатри» 2-қисм.

«Халқаро» телеканал

8.00-9.00.
16.00 Кўрсатувлар тартиби.
16.05 «Вести».
16.15 «Бинафша».
16.40 «Ассалом Франция!»
17.00 «Мультфильм».
18.00 «В. Меладзе ижросидаги концерт дастури.
19.00 «Дурдаршан».
19.30 «Дунё мамлакатлари дурдоналари».
БИРИНЧИ КАНАЛ.
19.50 «Мўъжизалар майдони».
21.00 «Время».
21.30 Валерия «Муҳаббат дунёси».
22.40 «Нима? Қаерда? Қачон?»
ЎзТВ-IV.
24.00. «Ахборот».
00.35 «Хит парад».
1.10 «Тунингиз осуда бўлсин!»

Шанба 20.12

«Ўзбекистон» телеканали

6.00 «Ассалом, Ўзбекистон».
8.00-8.35 «Ахборот».
8.35 Газеталар шарҳи.
8.55 ТВ анонс.
«Болалар сайёраси»:
9.00 1. «Ёш юлдузлар».
2. «Уйла, Изла, Топ!» Телемусобақа.
10.00 «Мусиқа дунёси». Телеальманах.
10.20 «Ҳидоят сари».
10.40 «Бу турфа олам».
11.30 «Қалб гавҳари».
11.45, 17.05 ТВ анонс.
11.50 «Ўзбектелефильм» намойиши: «Созлар навоси». Премьера.
12.20 «Адабий жараён».
12.40 «Агар Сиз». Ток-шоу.
13.05, 14.40 ТВ клип.
13.10 «Қиш сонатаси». Телесериал.
14.20 Мини футбол бўйича касаба уюшмалари республика турнири.
14.50 «Ягона оилада».
15.20 «Вашингтон майдонидаги уй». Бадиий фильм.
17.10 «Изҳор».
17.25 «Саргузаштлар ороли». Телешоу.
17.55 Бир жуфт қўшиқ.
18.05 «Рангин дунё».
18.25 «Интеллектуал ринг». Телеўйин.
19.05 «Ўзлото». Телелотерея.
19.30 «Ахборот» (рус тилида)
20.00 Оқшом эртаклари.
20.15 FCN «Ўзбекистон янгиликлари» (инглиз тилида)
20.30 «Ахборот».
21.05 «Қизлар давраси».
22.20 «Қиш сонатаси». Телесериал.
23.30 «Ахборот-дайжест».
«Тунги ёғду».
23.50 «Ўзбекистон» телеканалида илк маротаба: «Самодаги саргузаштлар». Бадиий фильм. 1-қисм.
00.50-00.55 Ватан тимсоллари.

«Ёшлар» телеканали

6.55 Кўрсатувлар дастури.
7.00 «Мунаввар тонг». Информацион дам олиш дастури.
9.00 Давр.
9.15 ТВ – анонс.
9.20 «Янги авлод» студияси: У ким: Бу нима?
9.40 «Энг ширин қовун», «Дангаса қиз». Мультфильм.
10.00 Табобат оламида.
10.25 Жаҳон жуғрофияси.
11.15 ТВ - анонс.
11.20 «Гвадалупе». Телесериал.
12.00 Кутилмаган меҳмон.
12.20 Ринг қироллари.
13.10 «Умр дафтари» туркумидан: «Яҳё Ғуломов». Видеофильм 3-қисм.
13.30 «Сув париси». Бадиий фильм.
15.35 Қишлоқдаги тенгдошим.
15.55 Болалар экрани: «Шоҳ Султон ҳақида эртак».
16.45 «Бунёдкорлик» туркумидан: «Ўзбекистон - қурилишлар мамлакати». Видеофильм 3-қисм.
17.05 ТВ - анонс.
17.10 Кўрсатувлар дастури.
17.15 «Янги авлод» студияси: Бўш ўтирма.
17.40 «Леопольд саргузаштлари». Мультфильм.
18.00 Бизнес академия.
18.20 «Қалпоқ». Қувноқ ҳангомалар.
18.40 Каталог.
18.50 Олтин мерос.
18.55, 21.55 Иқлим.
19.00 Давр.
19.35 «Давр» - репортаж.
19.45 Ўзбекистон Фанлари академиясининг 60 йиллиги олдидан. «Умр дафтари» туркумидан: «Яҳё Ғуломов». Видеофильм 4-қисм.
20.05, 21.10, 22.35 Эълонлар.
20.10 «Ишбилармон кишилар». Бадиий фильм.
21.15 Оҳанрабо.
22.00 Давр.
22.40 ТВ – анонс.
22.45 «Ер қаърига саёҳат». Бадиий фильм 1-қисм.

«Тошкент» телеканали

17.10 Кўрсатувлар тартиби.
17.20 ТТВда сериал: «Бу ҳам кино».
17.45 «Мультчархпалак».
18.05, 22.00 «Экспресс» телегазетаси.
18.15 «Билим» телеклуби.
18.35 «Афиша».
18.55 «Мисли гавҳар».
19.10 «Табриклаймиз-қутлаймиз».
19.40 «Жаҳон географияси».
20.10 «Бахтли бўлинг !»
20.50 «Хусусийлаштириш: қадамбақадам».
21.10 ТТВда сериал: «23, 5 бурчак остида».
22.10 Кинонигоҳ. «Қирол Лир». 1-2-қисмлар.
00.30-00.35 Хайрли тун, шаҳрим !

«Халқаро» телеканал

9.00 Кўрсатувлар тартиби.
9.05 Мультфильм.
БИРИНЧИ КАНАЛ.
10.10 «Лаззат».
10.30 «Уйга қайтиш. С. Безруков. Москва.
ЎзТВ-IV.
11.10 Болалар соати.
13.50 «Экран зийнати ва қиймати».
13.25 «Ишбилармон кишилар».
13.45 «Олам бўйлаб».
14.30-15.30 **Дўстлик видеоканали: «Ўзбекистон-умумий уйимиз».**
ЎзТВ-IV.
17.05 Кўрсатувлар тартиби.
17.10 «Билишни истайман».
17.25 «Кулгу хонаси».
БИРИНЧИ КАНАЛ.
18.10 КВН-203. Премьер лига. Биринчи ярим финал.
20.00 «Ким миллионер бўлишни истайди?» Телеуйин.
21.00 «Время».
21.25 «Сўнгги қаҳрамон».
22.30 «Олтин граммофон».
ЎзТВ-IV.
23.30 «Ахборот».
00.05 «Тунингиз осуда бўлсин».

Якшанба 21.12

«Ўзбекистон» телеканали

6.00 «Ассалом, Ўзбекистон».
8.00-8.35 «Ахборот».
8.35 «Камалак». Болалар учун кинодастур.
10.00 «Ватанимга хизмат қиламан».
11.00 «Она меҳри».
11.20 «Рақибингиз - гроссмейстер».
11.35 «Бу турфа олам».
12.25 «Санъатга бахшида умр».
12.45 «Интеллектуал ринг». Телеўйин.
13.25 «Қиш сонатаси». Телесериал.
14.35 «Жиз-биз». Ҳажвий кўрсатув.
15.00 «Ўзбекистон» телеканалида илк маротаба: «Кейт. ва Лео». Бадиий фильм.
16.55 «Олимп сари йўл». Спорт дастури.
«Болалар сайёраси»:
17.10 1. «Ғаройибкентга саёҳат».
2. «Олтин тож». Телевизион ўйин.
18.05 «Ўзбеккино» тақдим этади: «Асқад Мухтор». Ҳужжатли. фильм премьераси.
18.35 «Оқ ва қора». Телешоу.
19.10 «Бизнес ҳафта».
19.25, 20.00, 20.25, 21.10 ЭЪЛОНЛАР.
19.30 «Таҳлилнома» (рус тилида)
20.05 «Кўрсатувдан-кўрсатувгача».
20.30 «Таҳлилнома».
21.15 «Кун мавзуси».
21.25 Дуторчилар ансамблининг концерти.
21.45 «Қиш сонатаси». Телесериал.
«Якшанба кинозали».
22.55 «Ўзбекистон» телеканалида илк маротаба: «Самодаги саргузаштлар». Бадиий фильм. 2-қисм.
23.55-24.00 Ватан тимсоллари.

«Ёшлар» телеканали

6.55 Кўрсатувлар дастури.
7.00 «Мунаввар тонг». Информацион дам олиш дастури.
9.00 ТВ – анонс.
9.05 «Давр» - репортаж.
9.15 «Янги авлод» студияси: Бўш ўтирма.
9.35 Қувноқ стартлар.
10.05 Очил дастурхон.
10.25 «Қилни қирқ ёриб...» Интеллектуал ўйин.
11.15 «Қалпоқ». Қувноқ ҳангомалар.
11.35 Чемпион сирлари.
11.55 «Ёшлар» телеканалида ҳарбий-ватарнпарварлик дастури: 1.Марди майдон 2.Аскар мактублари 3. Қутқарув «050».
12.50 «Ишбилармон кишилар». Бадиий фильм.
13.50 «Умр дафтари» туркумидан: «Яҳё Ғуломов». Видеофильм 4-қисм.
14.10 Оҳанрабо.
14.50 «Жўнатилмаган мактуб». Бадиий фильм.
16.20 Меҳр кўзда.
17.00 Ёшлар овози.
17.20 «Қаҳқаҳа» театр студияси намойиш этади
17.50 ТВ - анонс.
17.55 Кўрсатувлар дастури.
18.00 «Янги авлод» студияси: Катта танаффус.
18.25 «Ким кучли». Мультфильм.
18.35 Спорт ҳафтаномаси.
18.50 Олтин мерос.
18.55, 21.55 Иқлим.
19.00 «Давр» - news.
19.25 «Шарқ тароналари»
21.05 Сув – ҳаёт манбаи.
21.10 «Заковат» саралаш ўйинлари.
21.50 Олтин мерос.
22.00 «Давр» ҳафта ичида.
22.35 ТВ – анонс.
22.40 «Ер қаърига саёҳат». Бадиий фильм 2-қисм.
0.10 –0.15 Хайрли тун.

«Тошкент» телеканали

17.10 Кўрсатувлар тартиби.
17.20 ТТВда сериал: «Бу ҳам кино».
17.45 «Эртакларнинг сеҳрли олами».
19.25, 21.55 «Экспресс» телегазетаси.
19.35 «Табриклаймиз-қутлаймиз».
20.05 «Жаҳон географияси».
20.35 «ТВ плюс».
21.05 ТТВда сериал: «23, 5 бурчак остида».
22.05 Кинонигоҳ. «Уддабурон». Кинокомедия.
23.35-23.40 Хайрли тун, шаҳрим !

«Халқаро» телеканал

9.00 Кўрсатувлар тартиби.
9.05 «Инглиз тили курси».
9.15 «Соғлом овқатланиш сирлари».
9.25 «Мультсеанс».
БИРИНЧИ КАНАЛ.
10.10 Д. Криловнинг «Йўлда ёзилмаган қайдлари».
10.30 «Ҳамма уйдалигида».
ЎзТВ-IV.
11.00 «Уйғоқ кайфият». Информацион-дам олиш. кўрсатуви.
12.30 Кинематограф. «Ажойиб кичкинтойлар». Бадиий фильм.
14.00 «Дорихона эшитади».
14.50 -16.10. **Дўстлик видеоканали: «Дидар»,** «Айчурек», «Ватан сурури», «Чинсэн».
ЎзТВ-IV.
17.05 Кўрсатувлар тартиби.
17.10 «Соғинч».
17.30 «Воқеа».
17.50 «Кўнгил кўнгилга пайванд».
18.25 «Дунёга назар».
БИРИНЧИ КАНАЛ.
19.00 «Қийшиқ кўзгу». Е. Петросян таклиф этади.
ЎзТВ-IV.
21.00 «Кинопрофи».
21.15 «Тенгдошлар».
21.45 Бокс. В. Кличко-Д. Николсон.
22.40 «Таҳлилнома».
23.20 «Тунингиз осуда бўлсин».

“Ойдин кечалар” номли илк лирик қиссам биринчи марта “Гулистон”да эълон қилинган. Шундан бери мана қанча йиллар ўтиб кетибди. Инсон ҳаёти гўё дарёга қиёс. Қўшиқда куйланганидек: “Оқар дарё экан, оқди-да кетди...”. Энди ҳеч қачон орқага қайтмас. Умр ҳам, ёшлигинг ҳам.

“Лекин ойдин кечалар, азиз дўстларим, гўё абадийдек.

Ойлар, йиллар ўтса ҳамки ҳар йил, ҳар ой, ҳар баҳор қайтиб келаверади. Ўша кўҳлик фазо маликаси мағрур сузаверади. Ўша сокин дарё ой нурида мавжланиб оқаверади”.

Ушбу сатрлар ҳам шу қиссадан. Ўша кунларни эслаб, “Ойдин кечалар” билан боғлиқ бир ҳикоятни сўзлаб бермоқчиман.

Мақсуд ҚОРИЕВ

ОЙДИН КЕЧАЛАР

Кўпчилик баҳорни яхши кўради. Ахир, гуллар фаслини ким севмайди дейсиз? Гуллар майлию, мевали дарахтларнинг шу гўзал айёмда қийғос очилиб, табиатга кўркамлик бахш этганини айтмайсизми! — Жийда гуллаган кезларда, унинг муаттар бўйлари оламни тутиб кетишини эслайсизми?

Шундай бўлса ҳам ҳар фаслнинг ўз хислати, фазилати бор деганларидек, мен негадир ёз фаслини ёқтираман. Оқар сувлар, сарҳовузлар, мовий денгизларда чўмилиб, қуёшнинг ҳаётбахш нурларидан баҳра олиб роҳатланишга, айтинг, не етсин!..

Иссиқ кунлар бошланиши билан Қора денгиз соҳилидаги бир оромгоҳга дам олишга кетдим. Сокинлик қўйнидаман. Фақат денгиз тўлқинларининг шовуллашию, атроф тоғлардан, сўлим боғлардан эсаётган майин еллар кишига роҳат бахш этади.

Оромгоҳнинг биз жойлашган хонасидан мовий денгиз кафтдек кўриниб турарди. Нақадар гўзал, мафтункор, беқиёс кўркам бир манзара! Уммондек бепоён денгизга маҳлиё бўлганча бир нуқтага тикилиб қоламан. Қаранг-а, бир кунда неча хил рангга кириб товланади. Эрталаб бошқача эди, қуёш чиққач, яна ўзгача рангга кириб олади. Кечқурун бўлса, қоп-қора! Шу сабаб, уни “Қора денгиз” десалар керак.

Табиатнинг мўъжизаси-да, бу! Мана, эртадан бери денгиз сокин. Қуёш чарақлаб, бутун оламни мунаввар айлаган. Қаранг, қандайдир бир пасда шамол келди-ю, осмон гумбазида момақалдироқ гумбурлаб, чақмоқ чақа бошлади. Кейин қаттиқ шамол билан сел келиб, бутун дов-дарахтларни силкитиб, бесаранжом қилиб, сўнг чўмилтира бошлади. Табиатнинг бу марҳаматими, ё зуғумими? Денгиз безовта. Бунақа вақтда тўлқин бошланса борми, ҳафталаб тинмайди, ўзини қирғоқларга уриб пишқиради, кейин чарчаб, ҳолдан тойиб, оқибат бутун денгизни безовта қилаётган аждаҳо бир пасда қайгадир ғойиб бўлади.

Кеч. Яна сокинлик. Офтоб ҳаммаёқни шафақ рангга бўяб, қизариб ботиб кетмоқда. Қуёш қизариб ботса, эртага кун очиқ бўлади, деганлар бобокалонлар.

Ой тўлишган эди ўшанда. Ҳамиша ҳавас билан ардоқлаб айтиладиган ўн тўрт кунлик Ой кўкда мағрур сузади, гўё ана шу поёни йўқ денгиз унинг амрига бўйсуниб, шу сокин тунда жаҳлидан тушгандай...

Хаёлга чўмаман. Негадир ўша “Ойдин кечалар”да Лайло юборган ширин-шакар шоирона мактублар ёдимга тушиб кетади. Унинг ҳар бир сўзи, жумласи мен учун азиз, аллақачон ёд бўлиб кетган:

“...Денгиз тўлқинлари туғён кўтарганда ёдга олурсиз. Сокин тун қўйнида тин олган денгиз сатҳига назар ташланг-а, худди кумуш дастурхон ёзилгандай. У ой шуъласидан тўқилган. Аввал денгиз сатҳига, сўнг Ойга қаранг, иккисининг ўртасида кумуш нур сўқмоқни кўрасиз, шу сўқмоқ билан Ойга яёв чиқса бўладигандай кўринади, назарингизда...”

Яна хаёлим бўлинди. “Эй менинг ширин ўйларим, бироз тинч қўй мени, чарчадим. Ором олай”, дегим келади. Қаёқда дейсиз, бу тўзғиган хаёлларни эпақага келтириб бўладими?

Табиатнинг гўзаллигидан ҳайратланаман. Аллоҳ бу дунёни шунчалик гўзал, саришта этиб яратган экан. Қаранг, барчаси жойжойида. Осмон. Қуёш. Ой. Беҳисоб юлдузлар ва ниҳоят, Она Ер. Билмайман, одамлар нечун ёнар дунё дейишади, уни бебақо, бевафога чиқариб қўйишган.

Ким айтса ҳам буни бекор айтибди, аксинча, тўғрисини айтсак, дунё эмас, бойлик, тож-тахт, амал бевафодир. Улар ўткинчи, ариллаб-дариллаб юрган одам вақти келиб энг фақир одамга айланиб қолиши мумкин. Шунда улар зорланиб, алам билан биз севган, ардоқлаган ёруғ дунёни ёмонга, бевафога чиқариб қўйишади. Виждон билан айтсак, дунёни бевафо айлайдиган, осойишталигини бузадиган, ёндириб оловоташга айлантирадиган, виждонини ютган, ношукур, ғаламис, нияти ёмон одамларнинг ўзлари-ку!

Эрта тонг билан денгиз соҳили томон йўл оламан. Ўрта ёшлардаги бир аёл қизи билан қирғоқ томон борарди. Уларни мен ҳар куни кўрардим, аммо бирор марта ҳам сўзлашмаганман. Дам олишга келганларига бир ҳафтача бўлди чамамда. Қизалоқ менга кимнидир эслатарди. Онасига қарайман, таниш чеҳралар... қаердадир кўргандекман.

— Синглим, бу қизингизми? — сўрайман қизиқсиниб.

— Ҳа, — дейди аёл ийманибгина. Кейин мени танигандек ер остидан қараб қўйди.

“Қарилик қурсин”, дейман ўзимга-ўзим. Энди фикрлар анча сийқалашган, хотира дафтарига битилган кўп нарсалар хиралашиб қолган, ҳатто ўчиб кетган.

— Кечаси роса ойдин бўлди...

— Шундай... — дейман, секингина.

Аёл тўсатдан:

— Сиз "Ойдин кечалар"нинг муаллифисиз-а, агар янглишмасам?

— Ҳа, шундай, нима эди?

— Қиссангизни бир вақтлар ўқиб чиққан эдим. Дастлаб "Гулистон"да. "Севги қўшиғи" сарлавҳаси остида чиққан, кейин негадир унинг номини ўзгартиргансиз, шундайми?

— Жуда тўғри, ҳаммасини яхши билар экансиз, — дедим аёлнинг зукколигига тан бергандай.

— Нега ўзгартиргансиз? Кечирасиз, саволим ноўрин бўлса...

— Ноўрин эмас. Тўғрисини айтганда, бир қадрдоним қиссани "Гулистон"да ўқиган экан, ўша маслаҳат берган эди, агар китоб қилсангиз, сарлавҳасини "Ойдин кечалар" қилиб ўзгартиринг деб.

Аёл жимиб қолди, у ҳам хаёлга ботиб кетган. Яна нималарнидир сўрамоқчи-ю, лекин ийманиб, ботинолмай тургандай туюлди менга.

Кейин:

— Лайлонинг қиёфасини кимдан олгансиз, агар сир бўлмаса, мабодо ўзингиз бирга ўқиган талабалардан эмасми?

Савол мени ўйлантириб қўйди. Нима десам экан, ўйга чўмаман, гўё сўровчи дилимнинг энг чуқур жойларида шу пайтгача чўкиб, унутилиб кетган илк туйғуни қўзғаётган эди.

“Сутдек ойдин. Бундай кезларда дала бўйлаб ёлғиз юришнинг ўзига хос гашти бўлади. Сен табиатнинг ёлғиз меҳмонисан, бутун мавжудот ихтиёрингда.

Шу вақт қулоғимга қаердандир ёқимли куй эшитилгандек бўлди. Юрагим жиз этиб кетди. Тўхтадим, агар юрсам, қўшиқ йўқолиб қоладигандек. Қимир этмай нафасимни ичга ютиб турардим...

— Нега йиғлаяпсиз, ойдин қиз? Кўққисдан берилган савол қизни чўчитиб юборди, ўрнидан туриб кетди.

— Йиғлаётганим йўқ, қўшиқ айтаяпман...

— Танишиб қўяйлик, менинг номим Самар, — дедим.

— Меники Лайло... — деди уялибгина...”

Ўзимга келиб:

— Ҳа, айтгандай... балки сиз ҳақлисиз...

— дейман қаршимда турган аёлга.

Суҳбатдошим безовталигимни сезгандай, бироз жим турди-да, ҳар тарафга ўзини ташлаб, қирғоқдаги майда-майда тошларни денгизга ирғитиб, тиниб-тинчимаётган қизалоғига:

— Ҳой, Лайло, тағин бирортага тегиб кетмасин, — деди бақириб.

Бир нарса келиб юрагимга теккандай бўлди. Бу овоз жуда узоқдан келгандай туюлди менга.

— Лайло... Лайло... дедингизми?

— Ҳа, қизимнинг исми Лайло, Ойижоним қўйганлар, — деб қўшиб қўйди.

— Ойингиз?..

— Ҳа, Ойижоним — менинг онам Исмигул Носирова бўладилар. Янглишмасам, сиз билан бирга ўқиганлар...

— Лайло невараларими? — сўрайман ийманиб.

— Ҳа, неварларига шу исмни Ойижонимнинг ўзлари қўйганлар.

Яна хаёл мени олисларга олиб кетди.

— Исмигул, онам денг. Оқила хушсурат қиз эди... Ўзи ишқилиб соғ-саломатми?

— Ўтган йили оламдан ўтдилар...

Юрагим жиз этиб кетди, гўё ичимдан бир нарса узилиб кетгандай.

Нега ҳам сўрадим, индамай қўяқолсам бўлмасмиди? Бошқа ҳеч нарса дея олмадим...

Денгиз қуёш нурида жимирлайди, лекин яна безовта. У бир поёнсиз дунёга ўхшайди. Оромбахш эрка сабо қайлардандир ўт-ўланларнинг ширин бўйини олиб келиб, димоққа уради. Севги ғунчалари чечак очган унутилмас дамлар кўз олдимда намоён бўлади. Суқланиб денгизга термуламан.

Ўша қўшиқ ёдимга тушади:

Ой олдида юлдуз лип учди — йўқолди,
Қалбимда аланга ишқ чўғлари қолди.
Бер менга торинг, севгим ардоқлай,
Қалбимга олов ёққан ёрим сўроқлай...

Аёл менинг ҳолатимни кўриб, балки бир яхшилик қилмоқчи бўлдими:

— Биласизми, Онажонимнинг “ён дафтарлари” қолган, сингиллари Моҳира холамда. Сизнинг Мастурангиз.

Юрагим шув этиб кетди, ҳаяжон ва нигунлик қалбимни эзарди. Мастура ёдимга тушди, омон экан-да. Наҳотки, Лайлонинг ўз қўли билан битган дафтарчаси қолган бўлса! Ярам янгиланди. Қувонишни ҳам, андуҳ чекишни ҳам билмасдим.

— Қаерда туради, Моҳира? Мени маъзур тутасиз, уй манзилини айтиб беролмайсизми? — дедим астагина.

— Ёзиб бераман, кўнглингиз тўқ бўлсин, қалам-қоғозларим хонада эди...

* * *

Дам олишдан қайтгач, Моҳиранинг уйини қидириб топдим. Ўша мен учун қадрдон Олмазор кўчасида қурилган баланд иморатларнинг учинчи қаватида турар экан.

Қўнғироқни босаман. Кутаман ва ниҳоят:

— Кимсиз, — деган овоз эшитилди, эшик калити буралиб, сочлари оппоқ оқариб кетган бир аёл кўринди.

Ўша, ҳа, ўшанинг ўзи. Таниш чеҳра. Ҳаёт унинг гулгун юзида ўз изларини қолдирган. Аввалига мени танимади, мен ҳам.

— Ассалому алайкум, сиз Исмигул опанинг синглиси Моҳира бўласизми?

— Ҳа, шундай, нима қилди? — аёл таажжубда, шунча йиллар ўтиб кетган бўлса ҳам, шўрлик опамни ким йўқлаб келибди, дея саросималанарди.

— Қора денгизга дам олгани борган эдим, мен билан ўқиган Исмигул опанинг қизи билан танишиб қолдим. Исми Мактуба экан. Ўша аёл манзилингизни берган эди...

Аёл довдирар, ўз ҳолатидан уялгандек у ёқ-бу ёғини тузататган бўлди.

— Қани, уйга киринг, — деди ийманиб.

Ҳаммаёқ саранжом-саришта. Катта хона чеккасида пианино турибди. Деворда турмуш йўлдоши билан бирга тушган сурати.

— Биласизми, йўқлаб келганим боиси, менга опангизнинг "ён дафтарлари" керак эди, йўқотмайман, тезда қайтариб олиб келиб бераман, кўнглингиз тўқ бўлсин.

Моҳиранинг ранги ўзгариб кетди. Кўзига ёш олиб:

— Опажонимними?.. Ҳа, ҳа, "ён дафтар"лари бор... Авайлаб сақлаб қўйибман уни, нечун керак бўлиб қолди сизга?

Ўша, саодатли кунларни эсладим: Моҳира ёш эди. Лайлонинг садоқатли синглиси.

— Шунчаки танишиб чиқмоқчи эдим. Менга ишонаверинг...

Моҳира стол тортмасини очиб, анча эскиб қолган кўк муқовали дафтарни олиб қўлимга тутқазди.

Минг хаёллар билан “ўтиринг”, дейишларига қарамай, тезда бу хонадонни тарк этдим.

Уйга бордиму шоша-пиша дафтарни бирма-бир варақлайман. Ўша менга таниш ёзувлар. Ёшликдаги қалбдан чиққан ўтли сатрлар. Сулув қўшиқчи қизнинг дардлари, ички кечинмалари битилган эди унда.

Ўқийман:

“Тўлин ой тутилмоқда. Осмон юзасида севгига мойил дилларга нур бахшида айловчи само гўзали — қамар ўз ёғига ўзи қоврилмоқда... Уни ким куйдирмоқда, юрагига ким ўт ёқмоқда, билмайман. Қараб юрагим уюшади, нотавон ошуфта кўнглимда ачиниш, ич-ичимдан хўрсиниш келади. Ажабо, бу кўкнинг маликаси умр бўйи куяди. Нечун шундай? Ҳа, бу тақдир тақозоси. Ана, куя-куя ҳилолага айланди, ўроққа ўхшар. Кейин бутунлай куйиб адойи тамом бўлади. Бир неча дақиқа қоронғилик, зулмат чўкди оламга. Кўкда энди Ой йўқ. Юлдузлар бўлса чарақлаб кетар, гўё осмон уларга қолгандек... Сайёралар ичиндан съад ахтарни излайман...

Ой куяди, безовта дил,
Юрагимга сиғмайди қил,
Вужудимни қамрар туғён,
Хаёл қурғур тўзғир ҳар ён.

Бир дақиқа ойсиз само,
Қайга кетмиш ул бевафо?
Ишқ аҳлига не чоралар,
Чарақлайди сайёралар.

Ой куйиши ўтар кетар,
Юрагим қолар ёнганча...

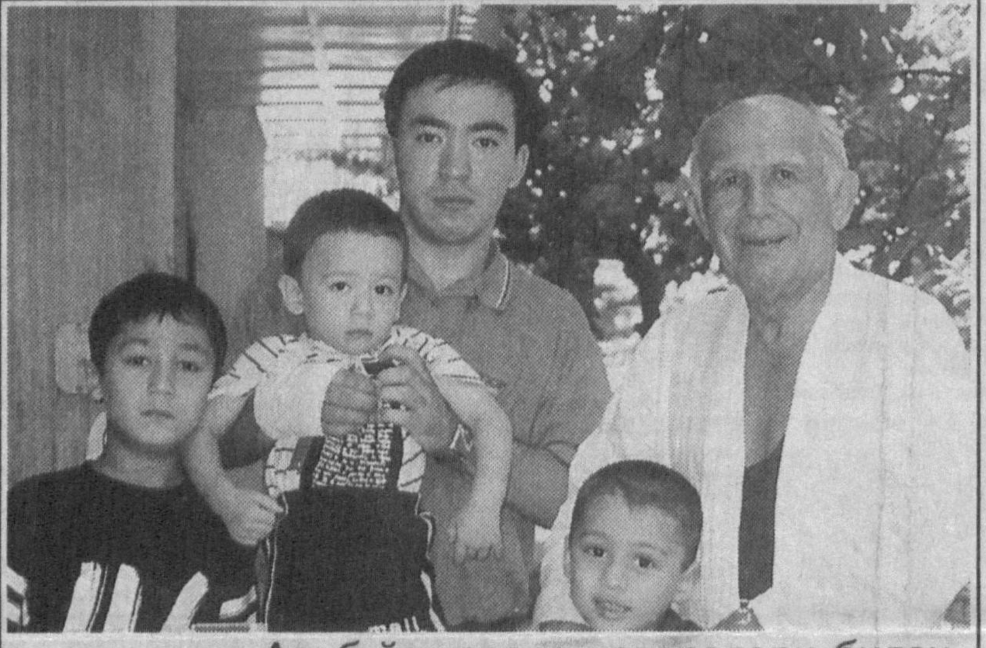

Адиб ўз невара-чеваралари билан.

Шеър билан битиклар ҳам тугади.

Мана, бу — иккинчи ёзув:

“Қизиқ, юрагим негадир ёнар, кимнидир қўмсайман. Кеча Самар не учундир хомуш кўринди, балки менга шундай туюлгандир. Балки унинг ошуфта қалбига ўт тушгандир, билдирмайди, айтмайди ҳам.

Юрагим оппоқ қоғоздек топ-тоза эди, унга мен билмай, кимдир ўз дардларини битган. Қалбимни ғижимлайди. Бунга ҳаққи бормиди унинг. "Инсон юрагида Аллоҳнинг исми бор", дейишади. Чунки зоти олийнинг ижодкори Тангрининг ўзи-да. Уни турли ғараз-офатлардан, ёмон кўзлардан асрамоқ даркор эрур. Юрак шишаси бир синмасин, қайтиб жойига келмас! Қалб кўздан ҳам олдин кўради, агар билсангиз. Ҳамма мўъжиза — Яратгандан. Бир қуртга ипак тўқитиб инсонни кийинтиради, заҳарли аридан асал етказган ҳам буюк Раббимдир. Дунёда ҳаёт-мамот учун зарур бўлган уч нарса бор: Қуёш, Ҳаво, Сув. Агар шулардан биттаси бўлмаса, инсон бир дақиқа ҳам яшай олмайди, ҳаёт тўхтайди... Раъно деган ажойиб дугонам бор. Санъатга ҳаваси зўр. Унга ҳам Яратганнинг ўзи қалам ҳадя этган. Қўли гул, қалби гўзал қиз...

Эркин, озод қушча эдим-ку, юрагим очиқ, пок, дардсиз эди. Қўшиқ, ҳа, фақат қўшиқ билан яшар эдим. Ажабо, энди бўлса сайёд домига илиниб қолгандайман. "Кўзларинг гўё туман, бир йиғи, бир кулги", дейди учрашув чоғида. Бу ўхшатишни қайдан топибди, Самар? Тушунмадим, нима демоқчи бу билан? Балки унинг шоирона ўхшатувими? Нечунким йигит кишининг ҳам ўз кўз қараши, дарди бўлади. Кейин юрагида сўйлаганлари юзига, тилига чиқади-да. Ўйлаб қарасам, Самарнинг юрагида дард, иштиёқ, ҳавас, эзгулик бор. Балки менинг тақдирим унинг ҳаёти билан туташиб кетгандир. Ушбу кечинмаларимни дафтаримга ёзаяпман-у, ўзим изтиробда, уяламан, ҳеч ким йўқ бўлса ҳам. Юзларим уят-номусдан қизариб кетаётгандай. Бу менинг қалбим нидоси, юрагим унлари. Айтолмайман дилимдагиларни... Севиб қолдимми ё? Қизлик иффати, орияти дардларимни сўзлашга йўл бермас, тилим лол. Муҳаббат инсон қалбидаги илоҳий бир нур. Қай юракка туташса, бир умр ишқ алангасида куяди...”

Бу ёзувлар чамамда ўша биз Мирзачўлга бориб келгандан кейин битилган. Йили, куни аниқ ёзиб қўйилибди. Ўша ёшлик, саодатли кунларнинг нафаси уфуриб турибди. Эҳ-ҳе, қандай бахтиёр дамлар эди ўшанда. Ёшлик, беғуборлик йиллари тонги тумандек ўтиб кетди.

Мана, яна равзаи чаман келди. У эшигимизни қоқмоқда. Қиши билан эзилган, ғижимланган юракларга навбаҳор шабадалари малҳамдек ёқади. Қарилик қурсин, дейман ўзимга-ўзим. Худди абадий музликлардек бутун вужудимни эзиб ётибди. Аммо илк баҳор шабадаси озгина бўлса ҳам эритгандай, умр баҳорини эслатгандай. Ўтган кунларни, юракнинг энг чуқур жойларида сақланиб қолган туйғуларни қўзғатгандай. Шунда ёшлигим, севги-садоқатга чанқоқлик йилларни қўмсайман... Қани энди бир илоҳий куч бўлсаю, ёшлигимга қайтсам. Бу бир орзу, юрак нидоси, айтдим-қўйдим-да, яна қайтмаслигини биламан. Аммо юрак ўша-ўша ёшлигича қолган...

Ёдимда, баҳор айёми, пешайвонда опамлару қўшнимиз қизлари қошларига ўсма қўйиб ўтиришарди. Чиройли бир манзара. Ёмғир ёғиб, кўкда камалак ҳосил бўлган эди ўшанда. Онамнинг сўзлари эсимга келди. “Қизлар камалакка қараб қошларига ўсма қўйганларида, Оллоҳдан ўзларига бахт-саодат тилар эмишлар”.

Лайло дала боғимизга ташриф буюрган ўша дамларда Нигора билан ўсма қўйиб ўтирганларини эслайман. Иккиси икки хаёл билан, орзу-умидлар оғушида эдилар, энди билсам. Энг қизиғи, онам ўчоқ бошида менга: “Мабодо бу қизинг артист эмасми, ўйланиб уйлан”, деган эдилар. Нима қилса ҳам онаизорда. Ҳақиқатдан ҳам, муҳаббатли турмуш қурмасанг умринг азобда ўтади. Шуни ёдингда тут, унга амал қил, бўлмаса кейинги пушаймонлар сенга ёрдам бермас. Агар шундай чўғ юрагингга тушса, хурсанд бўл, у яна аланга олади, унинг ривожига йўл бер, ҳеч кимга берма.

Бу “Севги дафтари” экан-ку, дедим Лайлонинг ёзишмаларини ўқиб. Баҳор айёмини жуда-жуда севарди қиз тушмагур. Нозик ва хуштабиатли эди. Қўшиқларида ҳам гуллар мадҳи, табиатнинг ранго-ранг манзараларини тараннум этарди.

Самода паға-паға оппоқ булутлар кезади. Бу баҳорнинг яна бир манзараси. “Булутлар қайга кетаяпти?”, деб сўрайди, Лайло. “Сув ичгани”. “Ҳайронман, нега ахир сув ичишади?”. “Сувга тўйиб олгач, қайтиб келиб она Ерга обиҳаёт бахш этади”, дейман.

Кўкда чақмоқ чақиб, осмон гумбурлади. Бир нарса қарсиллаб кетди. Ёмғир аввал томчилаб турди, сўнг бирдан ёға бошлади, худди челаклаб қуйгандай. Табиат, дов-дарахтлар чўмилаётгандай. Сайраб турган қушлар авжи бир дақиқа тиниб, улар пана жой истаб қолишди.

Яна бир хат. Сиёҳ бироз камайиб қолганми, ё бўлмаса хат узоқ сақлангани учунми кўп жойлари хиралашиб, ўқиб бўлмайдиган бўлиб қолган. Мен учун ниҳоят азиз бўлган ҳар бир ҳарф, ҳар бир сўз, жумлани синчковлик билан ўқийман:

“Сокин тун... Шундай дамларда ўзимни ёлғиз ҳис этаман. Қўлимда қалам, нималарнидир ёзгим келади! Қалам ҳам Аллоҳнинг марҳамати бўлса керак. Қуръонинг «Қалам сураси»да қалам инсон зотига ато этилган буюк неъматдир, дейилган.

Яна севги, муҳаббат, ишқ дейдилар. Бу ноёб туйғунинг исми ҳам кўп. Ажабо, севги қандай пайдо бўлган? Ўзи нимайкин? Дардми, аламми? Ё соғиниш, қўмсаш, юрак нидосимикин? Эъзоз, эзгулик ёки бўлмаса юрак оҳими? Севги ҳам Аллоҳнинг иноятини, у ҳар кимга ҳам насиб этавермайди.

Яна шуниси борки, севги — севги бўлсаю, ҳижронлари, соғинчлари бўлмаса унинг. Ҳаёт сенга бахт-саодат берсаю, бўронлари, айриликлари бўлмаса. Унда муҳаббатнинг қадри қолмасди, дард ҳам бўлмасди, балки ҳаёт ҳам. Яшамасди инсон деган буюк зот!

Самар бир куни менга: “Рашкимга хафа бўлма, бу қусур аввалдан сенга содиқлигим, бениҳоя севганлигим белгиси. Агар сен мен учун барибир бўлсанг, рашк қилмасдим”, деди. Шу-шу, уни жондан севиб қолдим... Бу дардни ҳеч кимга айтолмайман. Унинг муборак исмини қалбим ичра яширганман...

Қани энди шоира бўлсаму, қўшиқ тўқиб, куй ёзиб, ўзим айтсам. Дилимдаги дардларимни куйга солсам. Ҳисларимни кимга сўзлай. Мен учун энг қадрдоним — онам. Меҳрибон, ғамхўрим. Қизлар ўз дардларини, сирларини дастлаб оналарига айтишади-да!”

Лайлонинг ёзувлари жуда чиройли эди. Айниқса, шеърни боплаб, жимжимадор қилиб, четларига гул солиб ёзарди. Мана, ўша шеър:

Ойи, ойи айтингчи менга,
Севги деган нимайкин ўзи,
Ростми шу гап, донолар айтмиш:
“Муҳаббатнинг кўр эмиш кўзи”.

Чўғдек тушиб қалбнинг қўрига,
Сўнг юракка ўт ёқар эмиш.
Ташлаб сени ҳижрон — фироққа,
Дилинг уйин вайрон этармиш.

Ёки сени бахтиёр этиб,
Ҳаётингда бир бор келармиш,
Қўшиқ каби яшаб дилингда,
Умринг боғин баҳор этармиш.

Ҳақиқатни яширмай айтинг,
Севги деган ноёб туйғуми,
Ёки бирор ўткинчи нарса,
Дақиқалик тушми, уйқуми?...

Қўшиқ ўзимга ёқди. Секин-аста уни оҳангга солиб куйлай бошладим...

Ўйлаб қарасам, севги дардига дучор бўлганим, унга меҳрим тушгани, лайлунаҳор суҳбатига муштоқлигим рост.

Эсладим: шу қўшиқни Лайло бир куни институтга излаб борганимда, катта концерт залида куйлаётганини эшитганман. Маҳлиё бўлганча охирги қаторга ўтириб олдим. Нақадар жозибали, ёқимли эди куйи ҳам. Ашулани айтиб бўлди-да, пианинога бошини қўйиб бироз тин олди. Мен индамай, унга халал бермай ўтиравердим. Кейин пианинода яна ўша қўшиқ куйини иштиёқ билан сурud айлади.

Биз ўша куни Лайло билан бирга кетдик. Аммо негадир қўшиқ ҳақида бир оғиз ҳам мулоҳаза, фикр юритмадик.

Лайлонинг дафтарида қиз қалбининг нидосини тафсир этадиган кичик-кичик шеърий парчалар ҳам бор эди:

Баъзан сени рашк қиламан,
Қусур дема бу одатим,
Агар билсанг бу ҳолатим,
Азбаройи суйганимдан.

Сўзлашмасдан йўл юрамиз,
Сен хаёлда, мен хаёлда.
Қанча юрдик шу ҳолатда,
Юрак бирга урар фақат...

Бу мисралар менинг рашк ҳақида унга айтганларимнинг ифодаси эди.

Бундай шеърий гулдасталар, тўртликлар анчагина бор. Баъзилари таҳрир этилган, кейин қайтадан ёзилган.

Мана бу шеър бўлса аввал ёзилиб, кейин негадир ўчириб ташланган:

Йилдик узун, узоқ кечалар,
Қани энди тонг отақолса.
Юрагимни эзмай шунчалар,
Ёмғир қурғур тез тина қолса,
Шивирлайди, тун билан тинмай,
Эзиб ёғар, аста майдалаб.
Қулоғимга неларни айтар,
Уйқум қочиб кетди хаёллаб.
Уйқусиз эй, дардли кечалар,
Пешонамда синиқ изларсиз.
Севгисиз тун, ҳижрон дардида,
Умид билан кимни изларсиз.

Мен бу сатрларни қайта тикладим, тўғриси бошқатдан кўчириб ёздим. Афтидан, Лайло ўз дардларини ҳеч кимга айтмаган. Дилидагиларини ниҳоятда сир тутган. Ҳатто уни ҳаракатлари, ўзини тутиши, кўзларидан ҳам тушуниб бўлмаган. Ўзини соддаликка олиб, ҳеч нарса билмагандай, ошиқ йигитни куйдириб юраверган. Шунчалик мағрурлик, шунчалик хаёли, иффатли бўлиш мумкинми эди, ахир!

Ўша сўнгги учрашув куни Анҳор бўйида сайр этган чоғимизда мен унга юрак дардларимни изҳор этмоқчи бўлдим, қарангки, ҳушёр қиз гапни бошқа томонга буриб юборди. Мен бўлсам, юрак сирларимни ичимга ютиб қолавердим. Нега шундай қилдим экан? Ўзимни шу дамгача кечиролмайман. Афтидан, унинг гулдек нозик туйғуларига озор етмасин, қўполлик қилиб қўймай деган хаёлга борган бўлсам ажаб эмас. Албатта, ўша учрашувда баъзи фикр-туйғулар изҳори бўлган, лекин очиқ сўзлар ичимизда қолиб кетган. Уни Лайло ўзи билан олиб кетди. Мана энди “ён дафтари”ни ўқиб англаяпман-ки, унда менга бўлган олий, муқаддас туйғулар тўлиб-тошиб ётган экан.

Мана бу қўшиқ шунинг исботи. Унга “Даричамни биров чертдими” деб сарлавҳа қўйибди:

Хаёлимнинг кўзгусидан сен,
Бир дақиқа нари кетмайсан.
Жамолингни кўз-кўз қиласан,
Сўрагандек, энди қалайсан.
Қалай бўлсин, айрилиқ қурсин,
Бардошларим тугади ёниб.
Мижжа қоқмай тонгни кутаман,
Уйқусизлик дардин кечаман.
Туйғуларим пойингга ташлай,
Эвазига муҳаббатинг бер.
Ғам тошини майли кўтарай,
Қўя қолсанг озгина меҳр.
Даричамни биров чертдими,
Қайларгадир дайдийди хаёл...
Дилим ўйнар: дилдор келдими,
Афсус, афсус, ҳазилкаш шамол...
Хаёлимнинг кўзгусидан сен,
Бир дақиқа нари кетмайсан...

“Ён дафтар”нинг сўнгида битилган бир қўшиқ, тўғриси, дилимни вайрон этди. Билмадим, нега ёзибди, нима учун, бирор нарсани билганми ё ғойибдан?... Агар касал бўлиб ётганда ёзилган десам, Лайло шифохонада ётганда икки-уч кун ўзига келолмади. Мен уни кўролмадим, сўзлашолмадим. “Ўша менман...” деб сарлавҳа қўйилган қўшиқ нечун, қайдан дафтарга кириб қолибди? Бу жумбоқ. Ёки шунчалик ўзича машқ қилганми, ё бирортанинг шеърига ўхшатма этиб ёзганми, билолмадим:

Арғимчоғин солиб турналар
Олислардан қайтиб келганда,
Юрагингда бир нарса ёниб,
Ич-ичингдан завол кетганда,
Мени ёд эт, ўша менман —
Илк севгингман.
Қалдирғочлар “вал-фарж”ин айтиб,
Айвонингга келиб қўнганда,
Билгил ўша баҳор муждаси,
Муҳаббатнинг сенга саждаси.
Мени ёд эт, ўша менман —
Илк севгингман...
Ойдин кеча боғ кўча бўйлаб,
Қўшиқ айтиб ўтса бир йигит.
Қуёшни қутлаган дамларни қўмсаб,
Ёш томчиси тушса юзингга,
Мени ёд эт, ўша менман —
Илк севгингман...
Наврўз келиб олам-олам гул,
Новдаларда ҳаёт уйғонса.
Қирлар узра гулханлар ёниб,
Лолаларни сабо ўйнатса —
Мени ёд эт, ўша менман —
Илк севгингман.

Ўқиб, ўз-ўзидан кўзимга ёш келди. Хўрлигим келиб, унсиз йиғладим. Гўё Лайло менга ўз дарду ҳасратларини ташлаб кетгандай. Эссиз, дейман, шундай истеъдод соҳибаси бекордан-бекорга оламдан кўз юмиб кетса, ғунчадек очилмай сўлса. Қулоғимга ўша қадрдон қўшиқ эшитилгандай бўлади:

Нақадар сокин, мусаффо,
оппоқ ойдин кечалар...

Шу билан "Ойдин кечалар"нинг қиссаси адоғига етди. Дунё шундай — ойнинг ярми ёруғ, ярми қоронғу. Гўё инсон умрига менгзайди. Бахт-саодатли, азобуқубатли дамлар инсон ҳаётининг ёруғ ва қоронғуликларидир. Ҳаёт бўлса бир очиқ эшик — бу ёғидан кириб, иккинчи томонидан чиқиб кетганингни билмай қоласан.

Ёруғ дунёга келиш бор, кетиш ҳам. Бу ўзгармас азалий қонуният. Туғилганда йиғлаб дунёга келасан, кетаётганда эса бу олам ишларидан кулиб, кўз юмасан. Аллоҳ даргоҳига кўчасан.

Газетанинг навбатдаги сони 26 декабрда чиқади.

Дунё — кенг...

ТУЗУМНИ ЛАРЗАГА СОЛГАН АДИБ

Бундан қирқ йил олдин — 1962 йили Москвада чиқадиган “Новый мир” журналида “Иван Денисовичнинг бир куни” номли ҳикоя босилиб чиққанда ҳали Солженициннни шўро китобхонлари билишмасди. Шу бир ҳикоянинг таъсири турғунликка маҳкум этилган улкан мамлакатнинг нафақат маданияти, балки ижтимоий-сиёсий ҳаётини ҳам ларзага солган эди.

Бу йил машҳур рус адиби Александр Исаевич Солженицин таваллудига саксон беш йил тўлди. Ўша олтмишинчи, етмишинчи йилларда унинг асарлари қўлёзма ҳолда, қўлдан қўлга узатилиб ўқилгани, рост сўзга беҳад катта эҳтиёж сезган “совет фуқаролари” уларни “ямламай ютгани” ҳақида маълумотлар кўп.

Албатта, бу қўлёзмаларда ўқувчиларнинг юрагига аланга ёққан Солженициннинг бадиий санъати эмас, балки собиқ совет тузумининг абадий эмаслиги, бу жамият тузалмас дардга гирифтор бўлгани, унинг келажаги йўқлиги тўғрисидаги бадиий башоратлар эди. “Сўқирларнинг сўқир етакловчилари! — деб ёзганди у ёзувчилар сафидан ҳайдалган пайтлар. — Ҳозирги инқироз пайтида бизнинг оғир хасталикка дучор бўлган жамиятимизга фақат ўзингизнинг нафратга йўғрилган ҳушёрлигингиздан бўлак бошқа дармон бўларли бирор-бир амалий ёрдамни таклиф этолмайсиз”.

1988 йили собиқ АҚШ президенти билан Россияга келган америкалик мухбирлар москвалик ёзувчилардан Солженицин ҳақидаги фикрларини сўрашади. Ўз саволларига “қониқарли” жавоб олишган мухбирлар кейинчалик: “Гранин ва бошқалардан олган жавобимиз шу бўлди: Солженицин зерикарли ёзувчи, унинг биз билан бирга эмаслиги — йўқотиш эмас”, деб ёзишган экан.

А.Солженициннинг саксон беш йиллиги муносабати билан ёзилган “Труд” газетасидаги мақоласини адабиётшунос Ю.Кублановский шундай ғамгин оҳангда якунлайди: “Эндиликда рус адабиётининг турғунлигига эмас, балки шайтону тангрини тан олмай қўйган қумқумига қараб туриб, маҳзун ўйларга борасан: Солженицин — Россиянинг энг сўнгги кўламдор адиби, энди бундай ёзувчилар етишиб чиқадиган заминнинг ўзи йўқ”.

ЖАЗОНИ ЎТАШ ЖОЙИ — КУТУБХОНА

Ҳаётда содир этиладиган айрим жиноятлар қонун ҳимоячиларини ҳам лол қолдиради. Бироқ зукколик билан иш кўрилганда бундай бошқотирмаларнинг ҳам тўғри ечимини топса бўларкан. Туркияда бир жўжахўроз ўспирин устидан ўқилган суд ҳукми бунга мисол бўла олади.

Кўчада жиқиллашиб қолган болакайлардан бири ёнидаги пичоқни ишга солиб, рақибининг қўлини жароҳатлайди. Суд бу ишни кўриб чиқиб, безорини, ёшлиги боис, қамоққа ҳукм қилишдан тийилади. Бироқ унинг қилғилиғини жазосиз ҳам қолдириб бўлмасди. Суд ҳайъати ўзаро кенгашиб олганидан сўнг, боланинг устидан кутилмаган ҳукмни эълон қилади. Унга кўра, жиноят содир этган ўсмир ҳафтанинг душанба, чоршанба, жума кунлари кутубхонага қатнаб, китоб мутолааси билан машғул бўлиши керак. Фақат шу йўл билан у ўзи содир этган қилмишга яраша жазосини тортиши лозим.

ГЮНТЕР ГРАСС — КАЛАМУШЛАР ҒАМХЎРИ

Европа мамлакатларида уюшмалару иттифоқларнинг сон-саноғи йўқ. Жумладан, Германияда ҳам. Яқинда бу мамлакатда “Каламушларни яхши кўрувчилар ва боқувчилар бирлашмаси” ташкил топганининг ўн йиллиги нишонланди.

Бирлашманинг 750 нафар аъзоси бор. Уларнинг асосий фаолияти каламушлар ҳақидаги нотўғри фикрларни бартараф этиш йўлида кенг кўламда тарғибот ишларини олиб боришдан иборат. Шубҳасиз, жамиятда каламушлардан жирканиш ҳисси жуда кучлилиги боис, аъзоларнинг қўли қўлига тегмайди, дейди бирлашма раҳбари Иолф Майер.

Майернинг уйида узун думли саккизта каламуш парвариш қиланар экан. Уларнинг тарбияси ва парвариши учун жаноб Майер ҳар куни икки соат вақтини сарфларкан.

Дарвоқе, Нобел мукофоти совриндори ёзувчи Гюнтер Грасс бу бирлашманинг фахрий аъзоси ҳисобланади. У "Каламушлар" номли китобнинг муаллифи.

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ИШЛАРИ ВАЗИРЛИГИ, ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ
* * *
НОШИР: «ШАРҚ» НАШРИЁТ-МАТБАА АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ

O‘zbekiston adabiyoti va san’ati

Манзилимиз: Тошкент — 700083, Матбуотчилар кўчаси, 32
Қабулхона — 133-52-91, котибият — 136-56-50

Танқид ва адабиётшунослик бўлими: 136-56-50
Санъат бўлими: 136-56-48
Ижтимоий ҳаёт бўлими: 133-49-93
Назм ва наср бўлими: 133-49-93

Бош муҳаррир Мурод АБДУЛЛАЕВ

Редакцияга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларга қайтарилмайди.
Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.
Навбатчи муҳаррир — Гулчеҳра УМАРОВА
Саҳифаловчилар — Фаррух РАСУЛОВ, Шоҳруҳ ҚОСИМОВ

«Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси босмахонаси.
Манзили: Тошкент шаҳри, «Буюк Турон» кўчаси, 41-уй
Босишга топшириш вақти—20.00. Босишга топширилди —

Газета Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитасида 00024-рақам билан рўйхатга олинган. Буюртма Г — 861. Ҳажми — 3 босма табоқ. Нашр кўрсаткичи — 222. Ташкилотлар учун — 223. 1 2 3 5 6

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ. СОТУВДА НАРХИ ЭРКИН